

B XI

¹DE MONACHIS²

- ³i. De monachorum singularitate
 ii. De eodem
 iii. Item de eodem [fo. 160va]
 iiiii. De labore monachorum
 v. De monachis fugitiuis ad clerum non promouendis
 vi. De quiete monachorum
 vii. De eo qui se fieri monachum proposuerat et propositum relinquens uxorem duxit
⁴viii. Quod liceat monachis cum sacerdotali officio ubique⁵ ministrare
 viiii. Vt monacho non liceat sine conscientia sui abbatis uotum uouere
 x. De rapacitate monachorum⁶
 xi. De prohibenda uagatione monachorum
 xii. Quod si quis in monasterio⁷ se consecrauerit, et postquam religiosa ueste uestitus⁸ fuerit, a monasterio recesserit, omnia bona ipsius ad ipsum monasterium pertineant⁹
 xiii De eodem
 xiiii. Quod si quis in monasterio consecratus ad aliud monasterium transire maluerit, substantia eius a priori monasterio uindicetur¹⁰ nec a primatibus aliorum monasteriorum recipiatur

¹ heading and capitulatio om. ZTOHQA, in CLRSWNDBP; DM have i. De monachis, so following nos. to ix are one out.

² De mon. om. P

³ c. ii [etc] DM

⁴ tit. vii om. P

⁵ ss W²

⁶ x - monachorum CRWNB; om. DM, which restores the numbering as here

⁷ -erium M

⁸ ss M

⁹ ad ipsum mon. pert. LRXWBP; ad ipsum pert. mon. C; ad ipsum locum pert. S; ipsius ad mon. pert. NM; ad mon. pert. D

¹⁰ uind- CLRXSWNB; uend- C²DM

1

Ieronimus in epistola ad Paulinum presbiterum¹, de institutione clericorum. De monachorum singularitate²

Si cupis esse quod diceris³ monachus, id est solus, quid facis in urbibus, que utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes suos. Et ut ad uestra ueniamus, episcopi et presbiteri habeant ad exemplum apostolos et apostolicos uiros, quorum honorem possidentes habere nitantur et meritum, nos autem habeamus⁴ propositi nostri principes, Paulos, et Antonios⁵, Iulianos⁶, Hylarios⁷, Macharios. Habeto simplicitatem columbe ne cuiquam

¹ in ep. ad P. pr. CRSWDB; ad P. pr. in ep. N

² de mon. sing. CLRSWBZTOA; om. N; de sing. mon. DHQ

³ corr.. fr. disceris O; esse add. A

⁴ -eamus CRDBZTHA; -emus N

⁵ corr. from -ias A

⁶ Iul. CRDBZTHA; om. N

⁷ Hyl- CRWNP²ZTHA; Phil- B; Hiliarios P

machineris dolos, et serpentis astuciam, ne aliorum supplanteris⁸ insidiis. Non multum⁹ distat in uicio, uel decipere¹⁰ posse uel decipi. Christianum quem senseris tibi aut semper aut crebro de nummis [fo.160vb] loquentem¹¹ excepta elemosyna que indifferenter omnibus patet, institorem¹² potius habeto quam monachum. Preter uictum et uestimentum¹³, et manifestas necessitates nichil cuiquam tribuas nec filiorum panem¹⁴ canes comedant.

ID 7.2; IP 3.175; C 16 q 1 c 5 lacks Habet unumquodque – Macharios, *but all from* Habeto was a later addn

⁸ -eris CRSWNB; -aris ZTOQA; -aeris H

⁹ multum CRDBZTHA; meritum N?

¹⁰ corr. fr. accip- R

¹¹ de numm. loq. CRWBZTHA; loq. de numm. ND

¹² institorem CRSWNB; institutorem ZTOHQA

¹³ corr. from uestitum A

¹⁴ panem CRWBZTHQA; panes ND

2

Idem in epistola¹ ad Riparium et Desiderium presbiteros. De eodem²

Monachus non doctoris sed plangentis habet officium, qui uel se uel mundum lugeat, et Domini pauidus pretoletur aduentum. Qui sciens imbecillitatem suam et uas fragile quod portat, timet offendere ne impingat³, et corruat, atque frangatur. Vnde et mulierum maximeque adolescentularum uitet aspectum, et⁴ in tantum castigator sui est, ut⁵ etiam que tuta⁶ sunt pertimescat. Cur, inquis, pergis ad heremum? Videlicet ut te non audiam, non uideam, ut tuo furore non mouear, ut tua bella non patiar. Ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis⁷. Hoc non est pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersariis armatus obsiste⁸, ut postquam uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare uictorie ne perdam aliquando uictoriam.

ID 7.3; IP 3.176; C 16 q 1 c 4 to aduentum only

¹ in ep. CRDBZTHA; om. N

² De eodem CRSWBP; om. N; De monachorum singularitate D; Vnde supra ZTOHQA

³ -gat CLRXWNDZTOH; impugnet R²S; -guat BPQA

⁴ et supplied by B²

⁵ ut LRXSBNBPZTHA; uti C

⁶ tuta CRNBZTHQ; tua O; tu and lacuna A

⁷ R' CRSWNB; Respondeb' ZTOHQA

⁸ corr. fr. obste R

3

Idem¹ in epistola² ad Rusticum monachum. De labore monachorum³. Item de eodem⁴

Michi oppidum carcer, et solitudo paradysus est. Quid desideramus urbium frequentiam, qui de singularitate censemur?⁵ Moyses ut preesset populo Iudeorum, quadraginta annis eruditur in heremo⁶, pastor ouium, hominum factus est⁷ pastor. Apostoli de piscatione⁸ lacus⁹ Genesareth¹⁰ ad piscationem hominum transierunt.

¹ om. DM

² in ep. CRSDZTA; om. N

³ De labore monachorum CRXSWPZTHQA; om. NDB

⁴ Item de eodem CRSWBP; om. N; De eodem D; Vnde supra ZTOHQA

⁵ -emur CLXSWNDPT; -emus RBZOHQA

⁶ heremo CRDBZTHA; heromo N

⁷ hominum factus est CRSWNBZTO; factus est hominum HQA

⁸ predicatione P; -s- ss A

⁹ lacus C²LSWDBPZTOHQA; locus CRXN

Tunc habebant patrem, rete, nauiculam, sequuti Dominum protinus omnia reliquerunt¹¹ [fo.161ra] portantes cotidie crucem suam, et ne uirgam quidem¹² in manu habentes. Hec dico, ut si clericatus titillat¹³ desiderium discas quod possis¹⁴ docere, et rationabilem hostiam offeras Deo, ne miles antequam tyro, ne prius¹⁵ magister sis quam discipulus. Non est humilitatis mee neque mensure iudicare de ceteris, et de ministris ecclesiarum sinistram quippiam dicere. Habeant illi ordinem et gradum suum. Quem si tenueris, quomodo tibi in eo uiuendum sit editus ad Nepotianum liber docere te poterit. Nunc monachi incunabula¹⁶ moresque¹⁷ discutimus, et eius monachi qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia iugum Christi collo suo imposuit. Primumque tractandum est, utrum solus an cum aliis in monasterio¹⁸ uiuere debeas. Michi placet ut habeas sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, et absque doctore ingrediaris uiam quam nunquam¹⁹ ingressus es. ID 7.4; IP 3.177 to in manu habentes only; +C 16 q 1 c 27 from Si clericatus titillat only

¹⁰ -h supersc. H

¹¹ corr. fr. relinq- R

¹² quidem CRDBZTHA; quod N

¹³ titillat CRSWNBH; te tillat ZTOQA

¹⁴ corr. from poscis C

¹⁵ prius CRWNPZTHA?; pius B

¹⁶ id est infancie primordia add. ss S

¹⁷ -que ss S

¹⁸ in mon. CRWBZTHA; om. ND

¹⁹ ss N

4

Idem¹ in eadem epistola². De labore monachorum³

Nunquam de manu aut oculis tuis liber psalterii descendat, discatur ad uerbum. Oratio sine intermissione uigilet sensus, nec uagis cogitationibus patens. Corpus pariterque animus⁴ tendatur ad Dominum. Iram uince patientia. Ama scientiam scripturarum et carnis uicia non amabis. Nec uacet mens tua uariis perturbationibus. Que si pectori⁵ insederint⁶, dominabuntur tui, et te deducunt ad delictum maximum⁷. Facito aliquid operis, ut semper diabolus te inueniat⁸ occupatum. Si apostoli habentes potestatem de euangelio uiuere, laborabant manibus suis ne quem⁹ grauarent, et aliis tribuebant refrigeria, quorum pro spiritualibus debebant¹⁰ metere carnalia [fo.161rb] cur tu in usus tuos successura non prepares? Vel fiscellam texe iunco, uel canistrum lentis plecte uiminibus. Seratur¹¹ humus, areole equo limite diuidantur, in quibus cum holerum iactata fuerint semina, uel plante per ordinem posite, aque ducantur irrigue. Hinc¹² pulcherrimorum uersuum spectator assistas,¹³

'Ecce supercilio cliuosi tramitis undam

¹ Idem CRSWND; Item BPZTOHQA

² in ead. ep. CRSWNBZTA; in ep. <ea>dem P; om. HQ

³ De labore monachorum CRSWBP; Item de eodem D; om. NZTOHQA

⁴ pariterque animus CRSWNB; pariter animusque ZTOHQA

⁵ after corr. Z

⁶ insed- CRDBZTHA; insid- N

⁷ corr. from proximum C

⁸ diab. te inu. CRWNB; diab. inu. te S; te diab. inu. ZTOHQA

⁹ quem CRWBZTHA; aliquem ND

¹⁰ corr. fr. debeant C

¹¹ Seratur CRWNB; Seriatur SZTOHQA

¹² over erasure L

¹³ assistas CRWNBZTOHQ; aduersitas A. VERSVS add. M

Elicit, illa cadens raucum¹⁴ per leuia¹⁵ murmur
Saxa ciet, scatebrisque¹⁶ arentia temperat arua.'

Inserantur fructuose arbores uel geminis uel surculis, ut paruo post tempore laboris tui dulcia poma decerpas. Apum¹⁷ fabricare aluearia¹⁸, ad quas te¹⁹ mittunt Salomonis proueria. Monasteriorum ordinem ac regiam disciplinam in paruīs discē corporibus. Texantur et lina capiendis piscibus. Scribantur et libri, ut et²⁰ manus operetur cibos, et anima lectione saturetur. In desideriis est omnis ociosus. Egyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere ac²¹ labore suscipiant, non tam²² propter uictus necessaria, quam propter anime salutem, ne uagentur perniciosis cogitationibus, et instar fornicantis Ierusalem omni transeunti diuaricent²³ pedes suos²⁴. ET IN SEQUENTIBVS. Quid uero? Peribunt omnes qui in urbibus habitant? Ecce illi²⁵ fruuntur²⁶ suis rebus, ministrant ecclesiis, adeunt balnea, unguenta²⁷ non spernunt, et tamen in²⁸ omnium flore uersantur. Ad quod et ante²⁹ respondi, et nunc breuiter respondeo, me in presenti opusculo non de clericis disputare, sed monachum instituere.

ID 7.5-6; IP 3.178 from Facito aliquid only, with omissions; De cons. D 5 c 33

¹⁴ raucum CLXSWNPZTHA; rancum R

¹⁵ leuia CL(followed by lacuna)R²XSWNPZTHA; deuia R; leua B

¹⁶ scatebrisque CRWNPZTHA; scaterisque B

¹⁷ Apum CRSWNP; Apium ZTOHQA; ? B

¹⁸ corr. fr. -alia B

¹⁹ te CLRWBZTHA; om. ND

²⁰ ut et CRNPZTHA; et ut B

²¹ ac CRBPZTHA; et WND

²² ss Z

²³ id est disiung...add. ss S

²⁴ New canon in TOHQA (not Z) and ID.

²⁵ illi CLXSWNPZTHA; illic R

²⁶ corr. fr. feruntur ss S

²⁷ -u- ss H

²⁸ in CRWDBZTHA; non N

²⁹ ante CRWDBZTHA; anon N

5

Augustinus¹ in epistola ad Aurelium. De monachis fugitiuis ad clerum non promouendis²

Legi epistolam benignitatis tue de Donato et fratre [fo.161va] eius, et quid responderem diu fluctuauī. Sed tamen etiam atque etiam cogitanti³ quid sit utile salutē eorum quibus nutriendis in Christo seruimus, nichil michi aliud occurrere potuit, nisi non esse uiam dandam seruis Dei ut se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, et ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur⁴, cum ex his⁵ qui in monasterio permanent non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere solemus⁶, nisi forte sicut uulgares dicunt, Malus coraula, bonus symphoniacus est, ita idem ipsi uulgares⁷ de nobis iocabuntur⁸, dicentes, Malus⁹

¹ Augustinus CRWDBZTHA; Idem N

² De - prom. om. N; De quiete monachorum DM

³ -anti CRSNDB?ZTQA; -andi H

⁴ -antur CRSWNB; -untur ZTOHQA

⁵ ex his CRDBZTHA; om. N

⁶ solemus CRXN; solemus L(after corr.)SWBPZTHQA

⁷ -u- supersc. H

⁸ corr. fr. noc- R

⁹ -a- ss C

monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum¹⁰ si ad tam ruinosam superbiam monachos subrigimus, et tam graui contumelia clericos dignos putamus¹¹ in quorum numero sumus, cum aliquando etiam bonus monachus uix bonum clericum faciat, si assit ei sufficiens continentia, et tamen desit instructio necessaria, aut persone regularis¹² integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo¹³ tua, quod nostra uoluntate ut suis potius conregionalibus utiles essent, de monasterio recessisse. Sed falsum est. Sponte abierunt, sponte deseruerunt, nobis quantum potuimus pro¹⁴ eorum salute¹⁵ renitentibus¹⁶.

ID 7.7; IP 3.180 Ex his qui in monasterio *to* integritas *only*; +C 16 q 1 c 36

¹⁰ dol- CRSWNBZTOHQ; dol. est Z; col- A

¹¹ -amus CRNBZTOHQ; -amur A

¹² *corr. to* singularis R

¹³ *over erasure* H

¹⁴ pro CRWBZTHA; de ND

¹⁵ eorum salute CRWNPZTHA; salute eorum B

¹⁶ renit- CRDBZTHQ; retinentibus W; remitt- OA

6¹

*Idem in epistola ad Eudoxium. De quiete monachorum*²

Domino dilecto et exoptatissimo fratri et compresbitero Eudoxio, et qui tecum sunt fratribus, Augustinus et qui mecum sunt fratres in Domino salutem. Quando quietem uestram cogitamus quam habetis³ in Christo, etiam nos quamuis in laboribus uariis asperisque uersemur in uestra caritate requiescimus. Vnum enim corpus sub [fo.161vb] uno capite sumus, ut et uos in nobis negociosi⁴, et nos in uobis⁵ ociosi simus⁶, quia si⁷ patitur unum membrum compatiuntur omnia membra, et si gloratur⁸ unum membrum⁹, congaudent omnia membra. Admonemus ergo¹⁰ et petimus et obsecramus per Christi altissimam humilitatem et misericordissimam celsitudinem, ut nostri memores sitis in sanctis orationibus uestris, quas uos¹¹ uigilantiores¹² et magis sobrias credimus habere. Nostras enim sepe sauciat et debilitat caligo et tumultus secularium actionum, quas et si sinistras non habemus, eorum tamen qui nos angariant mille passus, et iubemur ire cum eis alia duo, tanta nobis ingeruntur ut uix respirare possimus, credentes tamen quod ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum perseuerantes nos in eo ministerio in quo collocare¹³ dignatus est, cum promissa mercede adiuuantibus orationibus uestris¹⁴ ab omni angustia liberabit. Vos autem fratres exhortamur¹⁵ in Domino, ut propositum uestrum custodiatis, et usque in¹⁶ finem perseueretis. Ac si qua opera uestra mater ecclesia desiderauerit, nec elatione

¹ *om.* DM

² De - mon. *om.* N

³ *corr. to* -emus R

⁴ *add. in mg.* B?

⁵ *ne add.* W, *om.* CRSNBZTHA

⁶ simus CRWNPZTHA; sumus B

⁷ si CRWBZTHA; qui N

⁸ gloratur CRSWNBZQA; gloriatur TOH

⁹ compatiuntur omnia – unum membrum *at foot of leaf* W¹

¹⁰ *ss* C

¹¹ *ss* Z

¹² -n- *ss* N

¹³ colloc- CRNBZTQA; loc- H

¹⁴ uestris CRNBZTOHQ; nostris A

¹⁵ exhortamur CRSWNB; et hortamur Z(*after corr.*)TOHQA

¹⁶ in CRXSN; ad WBPZTHQA

auida suscipiatis, nec blandiente desidia¹⁷ respuatis, sed miti¹⁸ corde obtemperetis Deo, cum mansuetudine portantes eum qui uos regit, qui dirigit mites¹⁹ in iudicio, docebit mansuetos²⁰ uias suas, nec uestrum ocium necessitatibus²¹ ecclesie²² preponatis, cui parturienti si nulli boni ministrare uellent, quomodo nasceremini non inueniretis.

ID 7.8; IP 3.179 from Vos autem fratres only; +C 16 q 1 c 30 as IP

¹⁷ desidia CRWNBZTHQ; desideria OA

¹⁸ miti CRWNBZTHQ; mitti OA

¹⁹ mites CRNBZTOHQ; mittes A

²⁰ mansuetos CRWNPZTHA; mites B

²¹ -atibus CRWNBZTOHQ; -atis ZA(with lacuna)

²² ss T

7

Augustinus¹ in epistola ad Bonefacium comitem. De eo qui se fieri monachum proposuerat, et propositum relinquens uxorem duxit²

Nos nouimus, nos³ testes sumus, quod nobiscum apud Tubanas de animo et uoluntate tua fuerimus colloquuti. [fo.162ra] Soli tecum eramus ego et frater Alipius. Non enim existimo tantum⁴ ualuisse terrenas curas⁵ quibus implicatus es⁶, ut hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos quibus occupatus eras relinquere cupiebas⁷, et te in ocium sanctum conferre, atque in ea uita uiuere in qua serui Dei monachi uiuunt. Cum ergo te esse in hoc proposito gauderemus, nauigasti, uxoremque⁸ duxisti. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod et Tubanis diximus, ut in castitate continentie uiueres, ad rem quod tunc fieri prohibuimus, ut iam te quantum rerum⁹ humanarum salua pace¹⁰ potuisses ab istis bellicis¹¹ rebus abstraheres, et huic uite uacares, et societati sanctorum cui tunc uacare cupiebas, ubi in silentio pugnant milites Christi, non ut occidant homines¹², sed ut expugnent¹³ principes et potestates et spiritualia nequitie, id est diabolus et angelos eius. Sed ut te ad istam uitam non exhorter, coniunx¹⁴ impedimento est, sine cuius consensione¹⁵ continenter tibi non liceat uiuere. Quia et si tu eam post illa¹⁶ tua uerba Tubanensia ducere non debebas, illa tibi tamen¹⁷ nichil eorum sciens innocenter et simpliciter nupsit. Atque utinam posses ei persuadere continentiam, ut sine impedimento redderes Deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serua saltem pudicitiam coniugalem,¹⁸ et roga Deum qui de necessitatibus eruit, ut

¹ Augustinus CRWDBPTA; Idem N

² De eo qui - duxit CLD; Qui se - duxit RXSWBP; Qui se fieri monachum petiit N; Qui <se> fieri peccit monachum. De eo - duxit M; Vnde supra ZTOHQA

³ nos CRNBZTOHQ; om. A

⁴ tantum CRSBPZTHA; tamen WN; tam D

⁵ curas C²LSWNBZPZTHA; cuius RX; ? C

⁶ corr. from est A

⁷ corr. fr. -bat B

⁸ -que CLXSWNBZPZTHA; om. R

⁹ rerum CRSNBZTQA; rex H

¹⁰ ss Z

¹¹ becillis N

¹² corr. fr. milites N

¹³ ? after corr. C

¹⁴ -iunx C?XSWDBZPZTHA; coniunxit L; -iux RW²N

¹⁵ consensione C?RNBZTOHQ; confessione A

¹⁶ corr. fr. illo X

¹⁷ tamen CLXSWNBZPZTHA; om. R

¹⁸ ut add. and canc. N

quod non potes¹⁹ modo, possis aliquando. Verumtamen ut Deum²⁰ diligas non diligas mundum, ut in ipsis bellis si adhuc te in eis uersari²¹ opus est fidem teneas²², pacem queras, ut ex²³ mundi bonis facias²⁴ opera bona, et propter mundi bona²⁵ non facias opera mala, aut non impedit coniunx²⁶, aut impedire non debet. Hec²⁷ ad te²⁸ fili karissime ut scriberem caritas [fo.162rb] iussit, quia te secundum Deum non secundum hoc seculum diligo, quia et cogitans quod scriptum est, Corripe sapientem et amabit te, corripe stultum et adiciet odisse te, non te utique stultum sed sapientem debui cogitare.

ID 7.9-10; C 17 q 2 c 2 to simpliciter nupsit only and var.

¹⁹ non potes CLXSWNBPZTHA; om. R

²⁰ Deum LRXSWNBPZTHA; illum C?

²¹ uersari CRWSNBZTO; conuersari HQA

²² corr. fr. teneat O

²³ om. O

²⁴ bonis facias LRXSWNBPZTOHQA; bonifacias CT²

²⁵ mundi bona C?RWNBPZTOHA; bona mundi B

²⁶ corr. fr. -iux B

²⁷ corr. fr. Hoc W

²⁸ ad te CRSWNBZH; a T; a te T²OQA

8

*Ex concilio Bonifacii pape, qui quartus a beato Gregorio fuit. Quod liceat monachis cum sacerdotali officio ubique ministrare*¹

Nonnullo fulti² dogmate audacissime quidam magis zelo amaritudinis quam dilectionis³ inflammati asserunt monachos quia mundo mortui sunt et Deo uiuunt sacerdotali officio indignos, neque penitentiam neque Christianitatem⁴ largiri, neque absolueri posse per sacerdotalis officii iniunctam gratiam, sed omnino labuntur⁵. Nam si ex hac causa ueteres emuli uera predicarent apostolice sedis⁶ beatus Gregorius monachico cultu pollens ad summum nullatenus apicem conscenderet, cui quidem ostiatim fungendi ligandi soluendique⁷ officio potestas summa conceditur. Augustinus quoque eiusdem sanctissimi⁸ Gregorii discipulus Anglorum predicator egregius ac Pannoniensis beatus Martinus alique quamplurimi uiri sanctissimi preciosorum monachorum habitu fulgentes, nequaquam anulo⁹ pontificali subarrarentur¹⁰. Sed quia monachi fuerunt, predictis uti perhibentur¹¹. Neque enim Benedictus monachorum preceptor huiusmodi rei aliquomodo fuit interdictor, sed eos secularium negotiorum edixit expertes¹² fore solummodo, quod¹³ quidem apostolicis documentis et omnium sanctorum patrum institutis non solum monachis, uerumetiam canonicis maximopere¹⁴ imperatur. Vtrisque enim prefatorum patrum exemplis perspicacibus¹⁵ circumquaque ut mundo mortui sint euentissima ratione precipitur. Tantorum ergo

¹ Quod - min. om. N (in D)

² corr. fr. fulto R

³ dilectionis CRWNPZTHQA; dilectione B²; dilectio B

⁴ id est bapt⁷ add. ss. S

⁵ falluntur add. ss. S

⁶ compar add. C²LSWPZTHQA, om. CRXND

⁷ soluendi CRXND; soluendique C²LSWBPZTHQA

⁸ corr. fr. asan- N

⁹ anulo CRSWNBZTO; a nullo HQA

¹⁰ corr. from subarrarentur C

¹¹ Sed quia - perhibentur CLRX²SNPZTHA; om. XB

¹² -x- supersc. H

¹³ C uncertain

¹⁴ maximopere C?LRXSNDB; maximo opere ZTOHQA; maxime opere W; maxim...que P

¹⁵ perspicacibus CRNBZTHQ; perspicibus OA

patrum [fo.162va] institutis et exemplis periculosum est refragari. Credimus a sacerdotibus monachis ligandi soluendique officium Deo operante¹⁶ haud¹⁷ indigne administrari, si eos digne contigerit ad hoc ministerium sublimari. Quod incunctanter et euidenter affirmat quisquis statum monachorum et habitum¹⁸ potentatumque euidenter considerat. Verbi gratia, angelus¹⁹ Grece²⁰ Latine nuntius dicitur. Sacerdotes igitur²¹ monachi atque canonici qui cotidie sancta Dei precepta annuntiant, angeli uocantur ratione non incongrua²², sed unusquisque²³ angelicus ordo quanto claritatem Dei uicinius contemplatur²⁴, tanto dignitate sublimior affirmatur²⁵. Nam uti²⁶ Cherubin monachi sex alis uelantur, due²⁷ quidem in capitis quo caput tegitur, uerisimilibus demonstrantur assertionibus²⁸. Illud²⁹ uero tunice que brachiis extenditur, alas duas³⁰ esse dicimus, et illud tandem quo corpus conditur, sex alarum numerum³¹ implere asseritur. Decertantes igitur³² monastice professionis presbiteros³³ sacerdotalis potentie arcere officio, omnimodo precipimus ut ab huiusmodi nefandis ausibus reprimantur in posterum, quia quanto quisque excelsior, tanto plus potentior. ID 7.22; C 16 q 1 c 25 var.

¹⁶ oper- CRSNBZTQA; cooper- H

¹⁷ corr. fr. aut H?

¹⁸ ha- repeated and canc. Z

¹⁹ N add. ss S

²⁰ et ? add. C, om. LRXSWNPZTHA

²¹ igitur CRSWNBZPT; ergo OHQA

²² ingrua Z

²³ -quis- supersc. B

²⁴ corr. fr. -antur Z

²⁵ Monachorum habitus sex alis ut Cherubim uelantur H² mg.

²⁶ corr. fr. ubi N

²⁷ due LRXSWNDBP; duo ZTHQA; ? C

²⁸ -ionibus RSNBJTHA; -ioribus Z; ? C

²⁹ corr. fr. Ille to Illi B

³⁰ duas RNBZTOHQ; suas A; ? C

³¹ certissime add. ZTOHQA, om. LRXSWNDBP; ? C

³² contra add. ss S

³³ in hac re add. ss S

9

Ex dictis Basilii. Vt monacho non liceat sine conscientia¹ sui² abbatis uotum uouere³

Monacho non liceat uotum uouere sine consensu abbatis sui. Si autem uouerit, frangendum⁴ erit.

ID 7.32 as BD 8.9; C 20 q 4 c 2

¹ conscientia LRSWDBPZTGHQA; consensu CT²; consciena O

² suis S

³ Ex - Bas. Vt monacho (-um W) - uouere CLRXSWDBP; Ex - Bas. N; Vt monacho sine consensu sui abbatis uotum uouere non liceat. Ex - Bas. ZTGHQ; Vt - liceat A

⁴ frang- LR²XSWNB2PNZTHA; strang- R; ? CB

10¹

Decretum Leonis pape noni. De rapacitate monachorum²

Relatum est auribus nostris esse quosdam peruerse agentes qui subuertere atque diuidere conantur ecclesie³ unitatem, uidelicet abbates et⁴ monachi, qui non studio

¹ As here CLRXSWNBP; as 3.14.[10] ZJTOHQA; om. DM

² De rap. mon. om. N

³ con. eccl. in mg. Z

⁴ added later B²

ca]fo.162vb]ritatis sed zelo rapacitatis inuigilant et docent atque seducere non cessant seculares homines⁵ quos illaqueare possunt, ut res suas atque possessiones in uita siue in morte in monasteriis illorum tradant, et ecclesiis quibus subiecti esse uidentur, et a quibus baptismum, penitentiam, eucharistiam, necnon⁶ pabulum uite cum lacte carnis acceperunt uel accipiunt, nichil de bonis suis relinquunt. Hanc denique famam discordie nos⁷ animaduertentes, omnibus modis inhibere uolumus, et ne amplius fiat omnino prohibemus, considerantes non esse bonum ut illi qui olim fuerunt socii passionum secundum apostolum, sint immunes a societate consolationum, et quia dignus est operarius mercede sua. Ideoque precipimus atque iubemus ut quicumque amodo in monasterio conuerti uoluerit, siue in uita siue in morte, ut omnium rerum et possessionum quas pro salute anime sue disponi decreuerit, medietatem ecclesie cui ipse pertinere dinoscitur relinquat, et sic demum in monasterio⁸ prout sibi libitum fuerit, eundi conuertendique habeat licentiam. Quicumque autem huius nostri decreti contradictor, conuulsor ac temerator extiterit, gladio anathematis subiaceat.

ID 7.150 as CB Varia II 90; IP 2.29

⁵ sec. hom. CRWNPZTHA; hom. sec. B

⁶ nec- supersc. B

⁷ om. N

⁸ corr. fr. -ium Z

11¹

Alexander secundus clero et populo Florentino². De prohibenda uagatione monachorum³

Iuxta Calcedonensis tenorem optimi concilii cuius⁴ series annectitur inferius monachis quamuis religiosi ad normam sancti Benedicti intra claustrum⁵ morari precipimus, uicos, castella⁶, ciuitates peragrarare prohibemus⁷, a populorum⁸ predicatione omnino cessare censuimus, nisi forte quis de sue anime [fo.163ra] salute⁹ sollicitus, ut eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere uoluerit.

ID 7.151 as CB Alex. 27; C 16 q 1 c 11

¹ As here CLRXSWNBP; as 3.14.11 ZJTOHQA; om. DM

² clero et pop. Flor. om. S

³ De - mon. om. N

⁴ cuius RWNPZTHA; huius B; ? C

⁵ claustrum LRXSWNBP; claustrum TOQ; claustra ZHA; ? C

⁶ corr. fr. -ellas H

⁷ prohibemus LRXSWNBP; prohibuimus ZTOHQA; ? C

⁸ a populorum LSBZTOH; ac populorum RXN; apostolorum PQA; ? C

⁹ -ute CLXSWNBPZTHA; -utis R

12¹

Ex libro constitutionum cp.iii². Quod si quis in monasterio se consecrauerit et postquam religiosa ueste uestitus fuerit³ a monasterio recesserit, omnia bona ipsius⁴ ad ipsum monasterium pertineant⁵

Si quis in monasterio⁶ se consecrauerit, et postquam religiosa ueste uestitus est, a monasterio recesserit, omnia bona ipsius que in monasterio introduxit ad ipsum

¹ As here CLRXSWNDBP; as 3.14.12 ZJTOHQA

² Ex - iiii om. N (in D)

³ fuerit LRSNP; est W; ? C

⁴ ipsius LRSWBP; eius N; ? C

⁵ Quod - ad ipsum (ad istum S, ad NM, om. D, ? C) pertineant monasterium (mon. pert. C?B) CLRXSWNBP; om. ZTOHQA

⁶ -na- ss A

monasterium pertineant. Idem est ex alia constitutione et si non introduxit, omnes enim res eius domini⁷ monasterii⁸ sint.

ID 7.155

⁷ -inii CRWNBZJTOQA; -ini SH

⁸ mon- C?RDBZTHQA; min- N

13¹

Cp.v. De eodem²

Si quis introierit in monasterium, et post religiosam uestem recesserit et militauerit, uel simpliciter laicus factus fuerit, spoliatur cingulo militari, et uita³ libera non potiat⁴, sed officio presidis prouincie seruire cogatur, substantia autem eius in monasterio maneat.

ID 7.156

¹ As here CLRXSWNDBMP; as 3.14.13 ZJTOHQA

² Cp. v (om. W) De eodem CRSWBP; De eodem N; cp. v D; cp.vi ZOTHQA

³ uita RWNPPZTHA; uitta B; ? C

⁴ pot- RSWNBZTQA; pac- H; ? C

14¹

Cp.vi². Quod si quis in monasterio consecratus ad aliud monasterium transire maluerit, substantia eius a priori monasterio uindicetur, nec a primatibus³ aliorum monasteriorum recipiatur⁴

Si quis in monasterio consecratus fuerit, posteaque⁵ in aliud monasterium⁶ transire maluerit, substantia⁷ quidem eius a priori monasterio uindicetur. Aliorum autem monasteriorum primates prohibeant eum transire, et in alio monasterio non recipiatur. Et hoc curare debent non solum⁸ religiosissimi episcopi, sed etiam reuerendissimi archimandrite.

ID 7.157

B XII

⁹DE SANCTIMONIALIBVS

- i. De uirginibus que ante xii. annos insciis mundiburdīs suis uelamen¹⁰ sibi imposuerint
- ii. Quod desponsatam puellam alii uiro non sit licitum dare, monasterium autem licet [fo.163rb] eligere si uult¹¹
- iii. De uirginibus sacris que propter districtiorem uitam ad aliud monasterium ire disposuerint¹²
- iiii. Quo uestitu uirgines ad consecrationem uenire debeant

¹ As here CLRXSWNDBMP; As 3.14.14 ZJTOHQA

² Cp. vi LRXSWDBP; Cp. vii ZTOHQA; om. N; ? C

³ prioribus N

⁴ Quod - recipiatur CRSWNB; Quod - transire uoluerit only D; om. ZTOHQA

⁵ posteaque C?RWNPZTHA; postea B

⁶ monasterium C?RWNPZTOHQ; monasterio A

⁷ substantia C?RW?DBZTHA; subera N

⁸ non solum LSWBPZTOHQA; om. RXNDM; ? C

⁹ heading and capitulatio om. ZTOHQA, in CLRXSWNDBP. Capitula add. S

¹⁰ ? C

¹¹ Quod - uult as c.3 B

¹² dispos- CRDB; pos- N

- v. De nobilibus feminis que postquam uelate fuerint domi in deliciis residere delectantur¹³
- ¹⁴vi. De femina que post obitum mariti sui uelamen sacrum super caput suum imposuerit, postea uero ad nuptias rediit
- vii. Quod mulieres uelate aut in monasteriis aut in domibus suis habitum obseruent¹⁵
- viii. Vt monache monastice uiuant et canonice secundum canonicam¹⁶ uitam¹⁷ uiuant¹⁸

¹³ *corr. fr.* maluerint N

¹⁴ *whole title om.* DM

¹⁵ *corr. from* obsevent C

¹⁶ canonicam LRXSWNBP; ? C

¹⁷ *om.* DM

¹⁸ uiuant C?LSWDB; *om.* N

1

Ex concilio Triburiensi cp.x. De uirginibus que ante¹ xii annos insciis mundiburdibus suis² uelamen sibi imposuerint³

Virgines que ante duodecim annos⁴ insciis mundiburdibus suis⁵ sacrum uelamen capiti suo imposuerint⁶, et illi mundiburdi annum et diem hoc tacendo consenserint, in sancto proposito permaneant. Et si in predicto anno et die pro illis se proclamauerint, petitioni eorum assensus⁷ tribuatur⁸, nisi forte Dei timore tacti cum eorum licentia in religionis habitu perseuerent.

ID 7.33 as BD 8.10; IP 3.187

¹ ante LSWNBPZHTA; *om.* RX; ? C

² suis C?LXSWNBPZTHQ; *om.* R; sui OA

³ Ex - cp.x. De - impos. CLRXSWBP; Ex conc. Trib. De - suis uelamen N; De - impos. Ex - cap.x ZTHQ; Ex dictis Basilii (cf 3.11.9). De - impos. Ex - cap. x A

⁴ duod. ann. CRSNPZTHA; ann. duod. B

⁵ suis C?RNBZTOHQ; sui A

⁶ -erint C?RNBZTOH; -erit QA

⁷ *after corr.* N

⁸ tribuatur CRSWNB; prebeatur Z(mg.)TOHQA

2¹

Ex decretis² Eusebii pape. Quod desponsatam puellam alii uiro non sit licitum dare, monasterium autem³ licet eligere si uult⁴

Desponsatam puellam non licet parentibus dare alii uiro⁵, tamen monasterium licet⁶ eligere si uoluerit.

ID 7.40 as BD 8.19; C 27 q 2 c 27

¹ *om.* D

² decretis CRWBZT; decem O; dictis HQA

³ autem LRXSWNBPZTOHA; *om.* CQ

⁴ Ex - pape. Quod - uult CWBP; Quod - uult S; Quod - dare N; Quod - uult. Ex -pape ZTOHQA

⁵ dare alii uiro CRWBZTHA; alii uiro dare N

⁶ mon. lic. RWBZTHA; lic. mon. N; ? C

3

Ex concilio Triburiensi, cp.xi. De uirginibus sacris que propter districtiorem uitam ad¹ aliud monasterium ire disposuerint²

¹ *supersc.* B

Virgines sacre si³ pro lucro anime sue propter districtiorem uitam ad aliud monasterium pergere disposuerint, ibidemque commanere⁴ decreuerint, synodus concedit. [fo.163va] Si uero fuga discipline alium locum quesierint, redire cogantur. ID 7.42 as BD 8.22; C 20 q 4 c 1

² Ex - cp. xi (cp. xi om. B). De - disposuerint (corr. fr. -unt X) CRXWBP; De - disp. S; De - uitam N; Ex - xi. Quod desponsatam - licitum dare (cf c 2) D; De - disposuerint (uoluerint Q) . Ex - cap.xi ZTHQA

³ si CRWDBTOHQA; que N; om. Z

⁴ commanere CRSWNBZH; cum manere TOQA

4

Ex concilio Cartaginensi. Quo uestitu¹ uirgines ad consecrationem uenire debeant²
Sanctimonialis uirgo cum ad consecrationem episcopo suo³ offertur, in talibus uestibus applicetur qualibet⁴ semper usura est, professioni⁵ et sanctimonie aptis. ID 7.43 as BD 8.23; IP 3.188; D 23 c 24

¹ uestitu CLXSWNBPZTOQA; uestitum R; uestini H

² Ex - Cartaginensi. Quo - debeant CRWDBP; Quo - deb. SN; Quo - debeant. Ex - Cartaginensi ZTOHQA

³ ep. suo CRSWNB; suo ep. ZTOHQA

⁴ qualibet CLSNZTHQA; qualibus RWDBPO

⁵ -ioni CRWNBZHQ; -ione TOA

5

Ex concilio¹ apud Aquasgrani, Ludouico pio cesare² presente, cp.vi. De nobilibus feminis que postquam uelate fuerint domi in deliciis residere delectantur³
De nobilibus feminis que amissis uiris repente uelantur, et in propriis domibus diuersas necessitates opposites residere delectantur, de quibus in aliis conuentibus coram serenitate uestra iam dudum uentilatum et diffinitum est, maiori sollertique⁴ studio ammonendas⁵ et instruendas ab episcopis statuimus, quatinus sue saluti consulant, nec sic indiscrete uiuendo et propria noxiaque libertate utendo et per diuersa uagando periculum animarum suarum⁶ incurrant, semper illud apostolicum ante oculos habentes quo dicitur, Vidua que in deliciis est, uiuens mortua est. ID 7.56 as BD 8.37

¹ -o supersc. H

² cesare CLRXWD; om. SBPZTOHQA

³ Ex - cp.vi. De - delectantur CWDBP; De - delect. N; De - delectantur. Ex - cap.vi ZTOHQA

⁴ maiori sollertique CRSNBZTQA; maiori atque sollerti H

⁵ ammonendas C(? after corr.)LRXSWNDZTHQA; ammonere B; admouendas P

⁶ suarum CLRXSWBPZTHA; om. ND

6¹

Ex epistola Nicholai pape, cp.vi.² De femina que post obitum mariti sui uelamen sacrum super caput suum imposuit, postea uero ad nuptias rediit³
Nicholaus episcopus seruus⁴ seruorum Dei reuerentissimo⁵ sanctissimo confratri nostro Adalguino⁶ sancte Viuanensis⁷ ecclesie archiepiscopo. Quod interrogasti de femina que post obitum mariti sui uelamen sacrum super caput suum imposuit, et finxit se sub eodem uelamine sanctimoniali esse, postea uero ad nuptias rediit,

¹ om. DM

² vi CLRXB?; v SWPZTHQA; Ex - vi om. N

³ De - rediit CLRSWNB; om. ZTOHA

⁴ ss X²

⁵ et add. SZTOH, om. CLRWNBQA

⁶ Adalguino CLRXSN; Adaluino WBPZTHQA

⁷ -ensis CRWBZTHA; -iensis N

bonum michi uidetur quia per hypochrisim ecclesiasticam regulam conturbare uoluit, et non legitime in uoto suo permansit, ut penitentiam agat de illusionem [fo.163vb] nefanda, et⁸ reuertatur ad id quod spopondit, et in sacro ministerio inchoauit. Nam si consenserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout uult fingat, et non uere faciat, omnis ordo ecclesiasticus conturbabitur, nec catholice fidei⁹ iura consistunt, nec canones sacri rite obseruantur. Quid enim profuit Symoni mago baptismum sacrum fecte suscipere, et in Christianitate permansurum se finxisse¹⁰, cum per apostolum fraude eius detecta quod sibi futurum esset pronuntiatum est? Ait enim, Pecunia tua tecum sit in perditionem¹¹, cor enim tuum non¹² rectum coram Deo. Penitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum ut forte remittatur tibi hec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis uideo te esse. Ideo tales nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemur. Non enim fas est Spiritui Sancto mentiri, sicuti Ananias et Saphyra mentiti sunt, et statim perierunt. ID 7.65 as BD 8.47; IP 3.205-6; D 27 c 6 to ministerio permaneat quod inchoauit; +D 27 c 7 (Palea) has the rest

⁸ et CRSNBZTOHQ; om. A

⁹ fidei CRNBZTQA; fidi H

¹⁰ finx- CRWNBZHQ; fix- TOA

¹¹ -ionem CLRWZTHA; -ione NBP

¹² non CRXNBP; non est LWB²ZTHQA, est non S; est P

7

Ex decretis¹ Eugenii pape, cp. xxvi. Quod mulieres uelate aut in monasteriis aut in domibus suis habitum obseruent²

Mulieres obtentu religionis uelate aut³ monasterio⁴ regulariter uiuant⁵ aut in domibus suis susceptum habitum caste⁶ obseruent.

ID 7.72 as BD 8.54; C 27 q 1 c 31

¹ decretis CRSWDBPZH; dec' TOQ; decreta A

² Ex - cp. xxvi. Quod - obseruent CRSWDBP; Quod - obs. N; Quod - obseruent. Ex - cap. xxvi ZTOHQA

³ in add. R²SWDBPZTOHQA, om. CLRX

⁴ -erio LR²SWBPZTOHQA; -eria RX; -eriis ND; ? C

⁵ uiuant LR²SWBPZTOHQA; uiuere RXND; ? C

⁶ caste C²LRSNBPZOHQ; castem T²; castim A

8

Ex concilio eodem¹ cp. xiii². Cui interfuit³ Karolus imperator et Riculfus archiepiscopus in claustrum sancti Albani. Vt monache⁴ monastice uiuant, et canonice secundum canonicam uitam uiuant⁵

Abbatissas autem cum sanctimonialibus⁶ omnino⁷ recte et⁸ iuste uiuere censemur. Que uero professionem secundum regulam sancti Benedicti fecerint⁹, regulariter uiuant. Sin autem canonice uiuant¹⁰ pleniter, [fo.164ra] et sub diligenti cura custodiam

¹ conc. eod. CLRWND; eodem conc. BZTHQA

² xiii LRXWBPT; xxiii HQA; xiiii Z; om. S; ? C

³ interfuit CRWNPZTHA; om. B

⁴ -ache LXS(after monast.)WDBPTHQA; -achi R; ? C

⁵ uitam uiuant C²RSWBPTZ; uitam NH; uiuant M; uiuant uitam OQA; Ex conc. eod. (eod. conc. BP) - Albani (-ini RP). Vt - uitam uiuant CRWBPT; Vt - uiuant S; Ex conc. eodem cui - archiepiscopus (with Vt mon. - uitam at end of canon) N; Ex Albani. Vt -secundum cano D; Vt - uiuant. Ex - Albini (-ani A) ZTOHQA

⁶ -li- supersc. B

⁷ -no ss Z

⁸ et RNPZTHA; ac B; ? C

⁹ -erint RSWNB; -erunt ZTOHQA; ? C

¹⁰ Sin - uiuant in mg. R

habeant, et in claustris suis permaneant, nec foras exitum habeant. Sed et ipse abbatissae in monasteriis sedeant, nec foras uadant sine licentia et consilio episcopi sui.
ID 7.76 as BD 8.58; IP 3.209

B XIII

¹¹DE MONACHIS ET SANCTIMONIALIBVS¹²

- i. Quod non sit permittendum monachos¹³ et monachas in monasterio simul habitare
- ii. De monachis qui filios procreauerint
- iii. Quod abbas pro humilitate locum suum relinquere possit
- iiii. Qualiter indignus abbas¹⁴ a suo separetur officio¹⁵
- v. De puellis et adolescentibus qui se ante legitimos annos sua sponte sacre religioni tradiderint
- vi. Quod uirginitas sit uoluntaria
- vii. Vt si qua monacharum¹⁶ ad lapsum adulterii deducta fuerit, post seueram uindictam in aliud districtius uirginum¹⁷ monasterium in penitentiam redigatur
- ¹⁸viii. Quod uirgines¹⁹ que post consecrationem nupserint non tam adultere sunt quam inceste

¹¹ heading and capitulatio om. ZOTHA, in CLRXSWNDBP

¹² De - sanct. CRSWBP; Capitula de sanct. S; om. N

¹³ corr. fr. -is R

¹⁴ indignus abbas LR²SWNDBP; om. CRX

¹⁵ indignus abbas add. C, om. LRXSWNDBP

¹⁶ corr. fr. -orum R

¹⁷ -inum CRWDB; -inium N

¹⁸ whole title om. S

¹⁹ uirgines CRWDB; om. N

1

Ex registro¹ Gregorii. Quod non sit permittendum monachos et monachas² in monasterio simul habitare³

In nullo loco monachos et⁴ monachas⁵ permittimus in unum⁶ monasterium habitare⁷, sed nec ea que duplicia uocant, et si⁸ quid tale est, religiosus⁹ episcopus mulieres quidem in suo loco studeat manere, monachos autem aliud monasterium edificare cogat. Si autem plurima sint talia monasteria, separentur in aliis monasteriis monache, et in aliis monachi. Res autem quas habent communes secundum iura eis competentia distribuuntur.

ID 7.83 as BD 8.65; +C 18 q 2 c 22

¹ registro CRNDPZTOHA; decreto (uel registro *supersc.*) B

² -is R

³ Ex - Gregorii. Quod - habitare CRSWDBP; Ex - Gregorii N; Quod - habitare. Ex - Gregorii ZTOHQA

⁴ et CRNBZTOHQ; om. A

⁵ -is R

⁶ hoc add. and canc. N

⁷ corr. fr. habere in mg. Z; uel habere add. ss J

⁸ et si CRDBZTHA; sed (si ss N)

⁹ -li- ss A

2

*Ex dictis Ysidori. De monachis qui filios procreauerint*¹

Monachi filios procreantes in carcere recludentur, tamen facinus continua lamentatione deflentes, [fo.164rb] ut eis uel ad mortem sola misericordia in communionis gratia possit indulgeri.

ID 7.86 as BD 8.68

¹ Ex - Ysidori. De - proc. CRSWDBP; De - proc. N; De -proc. Ex - Ysidori ZTOHQA

3

*Ex concilio Mogontino, cp.xviii. Quod abbas pro humilitate locum suum relinquere*¹
*possit*²

Abbas potest³ pro humiliatione et cum permissione episcopi⁴ locum suum derelinquere. Tamen fratres eligant sibi abbatem de ipsis⁵ si habeant, sin autem⁶, de extraneis. Nec episcopus debet abbatem uiolenter retinere in loco suo. Congregatio debet sibi eligere⁷ abbatem post mortem abbatis sui, uel eo uiuente si ipse discesserit uel peccauerit. Ipse enim non potest aliquem ordinare⁸ de suis propinquis, uel amicis, sine uoluntate fratrum.

ID 7.104 as BD 8.86; +C 18 q 2 c 8 to extraneis only, and var.

¹ -n- *supersc.*

² Ex - cp.xviii. Quod - possit CRWDB; Quod - possit N; Quod (si *add.* Z) - possit. Ex - cap.xviii ZOTHA

³ *om.* S

⁴ sui potest *add.* S

⁵ *after corr.* R

⁶ de ipsis - autem *in mg.* Q

⁷ sibi eligere CRSWB²PZTHQA; el. sibi ND; sibi el. sibi B

⁸ aliq. ord. CRWDPZTHA; ord aliq. N; a ord. aliq. B

4

*Ex concilio Triburiensi, cui interfuit Arnulfus rex, cp. xv. Qualiter indignus abbas a suo separetur officio*¹

Si quis autem² abbas cautus in³ regimine, humilis, castus, sobriusque, misericors, discretus non fuerit, ac diuina precepta uerbis et⁴ exemplis non ostenderit, ab episcopo cuius territorio⁵ consistit⁶, et a uicinis abbatibus et ceteris Deum timentibus a suo arciatur⁷ honore, etiam⁸ si omnis congregatio uiciis suis consentiens abbatem eum habere uoluerit.

ID 7.114 as BD 8.96; C 18 q 2 c 15

¹ Ex - cp.xv. Qualiter - a suo sep. (sep ab suo C) officio CRWDBP; Ex conc. Trib. Qualiter - off. S; Qualiter - a suo sep. off. N; Qualiter indignus abbas a suo separetur officio. Ex - cap.xv ZTOHA

² autem CLXSWNBPZTHA; *om.* R

³ *ss* R

⁴ et CRWNBZOTA; *om.* HQ

⁵ territorio CRDBZTHA; conterritorio (*corr. fr.* -riorio) N

⁶ -istit LSWDP²ZTHQA; -istat RXNBP; ? C

⁷ arciatur CRXND; arceatur LSWBPZTOHQA

⁸ etiam CRDBZTHA; et N

5

*Ex eodem concilio cp. xvii. De puellis et adolescentibus qui se ante legitimos annos
sua sponte sacre religioni tradiderint*¹

Puella si ante duodecim annos etatis sponte sua sacrum sibi uelamen assumpsit, possunt² statim parentes eius uel tutores³ id factum irritum facere si uolunt. At si annum et diem id dissimulando consenserint, ulterius nec ipsa nec ipsi mutare hoc poterunt. Porro si in fortiori etate adolescentula uel adolescens seruire⁴ Deo elegerint, non est potestas parentibus [fo.164va] hoc prohibendi.

ID 7.116 as BD 8.98; C 20 q 2 c 2

¹ Ex - cp. xvii (cap. xvii om. S, xvii ss X²). De puellis et adolescentibus qui - tradiderint CRSWDBP; De puellis - legitimos an' N; De puellis que - tradiderint. Ex eod. conc. (conc. eod. H) - cap. xvii, cui interfuit rex Arnulfus ZTOHQA

² -unt CRNBTOHQ; -int A

³ eius uel tutores (corr. fr. tutu- R) CRSWNDB; uel tutores eius ZTOHQA

⁴ seruire CRWDBZTHA; secundum iure N

6

*Ambrosius ad hortationem uirginitatis, libro primo*¹. *Quod uirginitas sit uoluntaria*

Integritas corporis expetenda a nobis est, quam ego pro consilio suadeo², non pro imperio precipio. Sola est enim uirginitas que suaderi potest, imperari non potest, res³ magis uoti quam precepti.

ID 7.120; +C 32 q 1 c 13

¹ Ambr. - primo CRSWDBPZTOHA; om. N

² suadeo CRDBZTHA; suadero N

³ res CRSNBZTOH; rex QA

7

*Gregorius Iohanni episcopo Caralitano*¹. *Vt si qua monacharum ad lapsum adulterii deducta fuerit, post seueram uindictam in aliud districtius uirginum monasterium in penitentiam redigatur*²

Si qua monacharum³ uel per anteriorem licentiam, uel per impunitatis prauam consuetudinem ad lapsum adulterii deducta fuerit, aut in futurum⁴ fuerit perducta⁵, uoraginem hanc post competentis⁶ seueritatem uindictae in aliud districtius uirginum⁷ monasterium in penitentiam uolumus redigi, ut illic orationibus atque ieiuniis uacet, et sic penitendo⁸ proficiat, et metuendum ceteris artioris discipline prestet exemplum⁹. Is autem qui cum¹⁰ huiusmodi feminis in aliqua fuerit iniquitate repertus communione priuetur si laicus, si uero clericus est, a suo quoque remotus officio pro suis continue lugendis excessibus in monasterium detrudatur¹¹.

ID 7.123; C 27 q 1 c 28

¹ Grec. - Caral. om N (in D)

² Vt - redigatur CRSWDBP; Vt - fuerit N; om. ZTOHQA

³ corr. from -orum A

⁴ <in> futurum repeated P

⁵ fuerit perducta CRSWPZTHA; fuerit perductura ND; ducta fuerit after short lacuna B

⁶ corr. fr. -tes Z

⁷ -nium N (not D)

⁸ corr. fr. profitendo in mg. W¹

⁹ prest. ex. CRWNPZTHA; ex. prest. B

¹⁰ qui cum CNBZTHQ; quis eum OA

¹¹ detr- CRWNBZJOTHA; retr- S

8¹

*Ieronimus contra Iouinianum*². *Quod uirgines que post consecrationem nupserint*³
*non tam adultere sunt quam inceste*⁴

Si nupserit uirgo, non peccauit⁵. Non illa uirgo que se⁶ semel Dei cultui⁷ dedicauit. Harum enim si qua nupserit habebit dampnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de uiduis dictum obiecerit, quantomagis de uirginibus preualebit, cum etiam his non liceat quibus aliquando licuerit? Vir[fo.164vb]gines enim que post consecrationem nupserint⁸, non tam adultere sunt quam inceste.

ID 7.124; IP 3.192-3; D 27 c 5 to irritam fecit only, D 27 c 9 last sentence only

B XIV

⁹DE VIRGINIBVS¹⁰

- i. Quod tolerabilius sit mentem uirginem quam carnem habere¹¹
- ii. Carnem corrumpi non posse nisi mens prius fuerit corrupta
- iii. Quod aliquem non polluat aliena libido
- iiii. De eodem
- v. Item de eodem
- vi. Quod pudicitia¹² nec a uiolento stupratore eripi possit
- vii. Quod non possit mechari in corpore qui prius non mechatur in corde
- viii. De eodem
- viii. Item de eodem

¹ *om. S*

² *Ier. - Iou. om N (in D)*

³ *-erint CRDB; -erit N*

⁴ *Quod - inceste CRWNDBP; om. ZTOHQA*

⁵ *corr. fr. peccat Z*

⁶ *om. W; ss Z*

⁷ *cultui CRNBZHQ; cultu WTOA*

⁸ *-erint CRNB; -erunt WPZTOHQA?*

⁹ *heading and capitulatio om. ZTOHQA; in CLRXSWNDBP*

¹⁰ *De uirg. CRDMBP; om. N*

¹¹ *hab. quam carnem DM*

¹² *-ti- supersc. B*

1

*Ambrosius de uirginibus, libro ii*¹. *Quod tolerabilius sit mentem uirginem quam carnem habere*²

Tolerabilius est mentem uirginem quam carnem habere. Vtrumque bonum, si liceat. Si non liceat, saltem non homini casti³ sed Deo simus. Virgo prostitui potest, adulterari non potest. Vbi cumque Dei uirgo⁴ est Dei templum est, nec lupanaria⁵ infamant castitatem, sed castitas⁶ etiam loci abolet infamiam.

ID 7.137; C 32 q 5 c 1

¹ *libro ii CRXSWMBP; om. N; libro i D; lib' ii ZTH; liber secundus QA*

² *Quod - habere (hab. quam carn. DM) CLRXSWDMBP; om. NZTOHQA*

³ *simus add. R², om. CLRXWNBZTHA*

⁴ *Dei add. B, om. CRWNPZTHA*

⁵ *corr. fr. lupun- N*

⁶ *corr. to -tatis R²*

2

*Ambrosius de lapsu uirginis consecrate*¹. *Carnem corrumpi non posse nisi mens prius fuerit corrupta*²

Reuera non potest caro ante corrumpi, nisi mens fuerit ante³ corrupta.

ID 7.138; +C 32 q 5 c 2

¹ Amb. - cons. om. N (in D)

² Carnem – (ante add. SR) corrupta CLRXSWNDMBP; om. ZTOHQA

³ fuerit ante RXSNDBPZTHA; ante fuerit CL²; fuerit LW

3

*Augustinus de ciuitate Dei*¹ libro i². *Quod aliquem non polluat aliena libido*³

Ne⁴ aliquem polluat aliena libido, metuitur. Non polluet si aliena erit. Si autem polluet, non aliena erit. Si cum pudicitia uirtus sit animi, comitemque habeat fortitudinem, qua potius quelibet mala tolerare, quam malo consentire decernat. Nullus autem⁵ magnanimus et pudicus in potestate⁶ habet quid⁷ de sua carne fiat, sed tantum quod annuat mente uel renuat. Quis eandem [fo.165ra] sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si forte ui⁸ apprehensa⁹ uel oppressa¹⁰, carne sua exerceat, et expleatur libido non sua?

ID 7.139a; C 32 q 5 c 3

¹ Domini P

² libro i CRWDBPTQA; lib' O; om. ZH; Aug. - i om. N. De ciu. - i om. S

³ Quod - libido CRSWNDBP; om. ZTOHQA

⁴ Ne CR²XSWNDBPZTOHQ²; Nisi R; In A; ? Q

⁵ autem CRDBZTHA; aut N

⁶ honestate (obsc. corr.), with uel potestate ss S

⁷ quid CRDBZTHA; quod N

⁸ ui CRSWNBTQ; in (corr. fr. non H) ZOHA

⁹ -hen- ss X

¹⁰ uel opp. in mg. H

4

*Item de eodem*¹

Proposito animi permanente per quod etiam corpus sanctificari meruit, ipsi corpori non aufert sanctitatem uiolentia libidinis aliene, quam seruat² perseuerantia sue continentie³. An uero si aliqua femina mente corrupta uiolatoque proposito quod Deo uouerat pergat uitanda⁴ ad suum deceptorem, adhuc eam pergentem sanctam uel corpore dicimus ea sanctitate animi per quam⁵ corpus sanctificabitur amissa atque destructa? Absit⁶ hic error, et hanc potius ammoneamur, ita amitti corporis sanctitatem etiam intacto corpore.

ID 7.139b; +C 32 q 5 c 4a

¹ Item (Idem W) de eodem CRSWBP; De eodem ND; Item in mid-text ZTOHQA

² seruat CRDBZTHA; seruiat N

³ corr. fr. -ten- X

⁴ -anda CLSWPZTHQA; -ando RXNDB

⁵ per quam CRDBZTHA; postquam N

⁶ corr. fr. Absit N

5

*Item. Idem de eodem*¹

Lucretiam² matronam nobilem ueteremque Romanam³ pudicitie magnis efferunt laudibus. Huius corpore cum uiolentus Tarquinii regis filius⁴ libidinose potitus⁵ esset, illa scelus improbatissimi⁶ iuuenis marito cum Latino⁷ et propinquo Bruto uiris clarissimis et fortissimis⁸ indicauit, eosque ad uindictam constrinxit. Deinde fedi in se⁹ commissi egra¹⁰ atque impatiens¹¹ se peremit. Quid dicemus? Adultera hec an casta dicenda est? Quis in hac controuersia laborabit? Egregie quidam ex hoc¹² et ueraciter declamans ait, Mirabile dictu¹³, duo fuerunt, et adulterium unus admisit¹⁴. Splendide¹⁵ atque uerissime. Intuens enim in¹⁶ duum¹⁷ corporum commissione unius inquinatissimam cupiditatem¹⁸, unius castissimam uoluntatem, et non quod coniunctione corporum sed quod animorum diuersitate ageretur attendens, duo inquit fuerunt, et unus adulterium admisit. [fo.165rb]

ID 7.139c; C 32 q 5 c 4b

¹ Item. Idem de eodem CRSWBP; Item de eodem ND; Item in mid-text ZTOHQA

² Luc- CRNBZTOHQ; Quc- A

³ -anam CRDBZTHA; -ana N

⁴ regis filius CRWNPZTHA; filius regis B

⁵ corr. fr. potius H

⁶ improbatissimi CRSWNB; improbissimi ZTOH²QA; -issimis H

⁷ cum Latino CRWDPZTHA; cum Latina N; collatino B

⁸ et fort. clar. marked for reversal B

⁹ fedi in se CRSWBJTOHA; in se fedi Z

¹⁰ egra CRWNBZO²HQA; erga TO

¹¹ ipa- R

¹² hoc C?RDBZTHA; hac N

¹³ dictu CLXWNBZPZTHA; dicto R

¹⁴ admisit CRSWBZTQA; commisit NH

¹⁵ corr. fr. Slp- N

¹⁶ in C²RXWBPZTA; om. CND

¹⁷ in duum repeated and canc. X

¹⁸ unius inq. cup. added at head of leaf B

6

Augustinus de libero arbitrio, libro i. Quod pudicitia¹ nec a uiolento stupratore eripi possit²

De pudicitia quis dubitauerit, quin³ ea sit in ipso constituta quandoquidem⁴ uirtus est? Vnde⁵ a uiolento stupratore, nec⁶ ipsa eripi potest.

ID 7.140; C 32 q 5 c 6a

¹ -ti- ss X

² Quod - possit CRSWDBP; om. NZTOHQA

³ uel quo add. ss S

⁴ quidem CRDBZTHA; quod N

⁵ nec add. ND, om. CRXSWBZTHA

⁶ nec CRXSWBZTHA; om. ND

7

Ieronimus super epistolam ad Romanos, libro i¹. Quod non² possit mechari in corpore, qui prius non mechatur in corde³

Fieri non potest ut nisi quis mechetur prius in corde, mechari possit in corpore.
C 32 q 5 c 6b

¹ libro i CRSNDBZTOQA; om. H

² om. W

³ Quod - corde CRSWDBP; om. NZTOHQA

8

Isidorus in sinonimis, libro ii. De eodem¹

Non potest² corpus corrumpi nisi prius corruptus animus fuerit.
ID 7.142a; +C 32 q 5 c 8a

¹ De eodem CRSWDBP; *om.* NZTOHQA

² *ss* O

9

Item. Idem de eodem¹

Munda a² contagione³ animi caro non peccat.
ID 7.142b; +C 32 q 5 c 8b

¹ Item. Idem de eodem C; Idem de eodem RS; Idem X; *om. with no break* W; De coniugiis, primum capitulum N (*treating c. 9 as first entry in capitulatio of B XV*); Item de eodem DMBP; Item in mid-text ZTOHQA

² a C²LRSWBPZTOQA; *om.* CXMH

³ contagione CLRXWBPZTOQA; cogitatione SNDM

ZJOTGHQA have here 3.11.10-14 above (ID 7.150-1, 155-7); in short they follow the order of ID where CLRXSWNDMBPV do not. DM have here five further canons, for which see the file [DKMN app.](#):

B XV

¹DE CONIVGIIS²

- i. Quid sint nuptie uel matrimonium³
- ii. Quando mulier nomen coniugis accipiat
- iii. De eodem
- ⁴iiii. Descriptio legitimi coniugii
- iiiii. Quomodo nuptialia federa ineantur
- ⁵vi. Quod sponsus et sponsa cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia benedictionis in uirginitate permaneant
- vii. Quid significet quod sponse uelantur dum maritantur
- viii. Quid significet quod nubentes uitta inuicem copulantur, ac quare candida purpureaque sit uitta
- iiiiii. Quid significet quod a sponso datur anulus sponse
- x.⁶ Quod inuiolabile sit sacramentum coniugii
- xi. Quod concubine fieri possunt uxores
- xii. Quod nullus⁷ pudicitiam seruare possit in corpore, nisi prius sit castus⁸ in mente

¹ heading and capitulatio *om.* ZJTHQA, in CLRSWNDMBP

² N has here Primum capitulum. Munda a cogitatione animi caro non peccat (*i.e. last c. of B 14 as first of capitula, whose numbers are therefore one out from now on*)

³ *corr. fr.* matro- B

⁴ whole title *om.* DM

⁵ whole title *om.* DM

⁶ Decimum in mg. X

B 15. De coniugiis

xiii.	Quod inter uiuentes semper maneant semel inita iura nuptiarum
xiiii.	De eodem
xv.	Item de eodem
xvi.	De tripertito bono nuptiarum
xvii.	Quod consensus matrimonium faciat
xviii.	Ne uirgo uel uidua cogatur nubere cui non uult
xviii.	De eodem [fo.165va]
⁹ xx.	Item de eodem
xxi.	Vnde supra ¹⁰
xxii.	Item unde supra
xxiii.	Quod uiduam aut alterius filiam extra parentum uoluntatem nullus aut rapere presumat, aut regis beneficio estimet postulandam
xxiii.	Quod raptus proprie est ¹¹ illicitus coitus ¹²
xxv.	De raptu
xxvi.	De eodem
xxvii.	Quod aui liberi magis attendendum ¹³ sit arbitrium de coniunctione neptis quam patris ecclesie famuli
xxviii.	De prohibendis concubinis
xxviii.	De ea muliere quam aliquis sibi ¹⁴ non maritali affectione copulauerit, cum qua tamen coniugium habere potuerit, si ex ea filios uel filias genuerit, et postea cum ea nuptialia instrumenta fecerit
xxx.	De eodem ¹⁵
xxxi.	Quod si quis maritali affectione sine dotalibus instrumentis uxorem duxerit, non temere eam dimittat
xxxii.	Quod laudandus sit Osee propheta, eo quod meretricem quam duxit conuertit ad pudicitiam
xxxiii.	Quare matrimonium parentum prohibitum sit
xxxiii.	De legitimis coniugiis
xxxv.	De quarto coniugio noto
xxxvi.	Quod si quis iurauerit mulieri se eam habiturum legitimam uxorem, illa sit legitima uxor, quamuis nulla dos sit interposita
xxxvii.	Quod qui ducturi sunt uxores, tales se ¹⁶ seruare debent quales se ¹⁷ ad se uenire uolunt
xxxviii.	De liberis hominibus qui uxores fiscalinas accipiunt
xxxviii.	De muliere ingenua si sciens seruum acceperit
xl ¹⁸	De libero si ancillam in matrimonium acceperit
xli.	De coniugiis seruorum legaliter coniunctorum non dirimendis, etiam si diuersos ¹⁹ dominos habeant

⁷ nullus CRDWB; uultus N

⁸ sit castus CLRXSBP; castus sit WND

⁹ whole title om. DM

¹⁰ N omits number, so rejoining sequence of CRB

¹¹ proprie est CRDWB; est proprie N

¹² cogitus D. Munda a contaione (sic) anim add. P²; P p. 302 ends in mid leaf, resuming with De raptu at the head of p. 303

¹³ attendum R

¹⁴ sibi CRDB; om. N

¹⁵ xl N whose numbers are now nine out

¹⁶ se CXSNDWBP; om. R

¹⁷ se LRXS; om. ND; eas WBP; lacuna in C

¹⁸ xl RSB; xli C; xxxviii repeated P. L omits whole title, X inserts the whole ss

¹⁹ corr. fr. -as B

B 15. De coniugiis

- xlvi. De eo si liber per errorem ancillam duxerit uel²⁰ libera seruum
 xliii. De his qui non causa procreandorum filiorum sed causa
 incontinentie²¹ copulantur, ea²² tamen²³ fide media ut nec ille cum
 altera id faciat [fo.165vb]
 xliiii. Qui sint liberi, et quia quod nascitur deteriore sumat²⁴ parentis²⁵
 statum
 xlv. Qui sint²⁶ naturales filii
 xlvi. Quibus nubendi licentia concedatur, et quibus non
 xlvii. Quod qui dimittit uxorem suam non ducat alteram, etiam si propterea
 duxerit, ut Christianam faciat²⁷, et quisquis non alligatus uxori
 continentiam Deo uouerit nullo modo debet ista compensatione
 peccare
 xlviii. Quid faciendum sit²⁸ si maritus usque ad duos²⁹ annos cum uxore sua
 coire non possit
 xlviii. Quod eo tempore quo carnes agni manducaturi sumus, a carnis
 operibus uacare debemus
 l. Quod uir ad enixe mulieris concubitum accedere non debet,
 quoadusque ablactetur quod gignitur, et quod matres filios quos
 gignunt aliis mulieribus ad nutriendum non tradant
 li. Quod uir³⁰ cum uxore dormiens ecclesiam intrare non debet, nisi
 lotus aqua
 lii. De eodem
 liii. Quod a femina nulla uota reddenda sint, nisi quorum uir auctor fuerit
 permittendo
 liiii. De his qui pudori aliene uxoris illudere putantur³¹
 lv. Quod si matrimonio coniunctis placuerit a carnali concupiscentia
 continere, inter eos non rumpitur coniugium
 lvi. Quod coniuges nisi ex consensu fraudare non debeant debitum
 carnale
 lvii. De eodem
 lviii. Item de eodem
 lviii. Vnde supra
 lx. A coniugibus esse reddendum quod ambo pari consensu uouerunt³²
 lxi. Quod coniuges quamuis a commixtione carnali abstineant, coniuges
 esse non desistunt³³
 lxii. Quod matronalis habitus fidelibus coniugatis salua religione possit
 conuenire
³⁴lxiii. Vt nullus occulte nuptias celebret

²⁰ *corr. fr.* suel N

²¹ incontinentie CRSDB; in contentione N

²² ea CLWP; et RXNDB; et ea S

²³ cum W

²⁴ *corr. fr.* sumant N

²⁵ *corr. fr.* -tas B

²⁶ Qui sint CRDB; Quid N

²⁷ Christ. fac. CRDB; fac. Christ. N

²⁸ Quid fac. sit CLSWP; Qui sit RX; Quid si N; Quod sit D; Quid sit fac. B

²⁹ *corr. fr.* uos R

³⁰ d *add. and canc.* N

³¹ -antur CLXSWBP; -ant RND

³² uouerunt CLSWBP; uouerunt R;; uenerunt R²X; uouerint ND

³³ -unt LRXWNDBP; -ant C?L²; -ist' S

B 15. De coniugiis

- lxi.iii. Quo tempore nuptie celebrande sint
 lxxv. De uiro qui uxorem suam uelare permiserit
 lxxvi. De muliere si³⁵ sine licentia uiri sui³⁶ uelum sibi imposuerit
 lxxvii. De singulari certamine quod Lotharius molitus est³⁷ contra
 Theubergam uxorem suam [fo.166ra]
 lxxviii. De illis qui in alias³⁸ prouincias fugerint³⁹ aut suos seniores sequuti
 fuerint, et uxores suas domi reliquerint
 lxxviii. De matrimonio iunctis si coire non possint⁴⁰
 lxx. De illo qui in paganismo uxorem suam dimiserit⁴¹
 lxxi. De baptizato si uxor eius infidelis conuerti uoluerit⁴²
 lxxii. De illo qui ante baptismum mulierem uirginem acceperat, ne post
 baptismum illa uiuente aliam ducat
 lxxiii. De illo qui uiuente marito coniugem illius adulterasse accusatur, et
 eam post mortem mariti sumpsisse dinoscitur
 lxxiii. De eodem
 lxxv. De eo qui cum uxore alterius uiuente eo⁴³ fuerit fornicatus
 lxxvi. De ingenuo ingenuam uxorem accipiente⁴⁴, et postea⁴⁵ causa diuortii
 se seruum faciente⁴⁶
⁴⁷lxxvii. Reconciliatio⁴⁸ coniugatorum
 lxxviii. De eodem
 lxxviii. De quodam Landulfo qui mortetenus infirmatus se monachum fieri⁴⁹
 petiit, et a sua uxore minis et terroribus ad hoc licentiam extorsit
 lxxx. Quod uxor non est reicienda uel odio habenda, nisi fornicationis
 causa⁵⁰
 lxxxi. Quod postquam uir semel placuit, non sit alius eligendus
 lxxxii. Quod si coniuges preter causam procreandi sibi commisceantur,
 nuptie tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt
 lxxxiii. Vxorem non facile dimittendam esse, sed propter fornicationem
 uniuersas molestias sustinendas
 lxxxiii. Non liceat uiro dimissa uxore aliam ducere, nec uxori uirum, nec cum
 quibuslibet stupra committere⁵¹
 lxxxv. Quod non sit abicienda uxor pro qualibet carnis infirmitate
 lxxxvi. Quod quamdiu uir uiuit, licet adulter licet flagitiis omnibus coopertus,
 non liceat tamen uxori alium uirum accipere

³⁴ whole title om. DM

³⁵ corr. fr. qui N

³⁶ uiri sui CRDB; om. N

³⁷ mol. est CRWB; est mol. ND

³⁸ alias CRDB; illas N

³⁹ -erint CRDB; -iunt N

⁴⁰ possint CRDB; possunt N

⁴¹ dim- CRDB; perm- N

⁴² uol- CLRND²; nol- X?SWDBP

⁴³ uiu. eo CRNDP; eo uiu. B

⁴⁴ an obsc. add. ss R

⁴⁵ An erasure (? se) in C

⁴⁶ N reverses cc 77-8

⁴⁷ whole title om. DM

⁴⁸ De conc. L

⁴⁹ inf. - fieri in mg. N

⁵⁰ forn. causa CRDB; causa forn. N

⁵¹ lxxxiii repeated, so throwing order one out B

B 15. De coniugiis

lxxxvii.	Quod quicquid de matrimonio uiris precipitur, [fo.166rb] hoc consequenter et feminis imperatur ⁵²
lxxxviii.	Maritos adulteros tanto grauius puniri oportere, quanto magis ad eos pertinet uirtute uincere
lxxxviii.	Quod non sit turpis post patrata et purgata ⁵³ adulteria reconciliatio coniugum ⁵⁴
⁵⁵ xc.	Adulterum esse qui uel languente uxore uel absente uel continere cupiente alteri commixtus est femine
xc.	Non licere homini Christiano adulteram coniugem occidere ⁵⁶
xcii.	Vxorem legitime coniunctam ⁵⁷ sine culpa relinqui, si cum uiro Christiano noluerit permanere
xciii.	De eodem
⁵⁸ xciii.	Quod tantum ualeat coniugale uinculum quod nec sequente sterilitate soluatur ⁵⁹
⁶⁰ xcv.	De eodem
xcvi.	Quod qui ⁶¹ relictis prioribus uxoribus ⁶² propter fornicationem alias ⁶³ ducunt, mechantur, minus tamen quam qui non propter fornicationem dimittunt
xcvii.	Non esse mechandum a uiro, sicut nec ab uxore
xcviii.	Quod Abraham post mortem Sare alteram duxit, ualere contra hereticos, qui asserunt esse crimen post uxoris mortem ⁶⁴ alteram ducere
xcviii.	Secundas nuptias esse licitas
c.	Secundas uel tercias nuptias in Domino concessas
ci.	De eodem ⁶⁵
cii.	Item de eodem
ciii.	Quod matres que amissis uiris alia optant matrimonia, tutelas filiorum administrare non debent
⁶⁶ ciii.	Quod mulier que ⁶⁷ anno nondum expleto post mortem mariti alii nupserit, inter infames ⁶⁸ habenda sit ⁶⁹
cv.	Quod mulier que secundo nupserit priuilegiis prioris mariti non utatur ⁷⁰

⁵² lxxxvi repeated, so now two out B

⁵³ corr. fr. purgata X

⁵⁴ coniugum CXNBP; om. R

⁵⁵ xc om. B

⁵⁶ ad. con. occ. CRBD; propter adulterium occ. con. N

⁵⁷ coniunctam CRWB; conuictam ND

⁵⁸ xci repeated, so now three out B

⁵⁹ quod nec seq. ster. soluatur (-antur L) C(? over erasure)LSWBP; quod nec (neque X) propter fornicationem dimittunt RXD; quod nec propter fornicationem N

⁶⁰ B does not number, now four out

⁶¹ qui CXSNBP; om. R

⁶² pr. ux. CRX²SDB; pr. X; ux. pr. N

⁶³ alias CRDB; aliam N

⁶⁴ mortem CRDB; mortis N

⁶⁵ N om. no., so now eight ahead

⁶⁶ P omits whole title

⁶⁷ ss B

⁶⁸ infames CLRSW²ND; fames W; infantes B

⁶⁹ sit CLSB; om. RXND; est W

⁷⁰ cvi B restoring right nos.

B 15. De coniugiis

- cvi. Quod nomine mechie omnis illicitus concubitus atque illorum
membrorum prohibitus usus debeat intelligi
cvii. Quod una tantum⁷¹ permittatur copula
cviii. De eodem
cviii. Quod Dominus prohibeat et⁷² meretrices esse, et ad meretrices⁷³ accedere

⁷¹ tantum CRDB; tamen N

⁷² et RXSWNDB²P; om. CLB

⁷³ meretrices RXSWNDBP; eas CL

1

Quid sint nuptie uel matrimonium¹

Nuptie siue matrimonium est uiri muli[fo.166va]erisque coniunctio indiuiduam²
consuetudinem uite continens³.

ID 8.1 as CB Varia IA 28a (i); IP 6.1; C 29 q 1 dict. var.

¹ Quid - matrimonium CRSNBP; De coniugiis legitimis et non legitimis et eorum correctione (correptione QA)
ZTHQA

² lierisque - indiu. in red S

³ uite cont. in red S

2

*Ambrosius ad uirginitatis exhortationem¹, libro ii². Quando mulier coniugis nomen³
accipiat⁴*

Desponsata uiro coniugis nomen⁵ accepit. Cum enim iniciatur coniugium, tunc
coniugii nomen assumitur. Non enim defloratio uirginitatis facit⁶ coniugium, sed
pactio coniugal. Denique cum iungitur⁷ puella coniugium est, non cum uiri
admixture⁸ cognoscitur.

ID 8.2; IP 6.14; C 27 q 2 c 5 var.

¹ uirg. exh. CRSDBT; exh. uirg. HQA

² Ambrosius - ii om. N

³ con. nom. CLRSW; nom. uxoris N; nom. con. DMB

⁴ Quando - accipiat CLRSWNB; om. ZTHQA

⁵ con. nom. CRDMBTA; nom. con. N

⁶ corr. fr. fecit Z

⁷ iungitur LRXSWNBZTHA; coniungitur C

⁸ admixture CRDBZTHA; commixture N

3

Ysidorus Ethimologiarum libro viiii, cp.vii. De eodem¹

Coniuges uerius appellantur a prima desponsationis² fide, quamuis adhuc inter eos
ignoretur coniugal concubitus³.

ID 8.3; IP 6.15; C 27 q 2 c 6

¹ Ysid. - lib. viiii (iiii P) cp. vii. De eodem CRDMPH; ; De eodem S; De eodem. Descriptio legitimi coniugii N;
Ysid. - viiii. De eodem B; Ysid. - cp. vii. Ex eodem Z(mg. twice)T; Ysid. - cp. vii. QA

² -ationis CRS²NBZTHQ; dispensationis S; -ionis A

³ coniugal concubitus here RXSWNBZTHQA, in mg for inserting after quamuis C, after adhuc L

4¹

Euaristus episcopis Affrice, cp.ii. Descriptio legitimi coniugii²

¹ om. DM

² Euaristus (papa add. Z) - cp.ii. Desc. leg. con. CRBPZ(mg.); Desc. leg. con. S; Quomodo nuptialia federa
teneantur N; Desc. leg. con. Euaristus - cap.ii T; Ex eodem. Desc. leg. con. Euaristus (-ius Q) - cap. ii HQA

Aliter non fit legitimum³ coniugium⁴, nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere uidentur, et a quibus custoditur uxor petatur, et a parentibus⁵ sponsetur⁶, et a⁷ legibus dotetur⁸, et suo tempore sacerdotaliter ut mos est cum precibus et oblationibus a sacerdote benedicatur, et a paranympis⁹ ut consuetudo docet custodita et sociata a proximis congruo tempore petita legibus¹⁰ detur ac sollempniter accipiat, et¹¹ biduo uel triduo orationibus uacent, et castitatem custodiant. ITEM. Ita peracta legitima scitote esse conubia, aliter uero presumpta non coniugia sed adulteria, uel contubernia, uel stupra, uel¹² fornicationes, potius quam legitima coniugia esse non dubitate¹³, nisi¹⁴ uoluntas propria suffragauerit et uota succurrerint legitima.

ID 8.4-5 as 1.3.2 above; IP 6.31; C 30 q 5 c 1

³ non fit (sit XWP) legitimum CRXSWNBP; legitimum non fit ZTHQA

⁴ ss R²

⁵ propinquioribus add. SWPZTHA, om. CRXNB

⁶ -etur CRNBZTHQ; -entur A

⁷ et a CRXNB; om. S; et WPZTHA

⁸ dotetur SWNPZTHQA; docetur LRXB; ? C

⁹ Paranimphus est pronimphus parens sponsam add. in mg S

¹⁰ -ibus CRSNBZTQA; -itur H

¹¹ et CRBZTHQA; uel N

¹² uel CRSNB; aut WPZTHQA

¹³ dubitate SWB²PZTHQA; dubitant RN; dubitantur CB?; dubitatur L

¹⁴ nisi CRNZTHQ; non A

5

Responsa Nicholai pape¹ ad consulta Bulgarorum libro primo². Quando nuptialia federa inicianur³

Nostrates⁴ tam mares quam femine non ligaturam auream uel argenteam, aut [fo.166vb] ex quolibet metallo⁵ compositam quando nuptialia⁶ federa contrahunt in capitibus deferunt, sed post sponsalia que futurarum sunt nuptiarum⁷ promissa federa queque consensu eorum qui hec contrahunt⁸, et eorum in quorum⁹ potestate sunt celebrantur, et postquam arris¹⁰ sponsam sibi sponsus per digitum¹¹ fidei a se anulo insignitam desponderit, dotemque¹² utrique placitam sponsus ei cum scripto¹³ pactum hoc continente¹⁴ coram inuitatis¹⁵ ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore ne uidelicet ante tempus lege diffinitum tale quid fieri presumatur, ambo ad nuptialia federa perducuntur, et primum quidem in ecclesia Domini, cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manum statuuntur, sicque demum benedictionem et uelamen celeste suscipiunt. ITEM¹⁶. Hec sunt preter alia que ad

¹ pape CRDMB; om. WPZTHQA

² Resp. – primo] Nicholaus papa S; om. N (in M)

³ Quando - inicianur (-atur R) CRDB; De eodem N; Quomodo nupt. fed. ineanur (inia- P) WP; Vnde supra ZTHQA

⁴ Nostrates C²LR²SWNZJTHA; Sostrates CRXP; [Jostrates D; Costrates B; Orantes Q

⁵ corr. fr. -alo Z

⁶ -alia CRSWNBZT; -aria HQA

⁷ sunt nupt. CLXNBPZ²THA; nupt. sunt SR; nupt. Z

⁸ in capitibus deferunt - contrahunt in mg. R, contrahunt – promissa federa in mg. X (in text CLS)

⁹ corr. fr. quo Z

¹⁰ arris CRNPZTHA; artis B

¹¹ digitum CRNZTHQ; tigitum A

¹² dotemque CRNZTHQ; doctemque A

¹³ cum scripto CRDBZTH; cum scriptum N; conscripto QA

¹⁴ corr. fr. -tie N

¹⁵ amicis add. ss S

¹⁶ om. Q

memoriam non occurrunt pacta coniugiorum sollempnia. Peccatum autem esse si hec cuncta in nuptiali federe non interueniant, non dicimus.

ID 8.6a; IP 6.9 to celeste suscipiunt, 6.32a from Hec sunt preter; C 30 q 5 c 3, where all from Item. Hec sunt was a later addn

6¹

*Ex concilio Cartagin' IIII, cp. xiii. Quod sponsus et sponsa cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia benedictionis in uirginitate permaneant*²

Sponsus³ et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote a parentibus a paranympis offerantur. Qui cum benedictionem⁴ acceperint eadem nocte pro reuerentia benedictionis in uirginitate permaneant.

ID 8.6b; IP 6.32b; C 30 q 5 c 5

¹ om. D

² Ex conc. - Cart. IIII, cp. xiii (IIII – xiii om. S). Quod - permaneant CRSWBP; Quod - eadem nocte N; Conc. - IIII Cart. cp. xiii ZTHA; Ex conc. Carthag. cp. xiii Q

³ corr. fr. Sposus Z

⁴ -ionem CRNBZTHQ; -ione A

7

*Ysidorus de officiis, libro ii, cp.xvii. Quid significet quod sponse uelantur dum maritantur*¹

Quod femine dum maritantur uelantur, scilicet ut nouerint semper se uiris suis esse subiectas² et humiles.

ID 8.7; IP 6.8a; C 30 q 5 c 7a

¹ Ysid. - cp. xvii. Quid - maritantur CRDBP; Ysidorus. Quid – marit. S; Quid - maritantur N; Ysid. - cp. xvii. Cur sponse uelantur ZTHQA

² subiectas CRWBZTHQA; subditas ND; subictas P

8

*Idem. Quid significet quod [fo.167ra] nubentes uitta inuicem copulantur, et quare candida purpureaque*¹ sit uitta²

Quod nubentes post benedictionem uitta³ inuicem uno⁴ uinculo⁵ copulantur, uidelicet ne compagem coniugalis unitatis dirumpant⁶. At uero quod eadem uitta candido purpureoque colore permiscetur, candor quippe est mundicia uite, purpura ad sanguinis posteritatem⁷ adhibetur, ut hoc signo et continentie lex tenenda ab utrisque ad tempus admoneatur⁸, et post hec reddendum debitum non negetur.

ID 8.8a; IP 6.8b; C 30 q 5 c 7b

¹ -que CRSP; om. B

² Idem (om. D). Quid - uitta CRSDBP; Quid - copulantur N; Item (Quid significant insignia - sponsarum in mg.) ZJ; Item. Quid (Quidem H, Quod Q) significant insignia sponsarum (sponsalia T) THQA

³ uitta C²L²RSWNBZ²THQ; uitta CLJ; ut ita A

⁴ inuicem uno CRNB; uno inuicem SWPZTHQA

⁵ -ulo CRNBZTHQ; -ulos A

⁶ dirump- CRSWNB; dirump- PZTHA; dirup- Q

⁷ -atem CLRX²NPZTHA; potestatemsteritatem X; -atis B

⁸ admoneatur C²LRSWNPZTHA; admonatur C; admoueatur X; admonetur B

9

*Item idem. Quid significet quod a sponso datur anulus sponse*¹

¹ Item idem (om. S). Quid - sponse CRSDBP; Quid - anulus N; Item in mid-canon ZTHQA

B 15. De coniugiis

Quod in primis² anulus³ a⁴ sponso datur sponse⁵, fit hoc nimirum uel propter mutue dilectionis signum, uel propter id magis ut⁶ eodem pignore eorum corda iungantur. Vnde et quarto digito anulus inseritur, id est quod in eo uena quedam ut fertur sanguinis ad cor usque perueniat⁷.

ID 8.8b; IP 6.8c; C 30 q 5 c 7c

² corr. from pristinis A

³ after datur S

⁴ a CLXSNBPH; ab RWZTQA

⁵ datur sponse CRNB; sponse datur WPZTHQA

⁶ ut CLS²WBZTHQA; in RXSND; uel P

⁷ perueniat LRXSWNBPTHQA; peruenit C

10

Augustinus de bono coniugali. Quod inuiolabile sit sacramentum coniugii¹

Interveniente diuortio non aboletur nuptialis confederatio², ita ut sibi coniuges sint³ etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus fuerint etiam post suum repudium copulati. Nec tamen nisi in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius, talis est causa cum uxore. Ceterum aliter se habere iura gentilium quis ignoret? Vbi interposito repudio et illa⁴ cui uoluerit nubet⁵, et ille quam uoluerit⁶ ducet⁷.

ID 8.9; IP 7.6 variant from ID 8.235b; C 32 q 7 c 1 to copulati only

¹ Aug. - con. Quod - coniugii CRSDBP; Quod - coniugii N; Aug. - con. Inuiolabile esse - con. Z(mg.)THQA

² nupt. conf. CRSWNB; conf. nupt. ZTHA

³ sint CRWBZTHA; om. ND

⁴ ss S

⁵ nubet CRNZTHQ; iubet A

⁶ et ille quam - uoluerit repeated A

⁷ ducet CRSWNBH; ducit ZTQA

11

Idem ibidem¹. Quod concubine fieri possunt uxores

Nec² concubine³ ad tempus adhibite⁴ si filiorum causa concumbant⁵ [fo.167rb] iustum faciunt concubinatum suum. Posse sane⁶ fieri nuptias ex male coniunctis honesto postea placito consequente, manifestum est.

ID 8.10; IP 6.45; cf C 32 q 2 c 5 for first sentence

¹ Idem ibidem] om. ND; Idem S

² Nec CRNBZTQA; Hec SH

³ que add. ss S

⁴ sunt add. ss S

⁵ -umbant CRSNBZT; -unbant Q; -ubant HA

⁶ uel plane add ss R

12

Idem in libro de sancta uirginitate. Quod nullus pudicitiam seruare possit in corpore, nisi prius sit castus in mente¹

Sicut nemo impudice utitur corpore² nisi spiritu prius concepta nequitia, ita nemo pudicitiam seruat in corpore, nisi spiritui prius insita castitate.

ID 8.11; C 32 q 5 c 6 # 4

¹ Idem in libro (in libro om. S) - uirg. Quod - castus in (om. D) mente CRSDBP; Quod - castus mente N; Idem - uirg. ZTHA

² ss before utitur Q

13

Idem de nuptiis et concupiscentia. Quod inter uiuentes semper maneant semel inita iura nuptiarum¹

Vsque adeo manent inter uiuentes semel inita iura nuptiarum ut potius sint inter se coniuges etiam separati, quam cum his quibus aliis adheserunt.

ID 8.12; IP 6.74a; C 32 q 7 c 28a

¹ Idem (Item B) - concup. Quod - nuptiarum CRWDBP; Item idem. Quod – nupt. S; Quod - nuptiarum N; Idem - concupiscentia (-s- ss A) ZTHQA

14

Item ibidem¹. De eodem²

³Manet inter uiuentes quoddam coniugale quod nec separatio nec cum altero copulatio possit auferre, sicut apostata anima uelut de coniugio Christi recedens etiam fide perdita sacramentum fidei non amittit⁴, quod lauacro regenerationis accepit⁵. Redderetur enim⁶ proculdubio redeunti, si amisisset abscedens⁷. Habet autem hoc⁸ qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meritum premii.

ID 8.13 beginning Et paulo post; IP 6.74b; C 32 q 7 c 28b

¹ Item ib.] Item S; om. N (in D)

² Item ibidem. De- eodem om. A (? added in mg.)

³ Et (Vt QA) post add. ZJTHQA, om. CRSWNB

⁴ am- CRNBZTA; adm- H; amm- Q

⁵ corr. fr. amittit S

⁶ enim C²LSWZTH?A; etiam RNDB

⁷ Redderetur - absce. om. P

⁸ hoc CRDBZTHA; hic N

15

Item¹ idem. De eodem²

Quibus uero placuerit³ ex consensu ab usu carnalis concupiscentie inperpetuum continere, absit ut⁴ uinculum inter illos coniugale rumpatur. Immo firmiter erit, quo magis ea pacta secum inierunt que carius concordiusque seruanda sunt, non uoluptariis⁵ corporum nexibus, sed uoluntariis affectibus animorum⁶. Neque enim fallaciter ab angelo dictum est⁷ ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. [fo.167va] Coniunx uocatur ex prima desponsationis fide quam concubitu nec cognouerat nec fuerat cogniturus. Nec perierat nec mendax⁸ fuerat⁹ coniugis appellatio, ubi nec fuerat nec¹⁰ futura erat carnis illa¹¹ commixtio. Propter quod fidele coniugium parentes Christi ambo uocari meruerunt, et non solum illa mater, uerum etiam ille pater eius, sicut coniunx matris eius, utrumque mente non carne.

ID 8.14 (cf below 15.55); IP 6.75 to affectibus animorum, 6.16 from Coniunx uocatur; C 27 q 2 c 9 as IP 6.16

¹ om. N

² De eodem CRSNBZTA; om. HQ

³ -er- ss H

⁴ ss T

⁵ uolupt. CLXNDBPZTHQA; uoluntariis RSW

⁶ affectibus animorum BZTQA; animorum effectatibus L; animorum XND; animorum affectibus SWP; corporum - anim. affectibus in mg. with animorum in text cancelled R; ? C

⁷ est CRDBZTHA; om. N

⁸ corr. fr. mendas S²

⁹ fuerat CRSWNB; manserat ZTHQA

¹⁰ ss C; cogniturus - fuerat nec in mg. LX

¹¹ illa CRXNB; ulla C²LSWPZTHQ(before carnis)A

16

Item ibidem¹. De tripertito bono nuptiarum

Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum, fidem quia nullum adulterium, sacramentum quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat² sine pudenda concupiscentia carnis que accidit³ ex peccato, sine⁴ qua concipi uoluit qui futurus erat sine⁵ peccato.

ID 8.15; IP 6.30; +C 27 q 2 c 10

¹ Item ib. om. N (in D)

² -erat CLSNH; -erant RXWBPZTQA

³ lacuna follows in C

⁴ sinae H

⁵ ss N

17

Nicholaus Higmaro¹ Remensium archiepiscopo². Quod consensus matrimonium faciat

Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, quorum de coniunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis forte³ defuerit, cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Iohanne Chrisostomo⁴ magno doctore testante⁵, qui ait⁶, Matrimonium non facit coitus sed uoluntas.

ID 8.17; IP 6.107; C 27 q 2 c 2 to frustrantur only

¹ om. S; corr. fr. Hign- X, fr. Hirm- D

² Remensium archiepiscopo CRXDB; papa S; Nich. - arch. om. N; episcopo WPZTHQA

³ si (corr. fr. qui R) solus in (om. P, ss A) nuptiis forte CRWBPTHQA; si forte solus in nuptiis ND

⁴ corr. fr. -tomodo Z

⁵ testante CRDBZTHA; om. N

⁶ Iohanne - ait in mg. X

18¹*Ex concilio Toletano iii, cp. x. Ne uirgo uel uidua cogatur nubere cui non uult²*

Vidue si priusquam continentiam profiteantur nubere elegerunt³, illis nubant quos propria uoluntate uoluerint habere maritos⁴. Similis conditio et de uirginibus habeatur, nec extra uoluntatem parentum uel suam cogantur accipere maritos.

ID 8.18-19a dividing as THQA, and with the rubric placed in the same way; compare above 2.36.4; +C 27 q 1 c 38

¹ om. DM

² Ex - iii cp. x. (iii - x om. S) Ne - uult CRSBP; Ne - uult N; Tol. conc. iii cp. x (Ne - uult in mg.) ZJ; Toletanum concilium iii (iiii HQ) cap. x THQA

³ -erint N

⁴ the rubric, above in CRNBPZ, here in THQA

19

Ambrosius super epistolam ad Corinthios. De eodem¹ [fo.167vb]

Nubat uidua cui uult, tantum in Domino, id est quem sibi aptum putauerit illi nubat, quia inuite nuptie malos solent malos prouentus habere². Tantum autem in Domino, id est ut et³ sine suspitione turpitudinis nubat, et religionis sue uiro nubat.

ID 8.19b

¹ Ambr. - Corinthios. De eodem CRSWB; De eodem N; Ambr. - Corinthios. Ne uirgo uel uidua cogatur nubere cui non uult (cf c 18) D; Item de eodem (over erasure) P; Ambr. - Corinthios ZTHA

² solent malos prouentus habere SWPZTHQA; malos solent prouentus habere C²LR²; malos prouentus habere CR; malos prou. habent X; malos prouentus habere solent ND; malos prouentus solent habere B

³ et. LRXSWNBPZHQ; om. CTA

20

Pandectarum libro xxiii¹, titulo i². Item de³ eodem

In sponsalibus consensus eorum exigendus est quorum⁴ in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen semper filiam patri consentire, nisi euidenter dissentiat. ITEM. Sponsalia sicut nuptie consensu fiunt contrahentium, et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus⁵ filiam familias consentire oportet. Que patris uoluntati⁶ non repugnat consentire intelligitur. Tunc autem dissentendi a patre licentia conceditur, si indignus moribus uel turpis sponsus ei a patre eligitur⁷, filio familias dissentiente, sponsalia eius nomine fieri non possunt. ITEM. In⁸ sponsalibus contrahendis etas contrahentium diffinita non est, ut in matrimoniis. Quapropter a primordio etatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque⁹ persona¹⁰ intelligitur¹¹, id est si non sint minores quam septem annis.

ID 8.20-22 as CB Varia IA 20 a-c (cf ID 16.182, below 29.115); IP 6.11-13

¹ xxiii LRXWDBPZTHA; xx C

² tit. i CRDPZTHA; om. B; Pand. - tit. i om. SN

³ Item de CRSWNB; De D; Ex ZTHQA

⁴ consensus add. ss S

⁵ corr. from -alia A

⁶ corr. fr -tis Z

⁷ Tunc autem dissentendi – eligitur in mg. X

⁸ ss N

⁹ traque A

¹⁰ persona B; parte P

¹¹ -itur CRSNBP; -atur WP²ZTHQA

Comment [MB1]:

21

Iudicium Urbani pape de filia Iordani principis¹. Vnde supra

Si uerum² esse constiterit quod nobis legati Iordani³ principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam infantulam nolentem, flentem, et pro uiribus renitentem, non assentientibus sed ualde dolentibus matre et parentela Rainaldo Ridelli filio desponsauerit, quoniam canonum et legum auctoritas talia sponsalia ut infra ostendetur⁴ non approbat⁵, ne ignorantibus leges et canones nimis durum quod dicimus uideatur ita sententiam temperamus⁶ ut si [fo.168ra] princeps⁷ cum assensu filie matris et parentele, id⁸ quod ceptum⁹ perficere uoluerit, concedamus. Sin autem, legatus noster¹⁰ utriusque¹¹ partes audiat, et si nichil fuerit¹² ex parte supradicti Rainaldi amplius quod impediatur ab ipso Iordane¹³ sacramentum quod ita constant hec ut dicta sunt accipiat, et nos canonum ac legum scita sequentes deinceps non prohibemus quin alii uiro¹⁴ si uoluerit predicta filia eius tantum¹⁵ in Domino nubat.

¹ Iud. - princ. om. N (in D)

² corr. fr. uirum R

³ Iordani CRWNBZTH²Q²; Iordanis SPQA; Ordani H

⁴ -etur CRWDBPZTHA; -itur R²XS; -eretur N

⁵ corr. fr. -ant H

⁶ -amus LSWBPZTHQA; -emus RXND; obsc. corr. C

⁷ princeps CLRSWB; principes NDZTHQA; princeps P

⁸ id CRSWNPZT²; ad BTHQA

⁹ corr. fr. preceptum Q. est add. S²WZTHQA, om. CLRSNBP

¹⁰ uester P

¹¹ utriusque CRXNB; utrasque SWPZTHQA

¹² fuerit CXSNBPZTHA; fuerint R

¹³ -ano after corr. H

¹⁴ -ro ss Z

¹⁵ tantum CRDBZTHA; tamen N

ID 8.23 as CB Urban 29; IP 6.108; C 31 q 2 c 1

22

Sanctio¹ regi Aragonum. Item². Vnde supra³

De neptis tue coniugio quam te cuidam militi daturum necessitatis⁴ instante articulo sub fidei pollicitatione firmasti, hoc equitate dictante decernimus, ut si illa uirum illum omnino ut dicitur renuit, et in eadem uoluntatis auctoritate persistit, ut uiro illi prorsus se⁵ deneget nupturam, nequaquam eam inuitam et renitentem eiusdem uiri cogas coniugio sociari. Quorum enim unum corpus est, unus debet esse et animus, ne forte cum uirgo fuerit alicui inuita copulata, contra Domini⁶ apostolique⁷ preceptum aut reatum discidii aut crimen fornicationis incurrat. Cuius uidelicet peccati malum in eum redundare constat, qui eam coniunxit inuitam, quod pari tenore de uiro est etiam sentiendum.

ID 8.24 as CB Urban 41b; IP 6.109; C 31 q 2 c 3

¹ Sanctio LWRDBPTQA; Sancto CX; Scio *obsc. corr.* S; Santio Z; Sancio H

² Item CRSWDBP; *om.* ZTHQA

³ Sanctio - supra] Item de eodem N

⁴ *repeated and canc.* X

⁵ prorsus se *ss replacing* presbiter fuisse R

⁶ Domini RXSWNBPZTQA; Deum L?H?; ? C

⁷ que *ss* N

23

Ex concilio Parisiacensi, cap.vi. Quod uiduam aut alterius filiam extra parentum uoluntatem nullus aut rapere presumat aut regis beneficio estimet postulandam¹

Nullus aut uiduam aut filiam alterius extra parentum uoluntatem, aut rapere presumat, aut regis beneficio estimet postulandam. Quod si fecerit, ab ecclesie communione remotus anathematis gladio feriat.

ID 8.25; +C 36 q 2 c 6

¹ Ex - vi. Quod - postulandam CRWDBP; Quod - postulandum S; Quod - nullus rapiat N; Parisiacense concil' cap. vi ZTHQA

24

Ysidorus Ethimologiarum libro v, [fo.168rb] cp. xxiii. Quod raptus proprie est illicitus coitus¹

Raptus proprie² est illicitus coitus, a corrumendo³ dictus. Vnde et qui rapto potitur, stupro fruitur.

ID 8.26a; IP 6.53; C 27 q 2 c 48, C 36 q 1 c 1

¹ Ysid. - cp. xxiii (lib. v - xxiii *om.* S). Quod - coitus CRSDBP; Quod raptus illicitus proprie est coitus N; Ysid. - cp. xxiii (*xxix before corr.* Q, *om.* A) ZJTHQA

² proprie CRDBZTHA; prope N

³ *corr. from* rumpendo C

25

Capitularium¹ libro i, cp. xxix². De rapto³

Raptor publica penitentie multa multetur⁴. Raptam uero si sponsus recipere noluerit, et⁵ ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur.

¹ Capitularium C²LB²ZTHQA; Capitulum RX²; ? X; -arum SWB; Cap' P

² xxix CLRXDA; ic C²; xxiii B; xcvi WPZJTHQ; cp. xxix *om.* S; Cap. libro - xxix *om.* N

³ De rapto CRXB; Quod raptus prprie est illicitus coitus S; De rapto NDWPZJTA; *om.* HQ

Quod et si ipsa consensit, simili sententie subiaceat. Quod si ipsi post hec se coniungere presumpserint, utrique anathematizentur.

ID 8.26b; C 27 q 2 c 33 to non negetur only

⁴ multetur CRNBZTHQ; mutetur A

⁵ si add. ND, om. CRXSWBPZTHA

26

Libro iii. De eodem¹

Si quis sponsam alienam rapuerit, aut patri eius aut ei qui legibus eius defensor esse debet cum sua lege eam reddet, et quicquid cum ea² abstulerit unamquamque rem secundum suam legem reddat.

ID 8.26c

¹ Libro iii. De eodem CRSWDB; De eodem N; om P; Capitulum lib. iii. Z; Libro iii. cap. THQA

² ea CRNBTH; ei QA

27

Pelagius Potentio defensori. Quod aui liberi magis attendendum¹ sit arbitrium de coniunctione neptis, quam patris ecclesie famuli²

Patrem³ puelle ecclesie uestre famulum, auum uero liberis ortum constat esse natalibus, et ideo aui magis electione de coniunctione neptis quam patris cuius nullo modo liberum esse potest⁴ arbitrium⁵ decernimus attendi.

ID 8.27 as CB Pel.32; C 32 q 3 c 1

¹ attendum R

² Pelagius - def. Quod - famuli CRSDBP; Quod - arbitrium N; Pelagius - def. ZTHA

³ Patrem CRSNBZTQA; Matrem H

⁴ esse add. SZ(before corr.)

⁵ -rium CRSNPZTHA; -rio B

28

Sermo sancti Ambrosii de sancto Iohanne qui sic incipit, Diximus superiori dominica¹. De prohibendis concubinis²

Dicat aliquis, Vxorem non habeo, ideo michi ancillam associaui. Audi quid dicat scriptura ad Abraham, Eice ancillam et filium eius. Non enim heres erit filius ancille, cum filio libere. Si igitur ancille filius³ heres non est, ergo nec filius⁴ est. Cur autem⁵ queritur⁶ tale coniugium de quo susceptus filius nec successionis possit heres esse⁷ nec sanguinis? Nec enim habere potest hereditatis consortium, qui non habet [fo.168va] originis priuilegium. Cur inquam queritur tale contubernium, de quo nati filii non matrimonii, sed testes sunt adulterii? Cur huiusmodi suscipiuntur adulterini qui patri pudori sunt⁸, non honori?⁹ Dicit scriptura¹⁰, Adulterorum filii, et reliqua. Mulier igitur tua si talibus moribus predita est ut mereatur consortium¹¹, mereatur et

¹ Sermo - dom. om. N

² concubinis CRNBZHTA; connubiis S

³ anc. fil. CRDBZTHA; fil. anc. N

⁴ nec filius CRDBZTHA; filius non N

⁵ autem CRNBZ; inquam TA

⁶ -eritur CRSBJTHA; quare M; -erit Z; ? N

⁷ heres esse CRNPZTHA; esse heres B

⁸ pudori sunt CRNPZTHA; sunt pudori B

⁹ honori CRDBZTHA; honor N

¹⁰ Dicit scriptura RXSWNPZTHA; Dicit enim scriptura CL; om. B

¹¹ mereatur cons. repeated and canc. X

nomen uxoris. Presta concubine tue libertatem, et nomen uxoris, ne tu adulter sis potius quam maritus¹².

ID 8.30; C 32 q 4 c 9

¹² -r- ss A

29

Sanctarum institutionum libro iii, titulo i. De ea muliere quam aliquis sibi non¹ maritali affectione copulauerit², cum qua tamen coniugium habere potuerit³, si ex ea filios uel filias procreauerit et postea cum ea nuptialia instrumenta fecerit⁴

Si quis mulierem in suo contubernio copulauerit non ab initio affectione maritali, eam tamen cum qua⁵ potuerit habere coniugium, et ex ea liberos sustulerit, postea uero affectione procedente etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit, filiosque uel filias habuerit, non solum eos liberos⁶ qui post dotem editi sunt iustos et in⁷ potestate esse patris⁸, sed etiam anteriores, quia et his qui postea nati sunt⁹ occasionem legitimi nominis prestiterit¹⁰ obtinere censuimus, etiam si¹¹ progeniti¹² fuerint post dotale instrumentum confectum liberi, uel etiam nati¹³ ab hac luce subtracti fuerint, ita demum tamen nepos¹⁴ neptisue¹⁵ uel pronepos pronepti¹⁶ sue¹⁷ suorum heredum numero sunt¹⁸.

ID 8.32 as CB Varia IA 34a (i) (ID ed. lacks last sentence, but it is in IDcp and CB), cf ID 16.189, below 29.122

¹ sibi non CSNDBP; sibi in LRX; sine W

² -auerit RWNBP; -auit CXSD; -au' M

³ potuerit CRDWP; poterit S; putauerit B

⁴ Sanctarum - tit. i (tit. i om. S). De - fecerit CRSWDBP; De - copulauerit N; Sanctarum - tit. i ZTHA

⁵ ss X²

⁶ ss X

⁷ in CRXNPZTHA; om. B

⁸ patris esse marked for reversal H

⁹ ss A

¹⁰ -erit RSNBZTQA; -erunt H; ? C

¹¹ non add. C²LWBPZ(with s deleted following)THQA, om. C?RXSND

¹² corr. from -genti A

¹³ etiam nati CRDBZTHA; in nati N; et in nati P

¹⁴ tamen nepos CRNPZJTHQA; om. B

¹⁵ neptisue or nepti sue] neptisue ZJ. All other mss unclear

¹⁶ pronepti C?RWNB; proneptis SPZJTH?QA

¹⁷ ue P

¹⁸ Si precedens persona desierit in potestate parentis esse add. H (but not Q)

30

Nouellarum constitutio xxxii, cp. ii¹. De eodem²

Si quis cum muliere consuetudinem habuerit, cuius nuptie interdicte non sunt, et liberos ab eo illa³ [fo.168vb] procreauerit, posteaque dotalia instrumenta composuerit ei, non solum ex illa iam nati liberi legitimi et in potestate eius sint, sed etiam postea procreati.

ID 8.34

¹ ii CRXDB; iii WZTHQA; cap. ii om. S; Nou. - cp. ii om. NP

² De eodem CRSWNB; om. PZTHQA

³ illa CRXSWBZTHA; om. ND

31

*Constitutio xxxvii, cp. vii. Quod si quis maritali affectione sine dotalibus instrumentis uxorem duxerit, non temere eam dimittat*¹

Si quis sine dotalibus instrumentis affectione maritali uxorem duxerit, non audeat sine causa legibus cognita repudium ei mittere².

ID 8.35

¹ corr. fr. dem- R; Constitutio xxxvii, cp. vii. Quod si - dimittat (dim. eam tem. W) CRWDBP; Quod si - dimittat SN; Constitutio xxxvii (xxxii A), cp. vii ZTHQA

² mittere CRDBZTHA; ministrare N

32

*Ieronimus super Osee, libro i. Quomodo laudandus¹ sit Osee propheta eo quod meretricem quam duxit conuertit ad pudicitiam*²

Non est culpandus Osee propheta si meretricem³ quam duxit conuertit⁴ ad pudicitiam⁵, sed potius laudandus quod ex mala bonam fecerit. Non enim qui bonus permanet⁶ polluitur si societur malo, sed qui malus est in bonum uertitur, si boni exempla sectetur. Ex quo intelligimus non prophetam perdidisse pudicitiam fornicarie copulatum, sed fornicariam assumpsisse pudicitiam⁷ quam antea non habebat.

ID 8.38; IP 6.57; C32 q 1 c 14

¹ collaud- S

² Ier. - libro i. Quomodo (Quod WDP) - pudicitiam CRSWDBP; Quod laudandus sit Osee propheta eo quod duxit meretricem quam conu' N; Ier. - libro i ZTHA

³ corr. fr. metricem X

⁴ conuertit CLXSWNDPH; conuerterit RBZTQ(after pudic. but marked for reversal)A

⁵ corr. fr. pudiciam X

⁶ ipse add. ZTHQA, om. CRSWNB

⁷ om. with prudenciam in mg. L

33

*Augustinus in libro de ciuitate Dei, xv¹. Quare matrimonium parentum prohibitum sit*²

Dum³ igitur⁴ genus humanum post primam copulam⁵ uiri facti ex puluere, et coniugis eius ex uiri latere marum⁶ feminarumque coniunctione opus haberet ut gignendo multiplicarent, nec essent ulli⁷ homines nisi qui ex illis duobus nati fuissent, uiri⁸ coniuges sorores suas acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est dampnabilius, religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima caritatis, ut homines [fo.169ra] quibus esset utilis atque honesta concordia diuersarum necessitudinum uinculis necterentur. Ne⁹ unus in uno multas haberet, sed singule spargerentur in singulos, ac¹⁰ sic¹¹ ad¹² socialem uitam diligentius plurime plurimos obtinerent. Pater quippe et socer duarum sunt necessitudinum nomina. Vt ergo alium quisque habeat patrem, alium socerum,

¹ Aug. - Dei xv om. N (in D)

² Quare - sit (add. R², om. X) CRXSNDPJ(mg.)THQA; om. Z

³ Dum CLRDBPZJTH; Cum SWNMQA

⁴ igitur CRDBPZTHA; om. N

⁵ primam add. and canc. B

⁶ marum CRNBZTHQ; mari A

⁷ corr. from illi C

⁸ -i- ss A

⁹ Ne CLRXNB; Nec R²SWPZTHA

¹⁰ ac CLRXSBPZTHA; et ND

¹¹ sic CNBPZTHA; si R

¹² ad ad ND

numerosius se caritas porrigat. Vtrumque autem unus Adam esse cogebatur et filiis et filiabus¹³ suis, quando fratres sororesque¹⁴ coniugio iungebantur¹⁵. Sic et Eua uxor eius utrique sexui filiorum fuit, et socrus et mater. Que si due femine fuissent, mater altera et socrus altera, copiosius se socialis dilectio colligaret¹⁶. Sed¹⁷ hoc unde fieret tunc non erat, quando nisi fratres et sorores ex illis duobus primis nulli homines erant. Fieri ergo debuit quando potuit, ut existente copia unde ducerentur uxores que non erant iam sorores, ut non solum illud ut fieret nulla necessitas esset, uerum¹⁸ etiam si fieret nefas esset, quod humano genere crescente etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores¹⁹ sic obseruari cernimus, ut etiam si peruersis legibus permittantur fraterna coniugia, melior tamen consuetudo ipsa malit exhorre licentiam, sicque aduersetur quasi nunquam licere potuerit. Copulatio igitur maris et femine quantum attinet ad genus humanum, quoddam seminarium²⁰ est ciuitatis. Celestis uero ciuitas opus habet, ut noxam generationis euadat.

ID 8.39; IP 7.52; C 35 q 1 c 1

¹³ et filiis et filiabus CLR²SWPZTHA; et filiabus RX; filiabus ND; filiis filiabusque B

¹⁴ in add. CL, om. RXSWNPZTHA

¹⁵ corr. fr. iug- Z

¹⁶ corr. fr. obl- R

¹⁷ ss N

¹⁸ corr. fr. uel B

¹⁹ cultores CLXSWNPZTHQ; cultoresque R; cultorum A

²⁰ after corr. Z

34

De legitimis coniugiis

Hieronimus ait, Tria legitima coniugia in scripturis leguntur, [fo.169rb] Primum legitimum coniugium est, uirgo casta in uirginitate uiro data¹ legitime, et relique² sequuntur in predictis. Secundum, uirgo in ciuitate deprehensa a³ uiro, et illi per uim⁴ copulata, si uoluerit pater eius dotabit eam iste uir, quantum iudicauerit pater, et dabit precium pudicitie eius.⁵ Tercium, filia predicta deprehensa si non fuerit uoluntas patris⁶ trahet eam a uiro predicto, et tradet⁷ eam alio⁸, et dotabit eam, et legitima erit ei. Sed primum his duobus prefertur.

ID 8.40; IP 6.33; C 36 q 2 c 8

¹ corr. from dare A

² que add. S²ND, om. CRXSWBPZTHA

³ ss C

⁴ om. with lacuna A

⁵ Si autem habuerit sponsum antequam deprehensa fuerit, dabitur ei uoluntate patris et filie add. in upper mg. S

⁶ fuerit uol. patris CRNZTHA; uol. patris fuerit B; uol. fuerit patris P

⁷ corr. fr. det X

⁸ corr. to alii B²

Comment [MB2]:

35

De quarto coniugio noto

Ieronimus¹ ait, Additur itaque aliud quartum legitimum coniugium. Dum mortua fuerit² uxor cuiuslibet, licet illi accipere aliam, sed non repudiatam, nec³ desponsatam uiro, sed filiam. Similiter debet et mulier⁴. Vnde et Paulus ait, Mulier que sub uiro est

¹ Ieronimus C

² fuerit CRNBZTHA; fuit Z

³ corr. fr. et S

⁴ Similiter - mulier CLR²SWBZTHA; om. RXND. Two lines cramped over ? erasure C

ligata, sub lege est uiri⁵ quamdiu uiuit uir eius⁶. Igitur uiuente uiro eius uocabitur adultera si iuncta fuerit alteri uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri, ita ut non sit adultera si fuerit cum alio uiro.

ID 8.41; IP 6.34; +C 27 q 2 c 13

⁵ sub lege est uiri CRWNB; om. S; sub lege uiri est S²ZTHA

⁶ uiuit uir eius CRNBTHA; uir eius uiuit ZJ

36

Nouellarum constitutio lxxv¹, cp. i. Quod si quis iurauerit mulieri se eam habiturum legitimam uxorem, illa sit legitima uxor, quamuis nulla dos sit interposita²

³Si quis diuinis tractis⁴ scripturis iurauerit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum, uel si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illa legitima uxor, quamuis nulla dos, nulla scriptura alia interposita sit.

ID 8.44, cf 16.142, below 29.85; IP 6.7; +C 30 q 5 c 9

¹ lxxv P

² Nou. - cp. i. Quod - interposita CRDBP; Quod - interposita S; Si quis iurauerit mulieri se eam habiturum legitima uxor illa sit N; Nou. - cp. i ZTHA

³ B has the text of c 37 followed by 36, but Si quis diuinis in mg. here to restore the sequence.

⁴ tractis CLRXB; tactis R²SWNDP²ZTHQA

37

Augustinus de uerbis Domini, tractatu lxxvii. Quod qui ducturi sunt uxores tales se seruare debent quales eas ad se uenire uolunt¹

Si ducturi estis uxores, seruate [fo.169va] uos uxoris uestris. Quales eas uultis ad uos uenire, tales uos debent et ipse² inuenire. Quis inuenis³ est qui non castam uelit ducere uxorem? Et si accepturus est uirginem, quis non intactam desideret? Intactam queris, intactus esto. Puram queris, noli esse impurus. Non enim illa potest, et tu non potes.

ID 8.45; +C 32 q 6 c 2

¹ Aug. - tractatu lxxvii. (lxxvii DWP) Quod - uolunt CRDWBP; Aug. Quod - uolunt S; Quod qui ducturi sunt uxores tales se debent seruare quales ad se ueniunt N; Aug. - tractatu lxxvii ZTHA; B has here the rubric to c.38 (subsequently cancelled), and places the rubric and insc. to c 37 before c 38

² uos debent et ipse CRSWDPZTHA; et uos debent ipse N; uos et ipse debent B

³ corr. fr. iuen- X

38

Capitulum libro iii, cp. xvi. De liberis hominibus qui uxores fiscalinas accipiunt¹

De liberis hominibus qui uxores fiscalinas regias, et de feminis² liberis que³ homines fiscalinos regios accipiunt, ut non de hereditate parentum uel de causa querenda nec de testimonio pro hac re abiciantur⁴.

ID 8.51 (cf 16.346, below 29.266); IP 5.38

¹ Capit. - c. xvi (xvii D). De - accipiunt CRWDP; De hom. lib. - fisc. ducunt S; De - accipiunt N; Capit. - c. xvi. Aug. - lxxvii. Quod - uolunt (cf c 37). De - accipiunt B; Capit. - c. xvi. ZTHA

² corr. from fim- A

³ regias - que corr. fr. non de hereditate parentum N

⁴ abiciantur CRDBPZTH²QA; adiciantur N; abiciatur H

39

Libro v, cp. xx. De muliere ingenua si sciens seruum acceperit¹

¹ Libro v, cp. xx. De - acceperit CRX(repeated and canc.)DBP; De - acceperit SN; Libro v, cp. xx. ZTHA

Si mulier ingenua acceperit seruum sciens quod seruus esset, habeat eum. Vna autem lex erit, et uiro et femine.

ID 8.52; C 29 q 2 c 5 var.

40

*Libro vi, cp. xxv. De libero si ancillam in matrimonium acceperit*¹

Si quis liber ancillam in matrimonium acceperit², non habet licentiam dimittere eam, si prius amborum consensu coniuncti sunt.

ID 8.53

¹ Libro vi, cp. xxv (xcv W²). De - acceperit CRDWBP; De - acceperit S; De - duxerit N; Adiecti capitulares (*later canc., cf c 41*) Q; Libro vi, cp. xcv (xcv om. H?, xxv A) ZJTHQ²A

² *corr. fr.* -at H

41

*Adiecti capitulares, cp. lv. De coniugiis seruorum legaliter coniunctorum non dirimendis, etiam si diuersos dominos habeant*¹

Coniugia seruorum non dirimantur, etiam si diuersos dominos habeant, sed in uno coniugio permanentes dominis suis seruiant. Hoc in illis obseruandum est, ubi legalis coniunctio fiunt², et per uoluntatem dominorum.

ID 8.54

¹ Adiecti - lv. De - habeant CLRDBP; cap. lv (ss). De - habeant X; De - habeant S; De - coniunctorum N; Adiecti - cp. lv (om. A) ZTHQ(mg.)A

² fiunt RXND; fuerit CL; fuit SWBPZTHQA

42

*Nouellarum constitutio xxxvii. De eo si liber per errorem ancillam duxerit, uel libera seruum*¹

Si quis per errorem ancillam mulierem duxerit uxorem, liberam eam esse² putans, uel ex contrario, si libera mulier seruo per errorem iuncta sit³, [fo.169vb] posteaue ueritas reperta fuerit, dicendum est omnino nuptias non⁴ constituisse⁵. Inter liberum enim et ancillam, seruum et liberam mulierem, nuptie contrahi non possunt. Quod si calliditate et cohibentia⁶ domini seruus uel ancilla matrimonium contraxerit⁷ cum libera persona, forte enim⁸ ancillam suam ut liberam uiro ingenuo dominus⁹ coniunxit, et dotem postea¹⁰ prestitit¹¹, ut propter nuptias donationem lucretur totam uel pro parte, si quid ergo tale contigerit, ipsam donationem¹² dotis¹³, et ancillam liberam facit, et nuptie consistunt¹⁴, nulla lege quantum pertinet ad seruitutem huiusmodi matrimonium concutiente. Sin autem dominus specialiter quidem nuptias ancille sue

¹ Nouellarum constitutio xxxvii (xxxviii B). De - seruum CRSWDBP; De - seruum N; Nouellarum constitutio xxxvii (xxxvi A) ZTH?QA

² eam esse RXSWNBZTHA; esse eam CLP

³ sit CRXSWBZTHA; fuerit NDP

⁴ ss C

⁵ con- ss Z

⁶ id est consensu *add. ss S*

⁷ -erit CRSNBZTQA; -erint H

⁸ dominus *add. ZTHA, om. CRSWNB*

⁹ dominus CRSWNB; *om. ZTHA*

¹⁰ postea CRNPZTHA; propterea B

¹¹ prest- CWNBPZTHA; prost- RX

¹² *corr. from* dnationem C

¹³ *erasure in mid-word* H

¹⁴ consistunt CRX²WNB; constunt X; consistant ZTHA; ? S

uel serui non consenserit¹⁵, sciens autem quod¹⁶ non conibuerit¹⁷, forte enim ideo hoc facit, ut postea negotium moueat homini libero quod ancillam eius duxit uxorem, uel ingenue mulieri quod seruo eius nupta est, si quid ergo¹⁸ tale euenerit, et¹⁹ specialiter²⁰ dominus non consenserit, at tamen sciens²¹ non prohibuerit et nuptie integro iure consistant, et²² seruilis conditionis persona eripiat ad ingenuitatem illo sine dubitatione aperto, quod liberi qui ex huiusmodi nuptiis procreati fuerint tam ingenui quam legitimi sunt.

ID 8.56; IP 6.110

¹⁵ consens- CRSNBZTQA; sens- H

¹⁶ om. S

¹⁷ conibuerit CRDZTHQA; prohibuerit S; cohibuerit W; coibuerit N; concubu...rit B; conubuerit P

¹⁸ ss T

¹⁹ et CRSWNBP; om. ZJTHQA

²⁰ specialiter CRSWBPZJTHA; spiritualiter ND

²¹ sciens CRSWNBPZJ²; nesciens JTHQA

²² et CRSDBZTHA; a N

43

Augustinus de bono coniugali. De his qui non causa procreandorum filiorum sed causa continentie¹ copulantur, ea² tamen fide media ut nec ille cum altera id³ faciat⁴

Solet queri cum masculus et femina nec ille maritus nec illa uxor alterius sibimet non filiorum procreandorum sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media ut nec ille cum altera id⁵ faciat [fo.170ra] utrum nuptie sint uocande. Et potest⁶ quidem fortasse non absurde hoc appellari conubium, si usque ad mortem alicuius eorum id inter eos placuerit, et prolis generationem quamuis non ea causa coniuncti sunt non tamen uitauerunt, ut uel nolint sibi nasci filios, uel etiam opere aliquo mala agant ne nascantur. Ceterum si uel utrumque uel unum horum desit, non⁷ inuenio quemadmodum⁸ has nuptias appellare⁹ possimus. Et enim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliam¹⁰ dignam honoribus uel suis facultatibus inueniat, quam comparem¹¹ ducat, ipse¹² animo¹³ adulter est, nec cum¹⁴ illa quam cupit inuenire, sed cum ista cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

ID 8.65; IP 6.27 (cf 6.44); C 32 q 2 c 6

¹ continentie CLRX; incontinentie L²SWNDBP

² ea CRSWB; et ND

³ id CSWDBP; uel R; om. N

⁴ Aug. de bono (libro CX and R before corr., D) con. De - faciat CLRXSWDBP; De - faciat N; Aug. de bon con. ZTHQA

⁵ id CRSWBPZTHA; hoc ND

⁶ potest CRNBZTHQ; prius A

⁷ non CRNPZTHA; si B

⁸ corr. from ? C (R as here)

⁹ non add. ss S

¹⁰ aliam CRSWNBP; illam ZJTHQA

¹¹ comparem CRDBZTHA; compatrem N

¹² ipse CRSWNBP; ipsa ZJTQA

¹³ om. P

¹⁴ corr. fr. cul R

44

Ysidorus ethimologiarum libro viiii, cp. iiii. Qui sint liberi, et quia quod¹ nascitur deteriore sumat parentis² statum³

¹ quod CRDB; qui N

² after corr. R

B 15. De coniugiis

Liberi dicti sunt qui ex libero matrimonio sunt orti⁴. Nam filii ex libero et ancilla seruilis conditionis sunt. Semper enim qui nascitur deteriore parentis statum⁵ sumit.
ID 8.71b; C 32 q 4 c 15a

³ Ysid. - cp. iiii. Qui - statum CRDBP; Ysid. eth. Qui - statum S; Qui - statum N; Ysid. - cp. iiii ZTHQA

⁴ sunt orti CRDBZTHA; orti sunt N

⁵ statum CRSNBZJTQ; statutum HA

45

Eiusdem libri viiii, cp.v. Qui sint naturales filii¹

Naturales filii dicuntur ingenuarum² concubinarum filii quos sola natura genuit, non honestas coniugii. ITEM. Hii qui non sunt de legitimo matrimonio³ matrem potius quam patrem sequuntur.
ID 8.71c; C 32 q 4 c 15b

¹ Eiusdem libri viiii, cp.v. Qui sint naturales filii CRDB; Eiusdem. Qui - filii S; Qui naturales filii N; Qui sint nat. filii P; Eiusdem libri viiii, cp.v ZTHQA

² ingenuarum CRDBTA; ingenii harum N

³ corr. fr. coniugio N

46

Augustinus de conflictu uiciorum atque uirtutum, cp. xxii. Quibus nubendi licentia concedatur et quibus non¹

Nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est qui uirginitatem uel castimoniam uidualem nequaquam professi sunt, quibusdam autem non tribuitur, id est qui uirgines uel continentes esse decreuerunt. Fornicatio uero nulli impune conceditur.
ID 8.72; IP 6.4; C 27 q 1 c 20

¹ Aug. - cp. xxii. Quibus - concedatur et (om. DB) quibus non CRDWB; Aug. Quibus - non S; Quibus - concedatur quibus non NP; Quibus - Aug. - cp. xxii ZTHA

47

Augustinus de adulterinis [fo.170rb] coniugiis, libro i. Quod qui dimittit uxorem suam non ducat alteram, etiam si propterea duxerit ut Christianam faciat, et quod¹ quisquis non² alligatus uxori continentiam Deo uouerit, nullo modo debet ista compensatione³ peccare⁴

Non solum mechandum non est quod faciunt quidam, sed omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, etsi⁵ propterea duxerit, Christianam ut faciat⁶, sed etiam quisquis non alligatus uxori continentiam Deo uouerit, nullomodo debet ista compensatione peccare ut ideo credat uxorem⁷ sibi esse⁸ ducendam, quia promisit que nuptias eius appetit futuram⁹ se esse Christianam. Quod enim cuiquam antequam uouisset licebat, cum id se nunquam facturum uouerit non licebit, si tamen id uouerit quod uouendum fuit, sicuti est perpetua uirginitas, uel continentia post experta conubia solutis a uinculo coniugali, uel ex¹⁰ consensu uouentibus, et carnalia debita

¹ quod CRSBP; om. DM

² om. M

³ compensatione CRWBP; compendiose DM

⁴ Aug. - libro i. Quod qui - peccare CRSDBP; Quod qui - alteram N; Aug. - libro i ZTHA

⁵ etsi R²WBPZTHQA; et non CND; etsi non L; et sicut R?; etiam si S

⁶ corr. fr. -iant H

⁷ credat uxorem CRSWNB; uxorem credat ZTHA

⁸ sibi esse] esse sibi S

⁹ futuram CRWBZTHA; om. ND

¹⁰ ss A

sibi inuicem relaxantibus, fidelibus castisque coniugibus quod alterum sine altera, uel¹¹ alteram¹² sine altero uouere fas non est. Hec¹³ ergo et si qua alia sunt¹⁴ que rectissime uouentur, cum homines uouerint, nulla conditione rumpenda sunt, que sine ulla conditione uouerunt.

ID 8.73; C 32 q 8 c 1

¹¹ et S

¹² -eram CSWNBZTHQ; alterum R; alter' X; altera A

¹³ Hec CSWDBPZTHA; Nec L; Hic RXN

¹⁴ qua alia sunt] aliqua sunt alia marked for corr. and reversal N

48

Codicum libro v, cp. xix, titulo x. Quid faciendum sit si maritus usque ad duos annos cum uxore sua¹ coire non possit²

Si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos³ continuos annos⁴ computando coire minime propter naturalem imbecillitatem ualeat, possit mulier uel eius parentes sine periculo dotis amittende⁵ repudium marito ducere.

ID 8.79; IP 6.113

¹ uxore sua CRSWDP; sua uxore B

² Codicum libro v, cp. xix, titulo x. Quid fac. (om. D) - possit CRWDBP; Quid - possit S; Quod si maritus usque ad duos annos cum uxore N; Codicum libro v, cp. xix, titulo x ZTHA

³ duos C?RNBZTHQA; uos A

⁴ cont. an. CRNPZTHA; an. cont. B

⁵ am- CRSNBZJTA; adm- HQ

49

Sermo sancti Ieronimi in uigilia [fo.170va] Pasche, qui sic incipit, Hodie populus Israel. Quod eo tempore quo carnes agni manducaturi sumus a carnis operibus uacare debemus¹

Sciatis fratres karissimi quoniam quicumque uxori debitum reddit, uacare non potest orationi, nec de carnibus agni comedere. ITEM. Si panes propositionis ab his qui uxores suas² tetigerant³ comedi non poterant, quantomagis panis ille qui de celo descendit, non potest ab his qui coniugalibus paulo ante hesere complexibus uiolari atque contingi? Non quod⁴ nuptias condempnemus, sed quod eo tempore quo carnes⁵ agni manducaturi sumus, uacare a carnis operibus debeamus⁶.

ID 8.87; C 33 q 4 c 1

¹ Sermo sancti Ieronimi (Ieroni R) - pop. Israel. Quod - uacare debemus CRSWDBP; Quod - uacare abstinemus N; Sermo - pop. Israel (Is. pop. HQA) ZJTHQA

² suas CRSWBZTHA; om. ND

³ corr. from -erint C

⁴ Non quod CRSNBZJT; Num quid dicimus S²; Numquid HQA

⁵ corr. from carenis A

⁶ corr. fr. -emus N

50

Beda in hystoria Anglorum, libro i, cp. xliiii. Gregorius respondet Augustino. Quod uir ad enixe mulieris concubitum accedere non debet, quoadusque ablactetur, quod gignitur, et quod matres filios quos gignunt aliis mulieribus ad nutriendum non tradant¹

¹ Beda in hystoria Anglorum, libro i. (cp. xliiii add ss CR). Quod - tradant CLRDBP; Greg. resp. - tradant S; Quod - quod gignitur N; Beda in hystoria Anglorum, libro i. cp. xliiii. Greg. resp. Augustino ZTHQA

B 15. De coniugiis

Ad enixe mulieris concubitus uir suus accedere non debet, quoadusque quod² gignitur ablactetur³. Praua autem in coniugatorum moribus consuetudo subrepsit⁴, ut⁵ mulieres filios quos gignunt nutrire contempnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant⁶. Quod uidelicet sola causa incontinentie uidetur inuentum. *cf above 1.55.72; ID 8.88a; cf D 5 c 4, of which Prava autem – inuentum is part of a later addn*

² quoadusque quod CRNBTHQ²; quousque Q; quod usque A

³ after corr. R

⁴ cons. sub. CRNBZJTA; sub. cons. HQ

⁵ ss B

⁶ tradant CRXSWNBZHTA; credant L

51

Item¹. Quod uir cum uxore dormiens ecclesiam intrare non debet nisi lotus aqua²
Vir³ cum propria coniuge dormiens nisi lotus aqua ecclesiam intrare non⁴ debet, sed neque lotus statim intrare debet. *cf above 1.55.74a; ID 8.88c; +C 33 q 4 c 7a*

¹ om. N (in D)

² Quod - aqua CRSNDBP; om. ZTHA

³ Vir CLSWBPZTQA; Vt RX; Vt uir ND

⁴ aqua ecc. int. non R²SWBQ; intrare L; aqua eccl. intrare RXND; aqua int. ecc. non ZJTHA; ? C

52

Item. De eodem¹

Romanorum semper ab antiquioribus usus fuit post admixtionem proprie coniugis et lauachri purificationem querere et ab ingressu² ecclesie reuerenter [fo.170vb] abstinere. Nec hoc dicentes culpam deputamus esse coniugium, sed quia ipsa licita³ commixtio⁴ coniugis sine uoluntate⁵ carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum⁶ est, quia uoluptas⁷ ipsa esse sine culpa nullatenus potest. *cf above 1.55.74b; ID 8.88d; cf +C 33 q 4 c 7b*

¹ Item. De eodem CRDB; Quod a femina nulla uota redditura sint (cf c.53) N; om. P; Item with no break in text ZTHA

² ingressu CRS(after eccl.)NBZHTA; ingressus Z

³ licita CRSWBPZHTA; illicita ND

⁴ commixtio CRSWNBZP; admixtio ZTHA

⁵ uoluntate CRNBP; uoluptate WZHTA

⁶ abst- CXSWNBZPTQA; abstendum R; ast- H

⁷ uoluptas CRXSNPZHTA; uoluntas B

53

Item. Quod a femina nulla uota reddenda sint nisi quorum uir auctor fuerit permittendo¹

Manifestum est ita uoluisse legem feminam sub uiro esse, ut nulla² uota eius que abstinence causa uouerit reddantur ab ea, nisi auctor³ fuerit permittendo⁴. Nam cum ad peccatum eiusdem uiri pertinere uoluerit si prius permiserit et postea prohibuerit, etiam hoc⁵ tamen non dixit ut⁶ faciat mulier quod uouerit, quia permissa iam prius a

¹ Item. Quod - permittendo CRSDBP; De his qui pud' al' N; Item with no break in text ZTHA

² nulla L²SWBZHTQA; nullo RXND; nulli P; ? C

³ auctor LRXB; auctor and obsc. add. C; auctor uir WPZTH?A; uir auctor SND

⁴ per- CRSNBZJTH; pro- QA

⁵ ss after tamen S

⁶ ut CRSBZHTA; quod ND

uiro fuerat, uiri dixit⁷ esse peccatum, quia abnuit⁸ quod prius concesserat, non tamen mulieri uel ex hoc missum⁹ dedit, ut cum prius uir ei concesserit, postea si prohibuerit contempnatur.

ID 8.98b; IP 7.48; C 33 q 5 c 11

⁷ obsc. letter ss R

⁸ abnuit R; aborruit, with uel abnuit ss X

⁹ missum CLRXSWNBZTHA; permissum C²

54

Nouellarum cp. iiii. De his qui pudori aliene uxoris illudere putantur¹

Si quis suspicatus² de aliquo uelle³ eum pudori uxoris⁴ sue⁵ illudere, liceat ipsi marito testationes in scriptis⁶ habitas ad suspectum hominem mittere, et ter ei denunciare per testationes ipsas idoneos testes continentes, ne cum uxore sua inueniatur. Et si post tres⁷ testationes in scriptis⁸ habitas et idoneos homines habentes inuenierit eum quem contestatus est cum uxore sua uel in sua domo⁹ uel in domo mulieris, uel in domo illius adulteri, uel in popina¹⁰, uel in prastio, liceat marito sine ullo periculo manibus suis eum occidere. [fo.171ra] Sin autem in alio¹¹ loco deprehenderit eum colloquium habentem¹² cum uxore sua, conuocatis tribus testibus idoneis per quos possit probare apud iudicem inuenisse eum cum uxore sua colloquium habentem, tradat eum iudici, et si iudex inuenierit post tres testationes suspectum hominem colloquutum¹³ mulieri fuisse, nullo alio exquisito quasi adulterum puniat.

ID 8.111

¹ Nou. cp. iiii (xiiii R²PB). De - putantur CRDBP; De - putantur S; Quod si matrimonio coniunctis plac' abstinere N; Nou. cp. xiiii ZTHA

² suspicatus CRXND; suspicatus fuerit C²LSWPZTH?QA; fuerit suspicatus B

³ in mg., corr. fr. ? L²

⁴ uxoris L

⁵ sue CSWBZTHQA; suis LRP; sic X; aliene ND

⁶ scriptis CRNPZTHA; scripturis B

⁷ tres CRWBPZTHA; om. ND

⁸ scriptis CRNPZTHA; scripturis B

⁹ sua domo CRWPZTHA; domo sua NMB

¹⁰ id est coquina add. ss S

¹¹ corr. fr. alo N

¹² coll. hab. CRNPZTHA; hab. coll. B

¹³ colloquutum CRNBZTHQ; collocuturum A

55

Augustinus de nuptiis et concupiscentia. Quod si matrimonio coniunctis placuerit a carnali concupiscentia¹ continere, inter eos non rumpitur coniugium²

Quibus placuerit ex consensu ab usu carnalis concupiscentie imperpetuum continere, absit ut uinculum inter eos coniugale³ rumpatur, immo firmius erit, quo magis ea pacta secum inierunt. Que carius⁴ concordiusque seruanda sunt, non uoluptariis⁵ corporum⁶ nexibus sed uoluntariis affectibus animorum⁷.

¹ carn. conc. CRWDP; conc. carn. B

² Aug. - concupiscentia. Quod - coniugium CRSDB; Quod coniuges nisi ex consensu fraudare non licet N; Aug. - concupiscentia ZTHA

³ inter eos coniugale rump. CRWBZTHA; coniugale quod inter eos est rump. ND; inter eos rump. coniugale P

⁴ carius LXSWNDPZTQA; carnis CRB?H

⁵ uoluptariis CRSWNBZP; uoluntariis ZTHA

⁶ -orum CRWBPZTHA; -oris ND

⁷ animorum CRSWNBZP; animarum ZTHA

ID 8.132, cf 15.15a above; IP 6.75

56

*Augustinus de adulterinis coniugiis. Quod coniuges nisi ex consensu fraudare non¹
debeant debitum carnale²*

Apostolus nec ad tempus ut uacetur³ orationi nisi ex consensu uoluit coniuges
carnali⁴ inuicem fraudare debito.

ID 8.133a; IP 6.79b; C 33 q 4 c 12

¹ ss C

² Aug. - coniugiis. Quod - carnale CRDBP; Idem. Quod - carnale S; De eodem N; Aug. - coniugiis ZTHA

³ ut uacetur CRNPZTHA; uacetur B

⁴ -ali CRSWBPZTHA; -ale ND

57

Item. De eodem¹

Si dicat uir, Dimitto quidem uxorem meam sine ulla causa fornicationis, sed
continens permanebo, ideo dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc
dicere audebit, qui uoluntatem Domini² hec dicentis intelligit, quoniam nec
continentie causa dimitti coniugem uoluit, qui solam fornicationis causam exceperit?

ID 8.133b; IP 6.79c

¹ De eodem CRSWNB; om. with break P, with no break ZTHA

² ss T

58

Item. De eodem¹

Ecce placuit continentia mulieri, uiro non placuit. Discessit a uiro mulier et cepit
uiuere continenter, ipsa scilicet casta mansura [fo.171rb] sed factura quod Dominus
non uult, adulterum uirum qui cum² se non continuerit, alteram queret. Quid sumus
dicturi mulieri, nonne quod dicit ecclesie sana doctrina? Redde debitum uiro, ne dum
tu queris unde³ amplius honoreris, ille unde⁴ dampnetur inueniat?

ID 8.133c; IP 6.79d

¹ De eodem CRSWDB; Vnde supra N; om. with break P, with no break ZTHA

² ss C

³ ss R

⁴ ille unde CRSNBZTQA; unde ille H

59

Item ad Armentarium et Paulinam. Vnde supra¹

Vna sola causa esse potest, qua te ad id quod uouisti² non solum cohortaremur,
uerum etiam prohiberemus implere si forte tua coniunx hoc tecum suscipere animi seu
carnis infirmitate recusaret³. Nam et uouenda talia non sunt a coniugatis nisi ex
consensu et uoluntate communi, et si propere factum fuerit, magis est⁴ corrigenda
temeritas quam persoluenda promissio. Neque enim Deus exigit si quis ex alieno
aliquid uouerit, sed potius usurpare uetat alienum.

ID 8.134; C 33 q 5 c 6

¹ Item ad Arm. et Paul. Vnde supra CRSDB; A coniugibus esse reddendum quod ambo pari consensu uouerunt (cf
c.60) N; Unde supra P; Idem ad Arm. et Paul. ZTHA

² uou- CXSWNDBPZTHA; nou- R

³ corr. fr. refucaret N

⁴ est CRSNBZJTH; om. QA

60

*Aug' ad Editiam*¹. *A coniugibus esse reddendum quod ambo pari consensu uouerunt*²

Quod Deo pari consensu ambo uoueratis perseueranter usque in finem reddere debuistis. A quo proposito si³ lapsus ille tu saltem constantissime perseuera⁴. Quod te non exhortaret⁵ nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum.

ID 8.136a; IP 6.80a; +C 33 q 5 c 4a

¹ Aug. ad Editiam CRS DPZTHQA; Aug. adebitiam B; *om.* N

² A coniugibus - uouerunt (uol- P) CRSDBP; Quod coniuges quamuis admixtione carnali abstineant coniuges esse desistant (*cf c 61*) N; *om.* ZTHA

³ si CRNPZTHA; sed B

⁴ -se- ss H

⁵ -aret CLRXDP; -arer X²SWNZTHA; ? B

61

*Item. Quod coniuges quamuis a commixtione carnali abstineant, coniuges esse non desistunt*¹

Non quia pariter temperabatis² a commixtione carnali, ideo³ tuus maritus esse destiterat, immo uero tanto sanctius inter uos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nichil ergo de tua ueste, nichil de auro uel argento uel quacumque pecunia uel rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio eius facere debuisti.

ID 8.136b; IP 6.80b; +C 33 q 5 c 4b

¹ Quod - desistunt CRSWDBP; Vnde supra N; *om. with no break* ZTHA

² temp- CRNBZTHQ; tep- A

³ ideo CRDBZTHA; ide N

62

*Item. Quod [fo.171va] matronalis habitus fidelibus coniugatis salua religione possit conuenire*¹

Est quidam pro modulo persone habitus matronalis a uiduali ueste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis² salua religionis causa uel obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit³, ne te uelut uiduam illo uiuente iactares, puta quia non⁴ fuerat in hac re usque ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientie malo quam ullius abstinentie⁵ bono. Quid enim est absurdius quam mulierem de humili ueste uiro superbire, cui te potius expediret obtemperare candidis moribus quam nigellis uestibus repugnare? Quia et si te indumentum monache delectabat etiam hoc gratius posset marito obseruato exoratoque sumi⁶, quam illo inconsulto contemptoque presumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit ut hinc⁷ displiceret Deo quod coniuge tuo nondum defuncto non indueris sicut Anna, sed sicut Susanna.

ID 8.136c; IP 6.80c; +C 33 q 5 c 4c

¹ Item. Quod - conuenire CRSWDBP; Quod - coniugatis conuenit N; Item. *with no break* ZTHA

² fid. con. CRSWBPZTHA; con. fid. ND

³ *corr. fr.* uol- X²

⁴ *in mg.* N

⁵ malo - abst *in mg.* R

⁶ obseruato exoratoque sumi CRNBZJTH; obseruatoque exorato sumi (summi A) QA

⁷ *corr. from* hic C

63¹

*Ex decretis Ormisde pape cp. vi. Vt nullus occulte nuptias celebret*²

Vt nullus fidelis cuiuscumque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione a sacerdote accepta, publice nubat in Domino.

ID 8.141 as BD 9.3; IP 6.5; C 30 q 5 c 2

¹ *om.* DM

² Ex - cp. vi. Vt (Quod C) nullus occ. (occ. nullus P) - celebret CRWBP; Vt nullus - celebret SN; Vt nullus- celebret. Ex - cap. vi. ZTHA

64

*Ex concilio Hilerdensi, cp.iii. Quo tempore nuptie celebrande sint*¹

Quod non oporteat a Septuagesima usque in² octauas³ Pasche et tribus ebdomadibus ante festiuitatem sancti Iohannis, et ab aduentu Domini usque post Epyphaniam nuptias⁴ celebrare. Quod si factum fuerit, separentur.

ID 8.142 as BD 9.4; IP 6.2; +C 33 q 4 c 10

¹ Ex - cp. iii. Quo - sint CRDB; Quo - sint SN; *om.* P; Quo - sint. Ex - cap. iii ZTHA

² in CRSNPZTHA; ad B

³ *corr. from* -auos A

⁴ nuptias CLXSWNDBPZTHA; nuptie R

65

*Ex concilio Remensi cp. iii. De uiro qui uxorem suam uelare permiserit*¹

Qui uxorem suam uelare permiserit, aliam non accipiat, sed similiter [fo.171vb] conuertatur.

ID 8.184 as BD 9.46; IP 6.82; C 33 q 5 c 10

¹ Ex - cp. iii (cap. iii *om.* SB). De - permiserit CRSWDBP; De - permiserit N; De - permiserit (commiserit A). Ex - cap. iii ZTHA

66

*Ex concilio apud Compendium, cp. vi. De muliere si¹ sine licentia uiri sui uelum sibi imposuerit*²

Mulier si sine licentia mariti sui uelum³ in caput miserit, si uiro placuerit, recipiet eam iterum ad coniugium⁴.

ID 8.185 as BD 9.47; C 33 q 5 c 3

¹ si CLXSWNDBPZTHQ; *om.* RA

² Ex - cp. vi. De - imposuerit CRDBP; De - imposuerit S; De - uiri sui N; De - imposuerit (-su- ss A). Ex - cap. vi ZTHA

³ *corr. fr.* uelut R

⁴ *corr. fr.* coniugium N

67

Ex decretis Nicholai pape. De singulari certamine quod Lotharius¹ molitus est² contra Theubergam³ uxorem suam⁴

Monomachiam uero in⁵ legem non assumimus⁶, quam preceptam⁷ fuisse non repperimus. Quam licet inisse quosdam legamus⁸, sicut sanctum Daud et Goliam

¹ *corr. fr.* Lath- Q

² mol. est CRWBPZTHQA; est mol. ND

³ Theubergam CRSWB; Thetbirgam D; Teubergam PHQ; Teibergiam Z; Theibergiam JTA

⁴ Ex - Nicholai pape. De - suam CRDBP; Nicholaus papa. De - suam S; De - est molitus N; De - suam. Ex - Nicholai (*corr. from* Nica- A) pape ZTHA

sacra prodi⁹ hystoria, nusquam tamen ut pro lege teneatur alicubi¹⁰ diuina sanxit auctoritas, cum hoc et huiuscemodi sectantes Deum solummodo temptare uideantur.
ID 8.187 as BD 9.51; +C 2 q 5 c 22

⁵ ss N

⁶ non assumimus in legem P; corr. from sumimus A

⁷ -am CRNPZTHA; -um B

⁸ -amus CRSNBZTQA; -imus H

⁹ corr. from procedit A

¹⁰ ten. al. CRNZTHA; al. ten. B; ten. aliquibus P

68

Ex concilio apud Vermanniam, cp. vi. De illis qui in alias prouincias¹ fugerint, aut suos seniores sequuti fuerint, et uxores suas domi reliquerint²

Si quis³ necessitate ineuitabili cogente⁴ in alium ducatum seu prouinciam fugerit, et uxor eius cum ualeat et potest amore parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore quamdiu uir eius quem sequuta non fuit uiuit, semper innupta permaneat.

ID 8.189 as BD 9.54; IP 6.91; +C 34 q 1/2 c 4

¹ aliam prouinciam P

² Ex - cp. vi. De - reliquerint CRDB; De - reliq. S; De - prouincias fugiunt N; De - reliquerant. Ex - cap. vi (corr. fr. vii Z) ZJ(rubr. in mg.)THA

³ followed by two erased letters C

⁴ repeated and cancelled T

69

Higmarus Remensis archiepiscopus. De matrimonio iunctis si coire non possunt¹

Si per sortiarias atque maleficas, occulto sed nunquam uel nusquam² iniusto Dei iudicio permittente et diabolo preparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus ista eueniunt, ut corde contrito et spiritu humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis suis puram confessionem faciant, et profusis lacrimis et³ largioribus elemosynis et orationibus atque ieiuniis Domino satisfaciant. Et per exorcismos ac⁴ cetera medicine⁵ ecclesiastice munia mi[fo.172ra]nistri ecclesie tales quantum annuerit Dominus, qui Abimelech ac domum eius⁶ orationibus sanauit, sanare procurent⁷. Qui forte si⁸ sanare⁹ non potuerint, separari ualebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint, illis in carne uiuentibus quibus iuncte fuerint, prioribus quos reliquerant¹⁰, etiam si possibilitas concumbendi eis¹¹ reddita fuerit, reconciliari nequibunt.

ID 8.194; IP 6.117; C 33 q 1 c 4

¹ Higmarus Remensis archiepiscopus (-chi- ss P). De - possunt (-int D) CRSWDBP; De - possunt N; Higmarus (Hic- ZJ) ZJTHA

² uel nusquam CL²RXSWNBPTHQ; om. LA

³ et CRSWNB; ac ZTHQA

⁴ ac CRSWPZTHQ; et NDB; a A

⁵ medicine CRSDBZTHA; medicina corr. fr. medina N

⁶ Abrahe add. C²LR²SWBPZ²JTHQA, om. CRNDZ

⁷ procurent CRSWNBPHQ; percurent ZJT; percurrent A

⁸ ss B

⁹ corr. fr. sare X²

¹⁰ -ant CRNPZTHA; -int B

¹¹ conc. eis CRNPZTHA; eis conc. B

70

Ex decretis Euthichiani¹ pape. De illo qui in paganismo² uxorem suam dimiserit³
Si quis gentilis gentilem dimiserit uxorem ante baptismum, post baptismum in potestate eius erit eam habere, uel non habere.
ID 8.195; IP 6.97a; C 28 q 1 c 2

¹ Euthichiani CRDTHA; Euthiani B

² -ga- ss A

³ Ex - pape (om. P). De - dimiserit CRWDBP; Eutich. papa. De - dimiserit S; De - dimiserit N; De - dimiserit. Ex - pape ZTHA

71

Ex decretis eiusdem. De baptizato si uxor eius¹ infidelis conuertere noluerit²
Simili modo si unus ex coniugatis baptizatus est et alter gentilis, et sequi non uult, sicut dicit Apostolus, Infidelis si discedit³, discedat.
ID 8.196 as BD 9.60; IP 6.97b; C 28 q 1 c 3

¹ si ux. eius ss. P

² Ex - eiusdem. De - conuertere (om. B) noluerit CRWDBP; Eiusdem. De - noluerit S; De - noluerit N; De - noluerit. Ex - eiusdem ZTHA

³ corr. fr. -at N

72

Ex concilio Meldensi, cp. ii. De illo qui ante baptismum mulierem uirginem acceperat, ne post baptismum illa uiuente aliam ducat¹
Si quis habuerit uxorem uirginem ante baptismum, uiuente illa post baptismum alteram² habere non potest. Crimina in baptismum soluuntur, non coniugia.
ID 8.197 as BD 9.61; IP 6.98; C 28 q 2 c 1

¹ Ex - cp. ii (corr. fr. i C?, cp. ii om. S). De - ducat CRSWDBP; De - mulierem dux' N; De - uirginem acceperat. Ex - cap.ii ZTHA

² illa post bapt. illa in mg. Z

73

Ex eodem concilio, cp. lxviii. De illo qui uiuente marito coniugem illius adulterasse¹ accusatur, et eam post mortem mariti sumpsisse dinoscitur²
Is qui uiuente marito coniugem illius adulterasse³ accusatur, et eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dinoscitur, omnimodis publice penitentiae subigatur⁴. De quo etiam post penitentiam prefata si⁵ expedierit seruabitur regula, nisi forte idem aut mulier uirum qui mortuus fuerat occidisse notentur, aut [fo.172rb] propinquitas uel alia quolibet actio criminalis impediatur. Quod si probatum fuerit, sine ulla spe coniugii cum penitentia perpetuo maneat. Si autem negauerit se eandem feminam uiuente uiro nequaquam adulterasse, et prefati homicidii neuter eorum conuinci potuerit, purgent legaliter famam sue opinionis, et sumpto utantur coniugio, si alia ut diximus non impederit ratio.
ID 8.201 as BD 9.65; IP 7.12; C 31 q 1 c 5

¹ -l- ss H

² Ex - cp. lxviii (lxviii WP). De - sumpsisse dinoscitur (din. sumps. D) CRWDBP; Ex conc. eodem. De - dinoscitur S; De illo - accusatur N; De - mortem sumpsisse dinoscitur. Ex concl' Meldensi cap. lxviii (lviii HQ) ZTHQA

³ adulterasse CRNBZTHQ; om. A

⁴ subigatur CRNBZTHQ; subgatur A

⁵ ss C

74

Ex concilio Triburiensi, cp. iii. De eodem¹

Relatum est auribus² sanctorum sacerdotum³ quemdam⁴ alterius uxorem stupro uiolasse⁵, insuper et meche uiuente⁶ uiro suo iuramentum dedisse, ut post legitimi mariti mortem si super uixisset, duceret⁷ uxorem. Quod et factum est. Tale igitur conubium prohibemus, et anathematizamus⁸.

ID 8.202 as BD 9.66; IP 7.9; C 31 q 1 c 4

¹ Ex - cp. iii. De eodem CRWDB; De eodem SNP; De eadem re. Ex - cap. iii ZTHA

² corr. fr. aribus N

³ sanct. sac. after corr. S

⁴ quendam CRNBZTHQ; quendam A

⁵ -asse CRNBTHQ; -assa A

⁶ ss B

⁷ corr. from ? R, from ducere T

⁸ corr. fr. -emus R

75

Ex concilio apud Alteum habito presente Conrado¹ rege, cp. v. De eo qui cum uxore alterius uiuente eo fuerit fornicatus²

Illud uero communi decreto secundum canonum instituta definimus et preiudicamus, ut si quis cum uxore alterius uiuente eo³ fornicatus fuerit, moriente marito synodali iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei coniungatur matrimonio quam prius polluit adulterio.⁴ Nolumus enim, nec Christiane religioni conuenit, ut ullus ducat⁵ in coniugium quam prius polluit per adulterium.

ID 8.211 as BD 9.74; IP 7.10-11; C 31 q 1 c 3

¹ Conrado C; Coradeo (uel Conrado ss B)

² Ex concilio (concio D) - cp. v. De eo qui - fuerit fornicatus CRWDB; De eo qui - fuerit fornicatus SNP; De eo si quis - fornicatus fuerit. Ex - cap. v ZTHA

³ eo CRDBZTHA; om. N

⁴ S ends cap. here

⁵ ducat CRNBTQA; dicat H

76

Ex concilio Triburiensi, cp. viii, cui interfuit rex Arnulfus. De ingenuo ingenuam uxorem accipiente et postea causa diuortii se seruum faciente¹

Perlatum² est ad sanctam synodum quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum³ procreationem occasione diuortii cuiusdam seruum se fecerit⁴, utrum necessario mulierem tenere debeat, et si tenuerit, [fo.172va] utrum illa quoque secundum secularem legem seruituti subici debeat. Iudicatum est uxorem minime⁵ debere dimitti, non tamen ob Christi legem mulierem in⁶ seruitutem redigi, dum ille non ex consensu coniugis se seruum fecit, quem liberum ipsa maritum accepit.

ID 8.212 as BD 9.75; IP 6.99; +C 29 q 2 c 7

¹ Ex - Arnulfus. De - faciente CRWDBP; Ex conc. Trib. De - faciente S; De - faciente N; De ingenuo si ingenuam acceperit uxorem et postea se seruum esse profitetur. Ex - rex Arnulfus (Arnulfus rex HQ) ZTHQA

² Perlatum CRWDBPZTHA; Relatum N

³ filiorum CRSNBJTHA; om. Z

⁴ corr. fr. fuerit R

⁵ ux. min. CRNPZTHA; min. ux. B

⁶ in CRNBZTHQ; om. A

77¹*Reconciliatio² coniugatorum*

Ab isto die in antea istam tuam coniugem nomine illa, quam iniuste dimiseras ita tenebis, sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem in dilectione et debita disciplina, nec eam per ullum malum ingenium a te separabis³, nec ea uiuente aliam accipies⁴, sic te Deus adiuuet.

ID 8.217 as BD 9.81; IP 7.41; +C 35 q 6 c 11

¹ om. DM

² corr. fr. -lio H

³ nec eam per – sep. in mg. X²

⁴ -ies CRNBZTHQ; -ias A

78¹*De eodem²*

Amodo³ in antea⁴ istum tuum maritum quem iniuste dimiseras ita tenebis⁵, et amplexaberis, et ei⁶ in seruitio, in amore, et in timore ita eris subiecta⁷ et obediens, sicut per rectum uxor suo debet subiecta esse marito⁸, nec unquam ab eo te separabis, nec illo uiuente alteri uiro te sociabis nec⁹ coniugio, aut¹⁰ adulterio, sic te Deus adiuuet¹¹.

ID 8.218 as BD 9.82; IP 7.42

¹ om. DM

² De eodem CRSWNB; De eadem re ZTHA

³ Amodo CRNBTHQ; Ambo P; Quomodo A

⁴ corr. from atea A

⁵ dim. ita ten. CRSNPZTHA; ita ten. dim. B

⁶ after corr. R

⁷ subiecta CRNBZTHA; subdita N

⁸ marito CRNPZTHA; om. B

⁹ nec CRBPZTHQA; aut N

¹⁰ aut LRXSNBZTHQA; siue C; nec WP

¹¹ te Deus adiuuet CRXSWNBZJT; adiuuet te Deus H; adiuuet Q; te adiuuet A

79

Alexander ii Landulfo in Corsica. De quodam Landulfo qui mortetenus infirmatus¹ se monachum fieri petiit, et a sua uxore minis et terroribus ad hoc² licentiam extorsit³

Notificasti te mortetenus⁴ infirmatum et peccatorum tuorum recordatione et terrore ualde pauefactum, anxie quesisse monachum fieri, et a tua uxore minis et terroribus eam occidendi ad hoc licentiam extorsisse, et sic te monachicam uestem sine abbate sumpsisse, et monasterium petiisse. Postea uero cum sanus factus esses, tue uxoris⁵ reclamationibus, eiulatibus, et planctibus⁶, tueque familie dispersionibus utpote penitens deuictus [fo.172vb] domum remeasse, et post multos dies quorundam sapientium consilio ad iam dicte mulieris cubile⁷ redisse. Nunc autem si tibi⁸ tua uxore uti liceat, nostrum requiris consilium. Si ita denique est ut tuus nuntius narrat,

¹ corr. to -atum R

² minis – ad hoc om. M

³ Alex.ii (om. S)- Corsica. De - extorsit CRSWD(partly illeg. in gutter)MBP; De - fieri petiit N; Alex. - Corsica ZTHA

⁴ -te- ss Z

⁵ tue uxoris CRNPZTHA; uxoris tue B

⁶ planctibus CRNBZJHQ; plantibus TA

⁷ mul. cub. CRSWNB; cub. mul. ZJTHA

⁸ si tibi corr. fr. sibi P

non⁹ uidetur nobis rationabiliter¹⁰ neque sana mente id factum, quoniam cum omni homini ad monachicam uitam tendenti legaliter, sancte, et iuste sit peragendum, tu contra leges minaciter et uiolenter a tua uxore partim terrore mortis, partim tue infirmitatis¹¹ doloribus exanimatus¹² deuia sequutus, nulla ut dicitur licentia accepta recessisti, et monasterium petiisti. Non enim uiolentia sed ex pari uoluntate et consensu sicut sancti patres dicunt hoc fieri debet, neque uir in monasterium recipiendus est, nisi uxor illius femineum monasterium elegerit, aut professa continentiam habitum cum festinatione mutauerit.

ID 8.220a as CB Alex. 14; IP 6.85a; C 33 q 5 c 2

⁹ corr. fr. ut N

¹⁰ rat- CRNPZTHA; irrat- B

¹¹ after corr. N

¹² exanimatus CRSNBZHQ; examinatis L; examinatus XWJTA; ? P

80

Responsa Nicholai pape ad consulta Bulgarorum, cp. xcvi. Quod uxor non est reicienda uel odio habenda, nisi fornicationis causa¹

Quicquid mulier contra te cogitauerit, uel si te accusauerit, non est excepta causa fornicationis reicienda, uel odio prorsus habenda.

ID 8.228a; C 32 q 5 c 22

¹ Responsa Nicholai (corr. fr. -ola B) pape (om. W) ad - xcvi. Quod - causa CRWDB; Nich. papa. Quod - causa S; Quod - causa NP. Responsa Nicholai ad - xcvi (xvi A) ZTHQA

81

Exameron Ambrosii in titulo diei quarte¹. Quod postquam uir semel placuit, non sit alius eligendus²

Sed horrendus et incultus est uir. Semel placuit. Numquid uir alius eligendus est? Comparem suum et equus diligit, et si mutetur alius trahere iugum nescit compar alterius, et se non totum putat. Tu iugalem repudias tuum, et sepe³ putas mutandum et si uno defecerit die superducis riualet, et statim incognita causa⁴ [fo.173ra] quasi cognita pudoris exequeris iniuriam?

ID 8.232; IP 6.103; C 32 q 5 c 17

¹ quarte CRWDPZTQ?A; quarti BH. Exam. - quarte] Ambrosius S; om. N

² Quod - eligendus CRSWNBP; om. ZTHA

³ et add. and canc. R

⁴ causa CRNBZTHA; om. Z

82

Augustinus de bono coniugali¹. Quod si coniuges preter causam procreandi sibi commisceantur, nuptie tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt²

Quicquid inter se coniugati immodestum, inuerecundum, sordidum gerunt, uicium est hominum non culpa nuptiarum. Iam in ipsa quoque immoderata exactione debiti carnalis quam eis non secundum imperium precepit, sed secundum ueniam concedit apostolus, ut etiam preter causam³ procreandi sibi misceantur, et si eos prauis moribus ad talem concubitus impellunt⁴, nuptie tamen ab adulterio⁵ seu fornicatione defendunt.

¹ Aug. - con. om. N (in DP)

² Quod - defendunt (-untur B) CRSWDBP; Quod - commisceantur N; om. ZTHA

³ causam CRNBZTHQ; causa A

⁴ -unt LRXSWNBPZTHA; -ant C?

⁵ ad- in mg. B

Neque illud propter nuptias admittitur⁶ sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi coniugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa, quia prima est humani generis in ista mortalitate societas, uerum etiam infirmitatis inuicem excipiende ad illicitos concubitus euitandos mutuam quodammodo seruitutem, ut et si alteri eorum continentia perpetua placeat, nisi ex alterius consensu non possit.

ID 8.234; IP 6.26 from Debent ergo sibi only; +C 32 q 2 c 3

⁶ adm- CRSNBZTA; am- H; ammittatur Q

83

Aug' de sermone Domini in¹ monte². Vxorem non facile dimittendam esse, sed preter³ fornicationem uniuersas molestias sustinendas⁴

Dominus ad illud confirmandum ut⁵ non facile dimittatur uxor, solam fornicationis causam exceptit, ceteras uero uniuersales molestias si que extiterint iubet pro fide coniugali et pro castitate fortiter sustineri, et mechum dicit etiam uirum qui eam duxerit que soluta est a uiro.

ID 8.237a; IP 7.4a; +C 32 q 7 c 6

¹ in CRDBZTQA; ad H

² Aug' - monte om. N (in DM); Aug. S

³ preter CRXSNB; propter WP

⁴ Vxorem - sustinendas CRSWNB; om. ZTHA

⁵ in mg. R

84¹

Idem. Non licere uiro dimissa uxore aliam ducere, nec uxori uirum, nec cum quibuslibet stupra committere² [fo.173rb]

Fieri³ potest⁴ ut uir dimittat uxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse uoluerit. Iam uero si nec illi nubere conceditur⁵ uiro uiuo⁶ a quo recessit, neque huic alteram ducere uiua uxore, quam dimisit, multo minus fas est illicita eos⁷ cum quibuslibet stupra committere.

ID 8.237b; IP 7.4b; C 32 q 7 c 4

¹ om. P

² Idem. Non licere (liceat DM) - committere CRSWDMB; Non liceat uiro dimissa uxore N; Item ZJTHA (ZJ with no break)

³ corr. fr. Sieri N

⁴ potest CRNBTHQ; pat' A

⁵ corr. fr. concedur R

⁶ uiro uiuo CRSNBZTQA; uiuo uiro H

⁷ eos CR²XSWNB; eum RZ?THQA

85

Idem¹. Quod non sit abicienda uxor pro qualibet carnis² infirmitate³

Si uxorem quisque habeat, siue sterilem, siue deformem⁴ corpore, siue debilem membris, uel⁵ cecam, uel surdam uel claudam⁶, uel si quid aliud, siue morbis et

¹ Idem CRSWDB; om. N; Item ZTHQA

² carnis CRDBPZTHQ; om. A

³ uxor - inf. om. N; Quod - inf. in mg. ZJ

⁴ -en H

⁵ etiam add. P

⁶ uel claudam C²LR²SWPZTHQA, om. CRXNDB

doloribus laboribusque confectam⁷, et quicquid excepta⁸ fornicatione cogitari potest uehementer horribile pro societate et fide sustineat.

ID 8.238; IP 6.104; C 32 q 5 c 18

⁷ -ectam CRNBjTHA; -ecta Z

⁸ accepta L; -x- ss A

86

Ieronimus ad Amandum¹ presbiterum². Quod quamdiu uir uiuit, licet adulter, licet flagitiis omnibus coopertus, non liceat³ tamen⁴ uxori alium uirum accipere⁵

Omnes causationes apostolus⁶ amputans apertissime definiuit uiuente uiro esse adulteram mulierem⁷ si alteri nupserit. Nolo michi proferas raptoris uiolentiam⁸, matris prestationem, patris auctoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias, parentum⁹ dampna rei familiaris. Quamdiu uiuit uir¹⁰, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis¹¹ omnibus coopertus, et ab uxore propter hec¹² scelera derelictus, maritus est reputatus, cui alterum¹³ uirum accipere non liceat¹⁴.

ID 8.239; +C 32 q 7 c 7a

¹ Amandum CRDBTHQ; Amanda A

² Ier. - presb. om. N

³ liceat CRSW NDP; licet B

⁴ ss P

⁵ Quod - accipere CRSW DBP; Quod - liceat uxori alium ducere N; om. ZTHA

⁶ in mg. R

⁷ adul. mul. CRSW NBPZJT; mul. adul. HQA

⁸ raptoris uiolentiam CRNPZTHQ; uiolentiam raptoris B; raptores uiolentiam A

⁹ parentum CRWBPZTHA; om. ND

¹⁰ uiuit uir CRNPZTHA; uir uiuit B

¹¹ -ti- ss A

¹² hec CRNPZTHA; om. B

¹³ alterum CRSW NBP; adulterum ZJHQA; aduterum T

¹⁴ liceat CRNB; licet SWPZTHQA

87

Idem¹ ad Oceanum de morte Fabiole². Quod quicquid de matrimonio uiris precipitur, hoc consequenter et feminis imperatur³

Precepit Dominus uxorem non debere⁴ dimitti, excepta causa fornicationis, et si⁵ dimissa fuerit, manere innuptam⁶. Quicquid uiris precipitur, hoc consequenter redundat ad feminas. [fo.173va] Neque enim⁷ adultera uxor dimittenda est, et uir mechus tenendus⁸. ITEM. Apud nos quod⁹ non¹⁰ licet feminis eque non licet uiris, et eadem¹¹ seruitus pari conditione censetur.

ID 8.240; IP 7.3; C 32 q 5 cc 19-20

¹ Idem CRDBZTHQ; Item A

² Item - Fab. om. N; De morte Fab. ss X²; Idem S

³ Quod - imperatur CRSW DBP; Quod - hoc etiam feminis imperatur N; om. ZTHA

⁴ debere CRNZTHA; om. BP

⁵ ss A

⁶ -uptam CRNBZTHQ; -upta A

⁷ enim CRNPZTHA; om. B

⁸ tenendus RXSWNBPZTHA; retinendus CL

⁹ after corr. H, ss Z

¹⁰ ss B

¹¹ eadem CRWB²PZTHA; ea ND; eandem B

88

¹ *Augustinus de adulterinis coniugiis*². *Maritos adulteros tanto grauius puniri oportere*³ *quantomagis ad eos pertinet uirtute uincere*⁴

Indignantur mariti si audiant adulteros uiros⁵ pendere similes adulteris feminis penas, cum tanto grauius eos puniri oportuerit, quantomagis ad eos pertinet et uirtute uincere, et exemplo regere feminas.

ID 8.242b; IP 7.36; +C 32 q 6 c 4

¹ Item add. ZTHA, om. CRSNDBP

² Aug. - con. om. N (in DP, in mg. Z)

³ oportere CRSWDP; oportet NB

⁴ Maritos - uirtute uincere (uinc. uirt. B) CRSWNDBP; om. ZTHA

⁵ uiros C(?) after corr.)LSWPZTHA; om. RXNB

89

*Idem. Quod non sit turpis post patrata et purgata adulteria reconciliatio coniugum*¹

Non erit² turpis neque difficilis etiam post patrata atque purgata adulteria reconciliatio³ coniugum, ubi per clauas regni celorum non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post uiri diuortium adultera reuocetur⁴, sed ut post Christi consortium adultera⁵ non⁶ uocetur⁷.

ID 8.242c; IP 7.37; +C 32 q 1 c 8

¹ Idem. Quod non sit (non sit om. W) - coniugum CRSWDBP; Quod non sit turpis N; Item in mid-canon ZTHA

² Non erit] Nouerit L

³ re- ss N

⁴ reuoc- CL²RNPZTHA; uoc- LB

⁵ -era CRSNBPTZ; -erinus after corr. H; -eri QA

⁶ non CRSNBZTQA; om. H

⁷ sed ut post - uoc. in mg. L²

90

*Idem. Adulterum esse qui uel languente uxore uel absente, uel continere cupiente*¹
*alteri commixtus est femine*²

Puto Christianum neminem reluctari adulterum esse, qui uel³ diu languente, uel diu absente, uel continenter uiuere cupiente uxore sua, alteri⁴ commixtus est femine.

ID 8.242d; C 32 q 5 c 16

¹ cupiente CLSWDB²P; aperiente R; capiente XB

² Idem. Adulterum (-erium D) - femine CLRSWDBP; Item - uxore N; Item in mid-canon ZTHA

³ ss A

⁴ alteri CRNBZTHQ; alterius A

91

*Idem. Non licere homini Christiano adulteram*¹ *coniugem occidere*²

Si quod uerius esse dicitur, non licet homini Christiano³ adulteram coniugem occidere, sed tantum dimittere, quis est tam demens qui ei dicat, Fac quod non licet, ut liceat tibi quod⁴ non licet? Cum enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit siue adulteram occidere siue illa [fo.173vb] uiuente alteram ducere, ab utroque est abstinendum, non illicitum pro illicito faciendum. Si enim facturus est quod non licet,

¹ adult. CRSWBP; propter adulterium ND

² Idem (Item D, om. N) . Non licere (licet N) - occidere CRSWNDBP; Item in mid-canon ZTHA

³ hom. Christ. RXSWNPZTHA; Christ. hom. CL

⁴ lic. tibi quod corr. fr. tibi L²

iam faciat adulterium, et non faciat homicidium, ut uiuente uxore alteram ducat, et non humanum sanguinem fundat.

ID 8.242e; IP 7.17; C 33 q 2 c 9

92

*Augustinus de fide et operibus*¹. *Vxorem legitime coniunctam sine culpa relinqui, si cum uiro Christiano noluerit permanere*²

Vxor legitima societate coniuncta sine ulla culpa relinquitur, si cum uiro Christiano permanere noluerit. Non attenditur eo modo eam³ rectissime dimitti si uiro suo dicat, Non ero uxor tua nisi michi uel⁴ de latrocinio diuitias congeras, aut nisi solita⁵ lenocinia, quibus nostram domum⁶ transigebas etiam Christianus exerceas, aut si quid aliud uel facinorosum aut flagitiosum⁷ in uiro nouerat quo delectata uel libidinem explebat uel facilem uictum habebat, uel etiam incedebat ornatior. Tunc enim⁸ ille cui⁹ hoc uxor dicit si ueraciter egit penitentiam ab operibus mortuis quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem que per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore diuine gratie quam carnis luxuria¹⁰, et membrum quod eum fortiter scandalizat¹¹ fortiter amputabit.

ID 8.251; IP 7.32; C 28 q 1 c 4

¹ Aug. - oper. om. N (in D)

² Vxorem - permanere CLRXSDBP; Vxorem legitime coniunctam sine culpa relinquere N; om. ZTHA

³ eam CRSWBPZTHA; iam ND

⁴ uel. RXSWNDBPZTHA; om. CL

⁵ solita CLSWBPZTHA; solum RXND; soli R²

⁶ domum CRDBPZTHA; bonum N

⁷ aut flag. CRL²SNPZTHA; om. LB

⁸ facinorosum aut flagitiosum - enim apparently over an erasure, and partly in mg. C

⁹ Tunc enim (uero ND) ille cui CRSNBZTQA; Ille enim cui tunc H

¹⁰ -uria CRWB; -uriam NDP; -urie ZJTHA

¹¹ eum scandalizat RXSWNDBPZJHQ; eum fortiter scandalizat CL; eum scandalizet T; scandalizat eum A

93

*Ambrosius ad Hylarium*¹. *De eodem*²

Si infidelis, dicit apostolus, discedit, discedat, non est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, id est si infidelis noluerit esse cum coniuge fidei. Hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se³ subiectum deputet seruituti, ut ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat⁴ infidelem. Hoc et de fidelibus atque parentibus, hoc et de fratribus atque⁵ sororibus intelligitur, propter Christum esse⁶ [fo.174ra] dimittendos, cum ponitur ista conditio ut Christum dimittat, si eum secum habere desiderat. Hoc ergo et de domo et de agris, hoc est de his rebus que iure pecuniario possidentur.

ID 8.253 as CB Varia IC 28b; IP 7.33; C 28 q 1 c 7

¹ Aug. - Hyl. om. N (in D)

² De eodem CRSWNBP; om. ZTHA

³ se CRNBZTHQ; om. A

⁴ si eum add. and canc. A

⁵ atque CRSWNBP; ac de Z; ac JTHQA

⁶ omnes add. ZTHQA, om. CRSWNBP

94

*Aug' de bono coniugali*¹. *Quod tantum ualeat coniugale uinculum quod nec sequente sterilitate soluatur*²

¹ Aug. - con. om. N (in DP)

B 15. De coniugiis

Tantum ualet sociale uinculum ut cum causa procreandi colligitur, nec ipsa causa procreandi soluatur³. Posset⁴ enim homo dimittere sterilem uxorem et ducere⁵ de qua filios habeat, et tamen non licet.

ID 8.254a; IP 6.105a, 6.28 has Tantum - soluatur only; C 32 q 7 c 27a

² Quod - soluatur CRSWBP; Quod ualeat coniugale uinculum quod nec propter fornicationem dimitunt ND; om. ZTHA

³ soluatur CRSWBPZTHA; dissoluatur ND

⁴ Posset CRSWNB; Possit ZTHA

⁵ et ducere CRSNBZTQA; dimittere H

95

*Item. De eodem*¹

Manet uinculum² nuptiarum etiam si proles cuius causa initum³ est manifesta sterilitate⁴ non subsequatur, ita ut iam scientibus coniugibus non se filios habituros, separare se tamen uel ipsa causa filiorum atque aliis copulare non liceat. Quod si fecerint, cum eis cum⁵ quibus se⁶ copulauerint adulterium committunt. Ipsi autem coniugi manente plane uxoris uoluntate adhibere aliam unde communes filii⁷ nascantur unius commixtione ac semine, alterius autem iure ac potestate apud antiquos patres fas erat, utrum et nunc fas sit temere non dixerim.

ID 8.254b; IP 6.105b; C 32 q 7 c 27b

¹ Item. De eodem CRSWBP; De eodem ND; Item in mid-canon ZTHA

² after corr. H

³ initum CLRXPTA; initium SNBZQ; uentum W

⁴ sterilitate CRNBZHA; sterelitate T

⁵ cum CRNB; om. SWPZTHQA

⁶ se CRNPZTHQA; om. B

⁷ corr. fr. -ios N

96

*Augustinus de adulterinis coniugiis, libro i.*¹ *Quod qui relictis prioribus uxoribus propter fornicationem alias ducunt mechantur, minus tamen quam qui² non³ propter fornicationem dimittunt⁴*

Quemadmodum non⁵ recte dici potest si nescit homo non peccat, sunt enim etiam peccata ignorantium quamuis minora quam scientium, ita non recte dici potest, si causa fornicationis dimiserit uir uxorem et aliam duxerit, non mechatur. Est enim mechatio etiam [fo.174rb] eorum qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus sed utique minor quam eorum qui non propter fornicationem⁶ dimittunt.

ID 8.255; C 32 q 7 c 10

¹ Aug. (Idem S) de ad. con. libro i CRSWDP; om N; Aug. de ad. con. B; Aug. liber i de ad. con. ZTHA

² ss C, after non L

³ non CLXSWDB; om. R; pro non P

⁴ Quod - dimittunt (corr. fr. -ant W) CRWDB; Quod - mechantur N; om. THA

⁵ non CRSWNB; om. ZTHA

⁶ prioribus sed utique - fornic. in mg. R; prioribus add. and canc. Z

97

*Augustinus de decem cordis*¹. *Non esse mechandum a uiro sicut nec ab uxore*²

Non mechaberis, id est non ibis ad³ aliam aliquam preter uxorem tuam. Tu autem exis hoc ab uxore, et non uis reddere hoc uxori? Et cum debeas in uirtute precedere

¹ Aug. - cordis] om. N (in DP); Idem S

² Non - uxore CRSWNDB; om. ZTHA

uxorem, quoniam castitas uirtus est, tu⁴ sub uno impetu libidinis cadis, et uis uxorem tuam uictricem esse, tu uictus iacens? Et cum⁵ tu caput sis⁶ uxoris, precedit te a Deum cuius caput es? Vis tuam domum capite⁷ deorsum pendere? Caput est enim mulieris⁸ uir. Vbi autem melius uiuit mulier quam uir, caput⁹ deorsum pendet domus. Si caput est¹⁰ uir, melius debet uiuere uir et precedere in omnibus bonis factis uxorem suam.
ID 8.263; +C 32 q 6 c 5

³ ss N

⁴ ss L²

⁵ Et cum LRXSWNPZTHA; Num C?

⁶ caput sis CRDBZTHA; sis caput N

⁷ ss W

⁸ Caput est enim mul. CRSNPZJ; Caput enim est mul. WBQ; Caput enim mul. TA; Caput enim mul. est H

⁹ caput CRXNB; capite C²LSWPZJTHA

¹⁰ est CRNBZTHQ; om. A

98

Aug' contra aduersarium legum¹ et prophetarum, libro ii². Quod Abraham³ post mortem Sare alteram duxit, ualere contra hereticos qui asserunt⁴ esse crimen post uxoris mortem alteram ducere⁵

Iste Abrahe⁶ etiam usque ad decrepitam senectutem⁷ fornicationis obicit⁸ crimen, profecto quia et post mortem Sare alteram duxit, ubi et si⁹ nullum intelligeretur rei¹⁰ abdite sacramentum, propter hoc solum id facere debuit Abraham, ne putarent heretici aduersus apostolum, quibus etiam Tertullianus astipulator assistit, post uxoris mortem crimen esse ducere uxorem¹¹.

ID 8.269a; IP 6.60; C 32 q 4 c 1

¹ legum CRXSBP; legis Z; leg' JHTA

² Aug. - ii om. N (in DP)

³ corr.fr. -has R

⁴ asserunt C²LRXSWNDBP; assumunt C

⁵ Quod - ducere CRSWNDBP; om. ZTHA

⁶ corr. fr. Abraham B

⁷ senectutem CLRSWZTHA; etatem uidelicet senectutem ND; etatem B; etatem senectutem P

⁸ an erasure follows in H

⁹ et si CRNBJHTA; esse Z

¹⁰ corr. fr. ei H

¹¹ uxorem A

99

Idem. Secundas nuptias esse licitas¹

Deus qui masculum et feminam propagandi generis² causa nuptiali castitate coniunxit, et secundas nuptias que in unoquoque testamento permittuntur, licitas esse monstrauit.

ID 8.269b; IP 6.61, 6.27; +C 31 q 1 c 12

¹ Idem. Secundas - licitas CRSWDB; Sec. - lic. N; P p. 318 (first of quire xxi) begins, with neither inscriptions nor rubrics until B 20.26 at p. 340; Item in mid-canon ZTHA

² -eris C²L²WNDBPZTHQA; -erem RX; -eri S; ? CL

100

Ieronimus¹ ad [fo.174va] Pammachium². Secundas uel tercias nuptias in Domino concessas³

Aperiant queso aures obtrectantes⁴ mei, et uideant me secundas et tercias nuptias in Domino concessisse. Qui secundas et tercias non dampnauit, primum potui dampnare matrimonium?

ID 8.270a; IP 6.62a; +C 31 q 1 c 11a

¹ Idem S

² Ier. - Pamm. *om.* N; Pamm- CRSWZTHQA; Panim- D; Paum - B

³ Secundas - concessas CRSWNB; *om.* ZTHA

⁴ obtrectantes LRXNBPZJTHA; obtrectatores CW

101

Idem de eodem¹

Non dampno digamos, immo nec trigamos, et si dici potest octogamos.

ID 8.270b; IP 6.62b; +C 31 q 1 c 11b

¹ Idem (Item N) de eodem CRSWNB; Item de eodem item L² in *mg.* in *mid-canon*; Item in *mid-canon* ZTHA

102

Item. Idem de eodem¹

Ego nunc libera uoce proclamo non dampnari in ecclesia digamiam, immo nec trigamiam, et ita licere quinto, et sexto, et ultra, quomodo et secundo marito nubere.

ID 8.270c; IP 6.62c; +C 31 q 1 c 11c

¹ Item. Idem de eodem CRSWD; De eodem N; Item de eodem B; Item in *mid-canon* ZTHA

103

¹Constitutionum libro v, cp. xxxiii². Quod matres que amissis³ uiris alia optant matrimonia tutelas filiorum administrare non debent⁴

Matres⁵ que amissis uiris tutelam administrandorum negotiorum⁶ in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eos iure eueniat, fateantur actis⁷ sacramento prestito⁸ ad alias se nuptias non uenire. Sane in optione huiusmodi nulla cogatur, sed libera in conditiones⁹ quas prestitimus uoluntate descendat. Nam si malunt alia optare matrimonia, tutelas filiorum administrare non debent.

ID 8.271; IP 6.69

¹ Nouellarum *add.* T, *om.* CRBZHA

² cp. xxxiii CRDZTHA; *om.* B; Const. - xxxiii *om.* SN

³ que am. in *mg.* W

⁴ Quod - debent (-eant W) CRSWDB; Quod - matrimonia N; *om.* ZTHA

⁵ Matres CRSNZTHA; Patres B; []atres P

⁶ negec- N

⁷ actis CRWBPZTHA; tactis sacrosanctis ND

⁸ prestito LWPZTHA; prefato RXS²NB; fato S; ? C

⁹ *corr. fr.* -nis B

104

Nouellarum constitutio xxxvii¹ cp. xi². Quod mulier que anno nondum expleto post mortem mariti alii nupserit, inter infames habenda sit³

Si mulier post mortem mariti necdum annali spacio completo ad secundas properauit nuptias⁴, omni quidem modo inter infames⁵ erit. Sed si quidem liberos non habeat ex priori matrimonio, infamiam quidem soluere poterit, si preces imperatori porrexerit, et diuino principis nutu priori opinione restituta [fo.174vb] fuerit, res autem a priore marito sibi relictas nullomodo lucrabitur⁶.

ID 8.272; IP 6.70

¹ corr. from xxxii C

² Nou. - xi om. SN (in D)

³ Quod - sit (om. W, est D) CRSWDB; Quod - alii nups' N; om. ZTHA

⁴ prop. nupt. LRXSWNBZJTHA; nupt. prop. C

⁵ infames CRWNBZJTHQ²; fames QA

⁶ luc- CXSWDBPZTHQ; luch- R; lucrabuntur N; lac- A

105

Cap. xxiii¹. Quod mulier que secundo nupserit, priuilegiis prioris mariti non utatur²

Mulier que ad secundas migravit³ nuptias priuilegiis uel dignitatibus prioris mariti non utatur⁴.

ID 8.273a, cf below 29.72; IP 6.71

¹ Cap. xxiii om. SN (in D)

² Quod - utatur CRSWDB; Quod - mariti N; om. ZTHA

³ -auit CRSNBZJTHA; -auerit Z

⁴ utatur CRNBZHQ; uitatur T

106

Aug' questionum¹ in Exodo cp. xxxviii². Quod nomine mechie omnis illicitus concubitus atque illorum membrorum prohibitus usus debeat intelligi³

Omnis mechia etiam fornicatio in scripturis⁴ dicitur, sed utrum etiam⁵ omnis fornicatio mechia dici possit⁶, in eisdem scripturis non michi interim occurrit loquutionis exemplum. Sed si omnis fornicatio etiam mechia dici non potest, ubi sit in decalogo prohibita illa fornicatio quam faciunt uiri qui uxores non habent cum feminis que uiros non habent⁷, inueniri⁸ possit ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei aliene, non enim rapinam permisit qui furtum⁹ prohibuit, sed utique a parte totum intelligere¹⁰ uoluit quicquid illicite rerum proximi aufertur, profecto¹¹ mechie omnis illicitus concubitus atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.

ID 8.279; +C 32 q 4 c 11b

¹ questionum CRB; questiones Z; quest' JHA

² Aug. - xxxviii om. N (in D)

³ Quod - intelligi CRSWB; Quod nomine mechie omnis illicitus concubitus debeat intelligi N; Quod - concubitus intelligatur D; om. ZTHA

⁴ scripturis CRSWNB; scriptura ZTHA

⁵ ss B

⁶ mechia dici possit CRNZTHA; dici possit mechia B; mechia dici potessit P

⁷ cum fem. - non habent C²LSWBPZTHA; om. RXND

⁸ fornicatio quam fac. - inueniri over erasure C

⁹ corr. from futum C

¹⁰ intelligere CRSWNB; intelligi Z²THA; intelli Z

¹¹ nomine add. C²LR²SWBPZTHA, om. CRXND

107

Ambrosius¹ de officiis, libro i². Quod una tantum permittatur copula³

Vna tantum nec repetita nobis permittitur copula. Et in ipso coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secunde coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum uidetur, cur etiam ante baptismum iterati⁴ coniugii⁵ ad electionem⁶ muneris et ordinationis prerogatiuam impedimenta generentur⁷, cum etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint [fo.175ra] sacramento. Sed intelligere debemus quia baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest⁸. In coniugio non culpa sed lex est. Quod igitur culpe est⁹ in baptismo relaxatur, quod legis est in coniugio non soluitur¹⁰. Quomodo autem¹¹ potest hortator¹² esse uiduitatis qui ipse coniugia frequentauerit?

ID 8.291; IP 6.64; D 26 c 4

¹ Ambrosius CRSBZTH; Aug' A

² Amb. - i om. N; de - i om S

³ Quod - copula CRSWNB; om. ZTHA; P has no break

⁴ iterati CRNPTHA; iterata B

⁵ coniugii CRNBPZHA; congigii T

⁶ electionem CRSWBPTHA; electionis ND; electione Z; dilectionem Q

⁷ corr. fr. -antur B

⁸ aboleri non potest CRDBZTHA; abolere non poterit N

⁹ igitur culpe est CRSWNB; culpe est igitur ZTHA

¹⁰ corr. fr. -etur H

¹¹ ss H

¹² corr. from orator A

108

Aug' de bono coniugali. De eodem¹

Sacramentum nuptiarum temporis nostri sic ad unum uirum et unam uxorem redactum est ut ecclesie dispensatorem non liceat ordinari, nisi unius uxoris uirum. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui cathecuminus uel paganus alteram habuerit ordinandum esse censuerunt. De sacramento enim agitur non de peccato, nam in baptismo² peccata omnia dimittuntur. Sed qui dixit, Si acceperis uxorem non peccasti, et si nupserit uirgo non peccat, et quod uult faciat, non peccat si nubat, satis declarauit nuptias nullum³ esse peccatum. Propter⁴ sacramenti autem sanctitatem sicut femina etiam si cathecumina fuerit uitata non potest post⁵ baptismum inter Dei uirgines consecrari, ita non absurdum uisum est eum qui excessit uxorum⁶ numerum singularem non peccatum aliquod commississe, sed normam quandam sacramenti amisisse⁷, non ad uite bone meritum, sed ad ordinationis ecclesiastice signaculum⁸ necessarium.

ID 8.294; IP 6.65-6; D 26 c 2 from acutius

¹ Aug. de bono con. De eodem CRSWD; Item de eodem N; Aug. de bono con. ZTHA; om. B

² -mo ss Z

³ nullum CRWBPZTHA; non ND

⁴ scit add. and canc. N

⁵ ss Z

⁶ -x- ss A

⁷ -si ss Z

⁸ -ulu R

109

*Augustinus questionum super Deuteronomium*¹. *Quod Dominus prohibeat*² *et*³
*meretrices esse et ad*⁴ *meretrices*⁵ *accedere*⁶

Meretrices esse et ad meretrices accedere prohibet Dominus, quarum publice uenalis est turpitudine. In decalogo autem mechie nomine non uidetur hoc aperte⁷ [fo.175rb] prohibuisse, quoniam mechia non nisi adulterium intelligi solet.

ID 8.311; +C 32 q 4 c 11a

B XVI

DE INCESTA COPVLATIONE⁸

- ⁹ i. Inter quas personas nuptie contrahi non possint
- ii. Quod infamis erit qui cum illa nuptias fecerit quam legitime ducere non potest
- iii. De eo qui nefarium et incestum matrimonium contraxerit
- iiii. De eodem
- v. Quod consanguinitas¹⁰ postquam ad ultimum gradum peruenerit, et propinquitas esse desierit, rursus redeat ad matrimonii¹¹ uinculum, et quare constituta sit usque ad sextum gradum
- vi. Quod ei¹² improprium¹³ sit qui sororem suam duxerit
- vii. De his qui de incestu nascuntur
- viii. Quod si tres aut¹⁴ duo de propinquioribus uel antiquioribus bone fame et ueracis testimonii consanguinitatem iureiurando probauerint¹⁵, coniugia dissoluantur
- viiii. Quod nulli liceat de propria cognatione uxorem ducere
- x. De incestuosos
- xi. In quo ramusculo consanguinitatis legitima conubia fieri possint
- xii. Quod in septem gradibus omnia nomina propinquitatum contineantur
- xiii. Vt duobus uel tribus testibus testimonia dicentibus omnis controuersia que fit de ecclesiasticis rebus terminetur
- xiiii. Quid faciendum sit si desint qui consanguinitatem iureiurando firment
- xv. Quod extranei nisi ex necessario discidium inter consanguineos facere non debeant

¹ Aug. - Deut. om. N (in D); Idem S

² -eat CRWDB; -et N

³ et CRXNB; om. SW

⁴ om. X

⁵ meret. CRSNB; eas W

⁶ Quod - accedere CRSWNDB; om. ZTHA

⁷ hoc aperte CRNPZTHA; aperte hoc B

⁸ Heading added by post-medieval hand in P

⁹ capitulatio om. ZJTOHQA; in CLRXS WNDBP

¹⁰ consang. CLRSWB; sang- NDP

¹¹ -onii CLSNDB; -onium RXWP

¹² ss P

¹³ improprium CL²XSBNP; imperium L; proprium R

¹⁴ aut RXSWNBP; uel CL

¹⁵ corr. fr. -it N

B. 16 De incesta copulatione

xvi.	Sacramentum de parentela quomodo sit inquirenda ¹⁶
xvii.	Iuramentum testium
xviii.	Sacramentum de incestuoso discidio
xviii.	De illo ¹⁷ qui commatrem habuerit uxorem, si cum filiastra fornicatus fuerit
xx.	De illo qui cum matre et filia fornicatus est
xxi.	De illo qui stuprauerat quandam quam frater eius postea duxerit uxorem ¹⁸
xxii.	De his qui filiastrum uel filiastras suas ad confirmationem coram episcopis tenuerint ¹⁹ [fo.175va]
xxiii.	De mulieribus que filios suos ²⁰ ad confirmationem tenuerint, ut separentur ²¹ a coniugibus
xxiiii.	De eo si quis filiolum aut commatrem suam in coniugio duxerit, aut filium proprium de sacro fonte susceperit
xxv.	De quadripedum fornicatoribus
xxvi.	De illis qui fornicantur sicut sodomite
xxvii.	De eo qui spirituales habet commatrem cuius uxor commater non est, quod eo defuncto eius uiduam possit ducere uxorem
xxviii.	De eo si aliquis sue spiritualis commatris filiam uxorem ducere possit
xxviii.	De sponsa fratris si frater eam uiolauerit ²²
xxx.	De peccantibus contra naturalem usum
xxxi.	De eodem
xxxii.	Item de eodem

¹⁶ -enda CRDBP; -endum N

¹⁷ illo RXSWNDP; eo CL

¹⁸ uxorem CLXSWNDP; om. R

¹⁹ ad conf. coram ep. ten. CLXSWNDP; ad conf. ten. coram ep. R(marked for corr.); coram ep. ad conf. ten. B

²⁰ suos CRWNP; om. B

²¹ -entur CRDWBP; -entibus N

²² cc 28 and 29 reversed B, with De incesta copulatione in mg.

1

Institutionum libro i¹, titulo x². Inter quas personas nuptie contrahi non possint³

Inter eas⁴ personas que parentum liberorumue⁵ locum obtinent inter se nuptie contrahi non possunt, ueluti inter patrem et filiam⁶, uel auum et⁷ neptem⁸, uel matrem et filium, uel auam⁹ et nepotem, et usque ad infinitum. Et si tales persone inter se

¹ Inst. lib. i CRSWDB; Primus liber inst. ZJTGHA

² tit. x CRSWDTHA; om. B; Inst. - x om. N

³ Inter - possint (corr. fr. -unt W) CRSWNB; De incesta (-esti Q) copulatione (before Primus) ZJOQ; om. TGA; De incestis copulationibus H. G has here two long marginal additions in a rather later hand: Parentele gradus taliter computamus. Siquidem ego et frater meus una generatio sumus. Primumque gradum effecimus, nullo gradu distamus. Rursum filius meus fratrisque filius secunda generatio sunt et gradum secundum faciunt, nec a se aliquo separantur gradu, atque ad hunc modum ceterae successiones. Item. Series consanguinitatis vi gradibus hoc modo dirimitur, filius et filia, scilicet frater et soror sit ipse truncus – canones duas in uno gradu constituere personas.

⁴ eas CRNPTZHA; has B

⁵ ue repeated B

⁶ filiam CRSWNP; filium ZTOHA

⁷ et CRSNBP; uel WZTOHA

⁸ neptem CRDBZTHA; nepotem N

⁹ corr. fr. auam H

coierint¹⁰, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hec adeo ita sunt ut quamuis per¹¹ adoptionem parentum¹² liberorum loco sibi¹³ esse ceperunt¹⁴, non possunt inter se matrimonio iungi, in tantum ut etiam¹⁵ dissoluta adoptione idem iuris maneat. Itaque eam¹⁶ que per adoptionem filia aut neptis esse ceperit, non poteris uxorem ducere, quamuis eam mancipaueris. Inter eas quoque personas que ex transverso gradu cognationis iunguntur, est quedam similis observatio, sed non tanta. Sane enim inter fratrem sororemque nuptie¹⁷ prohibite sunt, siue ab eodem patre eademque¹⁸ matre nati fuerint¹⁹, siue ex alterutro eorundem. Et si qua²⁰ per adoptionem²¹ soror tibi esse ceperit, quamdiu quidem²² [fo.175vb] constat adoptio sane inter te²³ et eam nuptie consistere non possunt. Filiam uxorem ducere non licet. Sed nec neptem²⁴ fratris uel sororem ducere quis potest, quamuis quartus gradus²⁵ sit. Cuius enim filiam uxorem ducere non licet²⁶, eius neque neptem²⁷ permittitur. Eius²⁸ uero mulieris quam pater tuus adoptauit filiam, non uideris impediri uxorem ducere, quia neque²⁹ naturali neque ciuili iure tibi coniungitur. Duorum autem fratrum sororumue liberi uel fratris et sororis iungi non possunt. ITEM. Amitam licet adoptiuam uxorem ducere non licet. Materteram quia parentum loco habetur. Qua ratione uerum est, magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi ducere³⁰. Affinitatis quoque ueneratione quorundam nuptiis abstinere necesse est, ut ecce priuignam aut nurum uxorem ducere non licet, quia utreque filie loco sunt. ITEM. Mariti autem filius ex alia uxore, et uxoris filia ex alio marito uel contra, matrimonium recte³¹ contrahunt, licet habeant fratrem uel sororem ex matrimonio postea contracto. Si uxor tua post diuortium ex alio filiam procreauerit, hec quidem non est priuigna tua. ITEM. Si aduersus ea³² que diximus aliqui coierint, nec uir, nec uxor, nec matrimonium intelligitur, nec dos. Itaque qui ex eo coitu nascuntur³³, in potestate patris non sunt, sed tales sunt³⁴ quantum ad patriam potestatem pertinent, quales sunt hii quos mater uulgo³⁵ concepit³⁶. Nam nec³⁷ hii³⁸ patrem habere

¹⁰ -erint CRNBZTO²HQ; -erit O; -erunt A

¹¹ ss B

¹² parentum CLR²SWBPZTHA; om. RXND

¹³ adopt. parentum - sibi *over erasure* C

¹⁴ -erunt CRNPZTHA; -erint XB

¹⁵ ut etiam CRWNBZTOH; etiam ut QA

¹⁶ ss T

¹⁷ ss T

¹⁸ *corr. fr.* eod- Z

¹⁹ -erint CRSWNB; -erant ZTHA

²⁰ qua CRNBZTOHQ; quia A

²¹ ad- ss N

²² quidem CRNPZTHA; quod B; ? Z

²³ ss Z

²⁴ -em CRNBZTQA; -am H

²⁵ quartus gradus CLSWPZTQA; quartus RXNH; gradus quartus B

²⁶ Sed nec neptem fratris – licet *in mg.* H

²⁷ ss B

²⁸ Eius CRNBZTOHQ; Cuius A

²⁹ ss Z

³⁰ ducere CRSND; ducere uxorem C²; uxorem X; uxorem ducere LR²WBPZTHA

³¹ recte CRDBPZTHA; om. N

³² ea CLXSNBPZTHA; eam R?

³³ -untur CRDBPZTHA; -antur N

³⁴ ss L²

³⁵ uulgo CRNBZ(-go- ss)TOHQ; uirgo A

³⁶ quales sunt hii – concepit *at foot of leaf* W

intelliguntur. Cum his³⁹ etiam incertus est coitus, unde solent filii spurii appellari, uel a Greca uoce sporadii concepti, quasi sine patre filii. Sequitur ergo ut et⁴⁰ dissoluto tali coitu, dotis exactioni⁴¹ locus sit.

ID 9.1 as CB Varia IA 28 ; IP 7.53 in ed. lacks last sentence, but it is in all reported mss

³⁷ ne O

³⁸ ss Z

³⁹ his CRWNBOHQA; is ZT

⁴⁰ et CRNPZTHA; om. B

⁴¹ exactioni CRSWN²DBHQA; exactione NP; exactioni ZJ; exauctioni TO

2

Pandectarum libro iii. Titulo¹ ii.²[fo.176ra] Quod infamis erit qui cum illa nuptias fecerit, quam legitime ducere non potest³

Si cum ea quis⁴ nuptias uel sponsalia constituerit, quam uxorem uel ducere⁵ non potest uel fas non est, erit notatus.

ID 9.2 as CB Varia IA 6d (i), cf 16.166, below 29.105

¹ Tit. CRWDBZJTO; cap. HQA

² Pand. - ii om. SN

³ Quod - potest CRSWNB; om. ZTOHA

⁴ Si - quis CRNBPTH A; Si quis cum ea W

⁵ uel ducere RXWNBZTHA; ducere uel CL; ducere S

3

Nouellarum constitutio¹ xxxii², cp. i³. De eo qui nefarium et incestum matrimonium contraxerit⁴

Si quis nefarium et incestum atque dampnandum matrimonium contraxit⁵, liberos autem ex priore legitimo matrimonio⁶ non habuerit, statim suis facultatibus careat, dos que ei data est fisci iuribus uindicetur⁷. Post publicationem autem⁸ et cinguli patiatu amissionem et exilio puniatur. Quod si uilior sit, corporali questioni subsistat, et uxor eius contra leges easdem nupta penas patiatu seculi⁹, si nulla iusta excusetur¹⁰ ignorantia.¹¹

ID 9.3

¹ const- CRDZTHA; inst- B

² xxxii CRDBZTOA; xxx HQ

³ Nou. - i om. N

⁴ De - contraxerit CRSWNB; om. ZTOHQA

⁵ -axit CRNPZTHQA; -axerit B

⁶ -onio CRSWNBZTA; -onium HQ

⁷ uindicetur CLRWNBZTHA; uendicetur C²S; iura dicetur X

⁸ ss Z

⁹ om. with lacuna A

¹⁰ after corr. R

¹¹ Here Q adds in outer mg.: Sententia magistri W. Catalaunensis episcopi de coniugio. Si qui copulati fuerint lege maritali - et hec sancta

4

Cap. ii. De eadem¹

Si autem liberi sint² et incestas nuptias contraxerint³, illi autem sint⁴ liberi legitimi quod forte ex alio licet matrimonio procreati sint⁵, pene patris⁶ sui iuris⁷ fiant, et

¹ Cap. ii. De eadem CRX; De eodem LSN; Cap. ii. De eodem DW; De eadem B; Cap. ii ZTOHA

B. 16 De incesta copulatione

paternas accipiant facultates, sic tamen ut patri suo alimonias prebeant, et que necessaria sunt administrent.

ID 9.4

² sint CRSWPZTHQA; sunt NB

³ contraxerint CRSWNB; contraxerit ZTOHA

⁴ sint CRSWNZTOQA; sunt BPH

⁵ sint CRSWNZTOHQ; sunt BPA

⁶ patris LRXSWNBZTHA; pares CL²

⁷ iuris C²LR²SWPZJTHQA; ? C; pairis R; paris X; pares N; patres D; petris B; patris B²

5

Ysidorus Ethimologiarum, libro xi, cp. vi¹. Quod consanguinitas postquam ad ultimum gradum peruenerit², et propinquitas esse desierit, rursus redeat ad matrimonii uinculum, et quare constituta sit usque ad sextum gradum³

Consanguinitas dum se paulatim propaginum⁴ ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum subtraxerit⁵, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii⁶ uinculo repetit, et quodammodo reuocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum⁷ consanguinitas⁸ [fo.176rb] constituta est, ut sicut sex etatibus mundi generatio, et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

ID 9.7; IP 7.74; C 35 q 4 c 1

¹ vi CRWDBZTOA; lxxxi HQ; Isid. - vi om. N, libro - vi om. S

² -erit CRDW; -erat B

³ Quod - gradum CRSWDB; Quod sanguinitas - peruen' N; om. ZTOHA

⁴ -inum CRSNBZJOTHQ; -inium Q²A

⁵ subtr- LRXSWNBZTHA; substr- C

⁶ corr. fr. -io N

⁷ gen. grad. CRSWPZJ²OHQA; generum grad. N; generationis grad. D; grad. gen. B; gen. gen. grad. T

⁸ -itas CRSNBZTQA; -itatis H

6

Augustinus questionum super Leuiticum, cp.¹ lxxvi². Quod ei improprium sit qui sororem suam duxerit³

Quicumque acceperit sororem suam ex patre suo aut ex matre sua et uiderit turpitudinem eius, uituperium est, uel improprium⁴, et exterminabuntur in conspectu generis sui. Turpitudinem sororis sue reuelauit, peccatum accipient. Quid ait in hoc loco, uiderit, nisi⁵ concumbendo cognouerit, sicut in lege dicitur, Cognouit uxorem suam, pro eo quod est mixtus⁶ ei?

ID 9.17

¹ Leuiticum add. and canc. O

² cp. lxxvi CRSWDZTOHA; om. B; Aug. - lxxvi om. N

³ Quod - duxerit CRSWNB; om. ZTOHA

⁴ improprium CRNBZTOHQ; imperium A

⁵ in hoc add. RXNBJ, om. C(followed by short lacuna)LSWPZTOHQA

⁶ est mixtus CRXNB; mixtus est SZTOHA; est mixtus est WP

7

Cp. lxxvii¹. De his qui de² incestu nascuntur³

¹ cp. lxxvii CRWDZTOA; Idem S; lxxvi HQ; om. NB

² de CRNB; om. W

³ De - nascuntur CRSWNB; om. ZTOHA

B. 16 De incesta copulatione

Quid est, Quicumque dormierit cum cognata sua sine filiis morientur, cum filii ex huiusmodi coniunctionibus, et ante nati sunt, hodieque nascantur? An hoc intelligendum est lege Dei constitutum, ut quicumque ex eis nati fuerint non deputentur filii, et nullo parentibus iure⁴ succedant?

ID 9.18; C 33 q 5 c 1

⁴ par. iure CRNPZTHA; iure par. B

8

Vrbanus secundus, Cyriaco Genuensi episcopo¹. Quod si tres aut duo de propinquieribus uel ex antiquioribus² bone fame et ueracis testimonii consanguinitatem iureiurando firmauerint, coniugia dissoluantur³

Notificamus tibi⁴ ut⁵ tres aut duo ex propinquieribus iam defuncte uxoris eius qui accusatur⁶, uel uiue⁷ hanc propinquitatem iureiurando firmauerint, uel tres aut duo⁸ ex antiquioribus Genuensibus quibus hec propinquitas nota est, qui bone fame et ueracis⁹ testimonii sint, remoto amore, timore, precio, et omni malo studio supradicto modo consanguinitatem firmauerint, sine omni mora coniugia dissoluantur. Quod si propinqui uel extranei uerbis tantum [fo.176va] propinquitatem testantur, et iuramento probare uel noluerint uel nequiuertint, coniugium nullatenus dissoluatur¹⁰, sed competens eis penitentia propter infamiam, uel peccati¹¹ maculam si forte in hac re contraxerint aliquam iniungatur¹².

ID 9.33 as CB Urban 35; IP 7.86; C 35 q 6 c 3

¹ Vrb. - ep. om. N

² uel ex antiquioribus LSWB; uel antiquioribus. add. in mg C²D; om. RX

³ Quod - dissoluantur CRSWDB; Quod - propinq. N; om. ZTOHQA

⁴ corr. fr. ut Q

⁵ si add. C²Z²J², om. CLRXSWNBZPZJTHQA

⁶ -usatur CRSNBZTQA; -uatur H

⁷ corr. from iure T

⁸ duo CRSWNBZPZ²A; duos JTOHQ

⁹ et add. and canc. Z

¹⁰ -atur CRX²NBZTOHQ; in coniugatur X; -antur A

¹¹ -atati Z

¹² -atur LRSWNBZPTOHA(corr. from iniugatur); -antur CQ

9

Ex concilio Guormaciensi, cp. ii. Quod nulli liceat de propria cognatione uxorem ducere¹

In copulatione fidelium generationum numerum² non definimus, sed id statuimus ut nulli liceat Christiano de propria consanguinitate seu cognatione uxorem accipere, usque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.

ID 9.39 as BD 7.2; C 35 q 2/3 c 18

¹ Ex conc. Guormat. (Guarm- R, Varm- W, Gaur- B) cp. ii. Quod - ducere CRXWDB; Quod - ducere S; Quod nulli liceat N; Quod - ducere. Ex conc. Warmat. cap. ii (cap. ii om. H²A), with Ex - ii in mg. ZJTOHQA

² corr. fr. nenerum N

10

Ex concilio Hylerdensi, cp. x. De incestuosis¹

¹ Ex - cp. x (cap. x om. S). De inc. CRSWDB; De inc. N; De inc. Ex - cap. x ZTOHA

B. 16 De incesta copulatione

De his qui se incesta copulatione commaculant² placuit, ut quousque in ipso detestando et illicito carnis contubernio perseverant, usque ad missam tantum cathecuminorum in ecclesia admittantur. Cum quibus etiam nec cibum sumere ulli Christianorum sicut apostolus iussit oportet.

ID 9.39A as BD 7.3 (cf 9.29); +C 35 q 2/3 c 9

² -ant CRNPZTHA; -antur B

11

Ex dictis Ysidori. In quo ramusculo consanguinitatis legitima conubia¹ fieri possint²

Beatus Ysidorus de consanguinitate sic loquitur, cuius series septem gradibus dirimitur hoc modo, Filius et filia quod est frater et soror, sit ipse truncus. Illis seorsum seiunctis, ex radice³ illius trunci egrediuntur isti ramusculi⁴ nepos⁵ et neptis primus, pronepos et proneptis secundus, abnepos et abneptis⁶ tercius, adnepos et adneptis⁷ quartus, trinepos et trineptis quintus, trinepotis nepos et trineptis⁸ sextus. Hec consanguinitas dum se paulatim in propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum sese subtrahit⁹ [fo.176vb] et propinquitat esse desierit, tunc primum lex in matrimonii uinculum recipietur, et quodammodo reuocabit fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta¹⁰ est, ut¹¹ sicut in sex etatibus mundi generatio, et hominis status finitur, ita propinquitat generis tot gradibus terminetur.

ID 9.46 as BD 7.10; IP 7.76; C 35 q 5 c 1 to neptis sextus, C 35 q 4 c 1 from Consanguinitas to end

¹ conubia CRSZDZTHA; coniugia B

² Ex dict. Ysid. In - possint CRSWDB; In quo ramusculo N; In - possint (possunt A). Ex dict. Isid. ZTOHA

³ corr. from -ire A

⁴ -usculi CRSNBZTQA; -unculi H

⁵ neposs R

⁶ corr. fr. ane- H

⁷ tercius adn. et adn. CRNPZTHA; om. B

⁸ trinepotis nepos et (ss A) trineptis (nepos add. ss C?, nepotis add. ss L) CLRWPZTHA; trineptis (trinepotis D) nepos et trinepotis neptis ND

⁹ subtr- LRXSWNBZTHA; substr- C

¹⁰ corr. from -utum A

¹¹ sex add. and canc. Z

12

Ex concilio Agrippinensi, cp. vi. Quod in septem gradibus omnia nomina propinquitatum continentur¹

In septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas inuenitur, nec successio potest amplius prerogari².

ID 9.50 as BD 7.15; IP 7.81

¹ Ex - cp. vi. Quod – nomina prop. (prop., nom. W) continentur CRDWB; Quod - nomina prop. (om. N) contineantur SN; De eadem re. Ex - cap. vi ZTOHA

² corr. fr. -are R

13

Ex concilio Hilerdensi, cp. xx. Vt duobus uel tribus testibus¹ testimonia dicentibus omnis controuersia que fit de ecclesiasticis rebus terminetur²

³Vt⁴omnis controuersia que de ecclesiasticis rebus fit, secundum diuinam legem⁵ sub duobus uel tribus testibus terminetur, testis⁶ est Dominus cum dicit, Non unus stet contra alium, sed in ore duorum⁷ uel trium testium stet omne⁸ uerbum.

ID 9.52 as BD 7.17; IP 7.84

¹ testibus CRSNBZTHA; om. W

² Ex - cp. xx. Vt - terminetur CRDWB; Vt - terminentur S; Vt - testibus N; Vt - dicentibus consanguinei separentur. Ex - cap. xx ZTOHA

³ new hand P

⁴ Et Z(later. corr.)O

⁵ diuinam legem CRNBZTOHQ; diuina lege A

⁶ corr. fr. Testibus R

⁷ duorum CRSNBZTQA; om. H

⁸ N has abbrev. mark over this word

14

Ex registro Urbani secundi. Quid faciendum sit si desint¹ qui consanguinitatem iureiurando firment²

Conuenit Troie in Apulia concilium episcoporum fere lxxv, abbatum xii, in quo actum est de consanguinitatis linea coniugati³, cum nemo tamen dictum sacramenti uellet assertionem firmare, preceptum est ut episcopi quorum dyocesiani sunt eos per congrua spacia trina aduocatione conueniant. Tunc si duo uel tres uiri consanguinitatem iureiurando firmauerint⁴, uel ipsimet forte confessi fuerint, coniugia dissoluantur. Si uero neutrum contigerit, episcopi eos per baptismum, per fidem, per iudicium Christi, in uera [fo.177ra] obedientia⁵ obtestentur⁶ quatinus palam faciant utrum se sicut fama est consanguineos recognoscant. Si negauerint, sibi ipsis sunt relinquendi⁷, ita tamen ut si aliud in conscientia habeant, se a liminibus ecclesie et a corpore⁸ et sanguine Domini⁹, a fidelium communione¹⁰ nouerint¹¹ segregatos¹², et¹³ infames effectos¹⁴, donec ab incesti¹⁵ facinore desinant. Si se episcoporum iudicio segregauerint, si iuuenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.

ID 9.53; cf +C 35 q 6 c 4

¹ testes add. CL², om. LRDWB

² Quid - firment CRDWB; Quid - desint qui consang' N; om. ZTOHA

³ coniugati LRWNBPZTHA; coniugatis C

⁴ corr. from -erunt T

⁵ uera obedientia CRWBPZTHA; ueram obedientiam ND

⁶ corr. from -antur CA

⁷ sunt rel. CRSWNB; rel. sunt ZTHA

⁸ -ore CRDBZTHA; -oris N

⁹ et add. ND, om. CRWBPZTHA

¹⁰ communione C²LR²SNBPZTHA; com C; om. RX

¹¹ nouerint C²LSWNDBPZTHA; cognouerint RX

¹² corr. from -gratos A

¹³ et CRSWNB; atque ZTOHA

¹⁴ corr. fr. aff- B

¹⁵ -esti C(after corr.)LRSPZTHA; -esta RX; -estis W; -esto ND

15¹

Ex decretis Fabiani pape, cp. viii. Quod extranei nisi ex² necessario³ discidium inter consanguineos facere non debeant⁴

Consanguineos extraneorum⁵ nullus accuset, uel consanguinitatem⁶ in synodo computet, sed propinqui ad quorum notam pertinet, id est pater, mater, soror, frater, patruus, auunculus, amita, matertera⁷, et eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et ueracioribus quibus eadem propinquitas nota sit episcopus canonice perquirat, et si inuenta fuerit propinquitas, separentur.

ID 9.57 as BD 7.21; IP 7.85; C 35 q 6 c 1

¹ om. D

² ex CRSWNBZTOA; om. HQ

³ n- ss H

⁴ Ex - cp. viii. Quod - non debeant CRWB; Fabianus papa. Quod - debeant S; Quod - discidium N; Ex - cap. viii. Sacramentum de parentela quomodo sit inquirenda D (cf c. 16); Quod - non (Dei A) debeant. Ex - cap. viii ZTOHQA

⁵ -eorum CRSNBZTQA; -eos H

⁶ -atem CRNBZTOHQ; -ate A

⁷ corr. from -tea A

16

Sacramentum de parentela quomodo sit inquirenda¹

De² illa parentela quam dicunt esse inter illum³ et istam eius coniugem illam⁴, quicquid inde scis aut audisti a tuis uicinis, aut a tuis antiquioribus propinquis, quod tu per nullum ingenium, nec propter amorem, nec propter timorem, aut per premium, aut per consanguinitatem⁵ celabis episcopum tuum, aut eius missum cui hoc inquirere iusserit, quandocumque⁶ ex hoc interrogauerit, sic te Deus adiuuet et iste sanctorum reliquie.

ID 9.61 as BD 7.25; IP 7.87; C 35 q 6 c 5

¹ inquirenda CRWD(cf c 15)BZTHA; om. N

² De CRSNBZTQA; Ne H

³ illum CRSNBP; illam W; N. ZTOHQA

⁴ illam CRWNB; ill' S; N. ZTOHQA

⁵ consang- CRNPZTHA; sang- B

⁶ te add. C²LR²WPZTHA, om. CRXSNDB

17

Iuramentum testium

Illud sacramentum quod iste iurauit de illa parentela que inter illum¹ et eius coniugem N. computatur, quod tu illud obseruabis in quantum sapis, [fo.177rb] aut audisti², sic te Deus adiuuet.³

ID 9.62 as BD 7.26; IP 7.88; C 35 q 6 c 6

¹ illum CRSWNB (with BD, Gratian); ille P; filium ZJTOHQA (with ID)

² corr. from adi- A

³ G² mg. adds: Iuramentum non est separationis, sed sinodale institutum ab Euticiano papa.

18

Sacramentum de incestuoso discidio

Ab isto die in antea quod tu¹ per nullum ingenium te sociabis huic tue² consanguinee³ ille⁴, cum⁵ qua contra legem et rectam Christianitatem tuam adulterium et incestum perpetrasti, nec in coniugio, nec in adulterio⁶ illam tibi sociabis, nec cum illa ad unam⁷ mensam manducabis, et bibes, aut sub uno tecto manebis nisi forte in ecclesia, aut in aliquo publico loco ubi nulla mala⁸ suspicio esse possit⁹, et ibi coram testibus idoneis pro certa necessitate pariter colloquamini. Nec aliam coniugem accipies nisi forte post peractam penitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo tuo aut eius misso¹⁰, sic te Deus adiuuet et iste sanctorum reliquie.

ID 9.63 as BD 7.27; IP 7.89; +C 35 q 6 c 9

¹ corr. fr. te N

² tue CRSWNBZJOTA; om. H; te Q

³ corr. fr. -ine B

⁴ ille CRSWNB; N. ZJTOHQA

⁵ ss W

⁶ con. nec in ad. CRSWNBZJTO; ad. nec in con. HQA

⁷ unam CRDBPZTHA; una N

⁸ mala CRDBPZTHA; om. N

⁹ esse possit CRWNB; possit esse ZTHQA

¹⁰ misso CRWD²BZTHA; missio NP

ZJTOGHQA here have the commentary of Isidore on the Arbor Consanguinitatis, which occurs in C etc as 3.17.1 qv, but not the tree itself. G² has a marginal addition, noted under 17.1.

19

Ex concilio Mogontiensi, cp. ii. De illo qui commatrem¹ habuerit uxorem, si² cum filiastra fornicatus³ fuerit⁴

Si quis uiduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu cum duabus sororibus concubuerit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et⁵ filio fornicata fuerit, tales copulationes anathematizari⁶ et disiungi precipimus, nec unquam amplius coniugio copulari, sed sub magna distictione fieri.

ID 9.71 as BD 17.9; cf +C 32 q 7 c 20

¹ commatrem CXS²WZ²HQ; cum matrem LRSNZJTO; matrem BA

² si CRNBZTOHQ; et postea A

³ -atus CRDBZTOHQ; -ata A

⁴ Ex - cp. ii (cp. ii om. B). De - fuerit CRWDB; De eo - fornicatus S; De illo - filiastra fornic' N; De - fuerit. Ex - ii ZTOHA; De incesta copulatione add. in mg. A

⁵ ss Z

⁶ after corr. R

20

Ex concilio apud Vermeriam, cp. iii. De illo qui cum matre et filia fornicatus est¹

Si quis cum matre et filia fornicatus est ignorante matre de² filia, et filia de matre, ille nunquam accipiat³ uxorem, ille uero si uoluerint⁴ accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipse femine, absque maritis imperpetuo maneant.

¹ Ex - cp. iii (cp. iii om. B). De illo - est CRWDB; De illo - est S; De illo - fornicauerit N; De illo qui cum filiastra ignorante fornicatus est. Ex - cap. iii ZTOHA

² de CSWN²DBPZTHQA; et RX

³ -iat CRWNPZTHA; -iet B

B. 16 De incesta copulatione

ID 9.72 as BD 17.12; +C 35 q 2/3 c 5

⁴ corr. fr. nol- N

21

*Ex eodem conc', cp. v. De illo qui stuprauerat quamdam quam frater eius postea duxerit uxorem*¹

Si homo fornicatus fuerit cum [fo.177va] muliere, et frater eius nesciens eandem duxerit uxorem, frater eo quod fratri crimen celauerit peniteat, et post penitentiam nubat. Mulier autem usque ad mortem peniteat, et sine spe coniugii maneat.²

ID 9.73 as BD 17.13; +C 35 q 2/3 c 6

¹ Ex eodem conc', cp. v. De illo - duxerit uxorem CRWDB; De illo - uxorem S; De illo - quandam N; De illo - duxerat uxorem. Ex eodem (eadem A), cap. v ZTOHA

² G² mg. add.: De his qui ignoranter coniunguntur cetera auctoritates intelligende sunt.

22¹

*Ex eodem concilio, cp. vi. De his qui filiastrum uel filiastras suas ad confirmationem coram episcopis tenuerint*²

Si quis filiastrum uel³ filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit⁴, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat. Similiter et mulier.

ID 9.80 as BD 17.22 (both with insc. as in ZTHA); C 30 q 1 c 2, of which et alium - et mulier was a later addn

¹ om. N

² Ex - cp. vi. De his - tenuerint CRDB; De his - tenuerint S; De eadem re. Ex concilio apud Vermeriam (Vermeiam TA, Vemiam O) cap. iiii ZTOHQA

³ uel CLRSB; aut DWPZTOHA

⁴ ad conf. ten. CRWDPZTHA; ten. ad conf. B

23

*Ex concilio Cabillonensi, cp. iiii. De illis qui filios suos ad confirmationem tenuerint, ut¹ separentur a coniugibus*²

Dictum est etiam nobis³ quasdam feminas desidiose⁴, quasdam uero fraudulenter, ut a uiris suis separentur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum⁵ tenuisse. Vnde nos dignum duximus, ut si qua mulier filium suum desidia⁶ aut fraude aliqua coram episcopo⁷ ad confirmandum tenuerit⁸, propter fallaciam suam aut propter fraudem quamdiu uiuat penitentiam agat, a uiro tamen suo non separetur.

ID 9.81 as BD 17.23; IP 7.65; C 30 q 1 c 4

¹ ut CRXSW; om. B

² Ex - cp. iiii. De - coniugibus CRWB; De his - coniugibus S; De his qui filiastrum uel filiastras ad confirmationem coram episcopo t' N (cf. c. 22); Ex - iiii. De mulieribus que filios suos ad confirmationem tenuerint ut separentur a coniugibus D; De illis qui infantes suos a baptismo suscipiunt (recipiunt A) ut separentur a coniugibus. Ex - cap. iiii. ZTOHA

³ est etiam nobis CRXWDBP; om. S; est nobis N; etiam nobis est ZJOTHA

⁴ id est negligenter add. ss. S

⁵ ad conf. in mg.. Z

⁶ id est negligentia add. ss S

⁷ spo A

⁸ ad conf. ten. LRXSWNBP; ad confirmationem ten. C?; ten. ad conf. ZJTOHA

24

Ex concilio Mogontiensi, cp. x, in¹ claustrum sancti Albani habito, presente Ludouico imperatore. De eo si quis filiolum aut commatrem suam in coniugio duxerit, aut filium proprium de sacro fonte suscepit²

De eo quod interrogasti si ille qui filiolum suam duxit uxorem, et de eo qui concubuit cum commatre³ sua spiritali⁴, et de eo qui filium suum baptizauit, et cuius uxor eum de fonte suscepit⁵, ea ratione ut discidium coniugii⁶ fieret, si postea in tali copulatione permanere possent, de talibus sic respondendum⁷ est. Si filiolum aut commatrem suam spiritualem aliquis in coniugio duxerit, separandos esse iudicamus, et [fo.177vb] graui penitentia⁸ plectendos. Si autem coniuges legitimi unus aut ambo ex industria fecerint, ut filium suum⁹ de fonte suscipiant, ut discidium fiat, tale consilium damus. Si innupti manere uoluerint, bonum est. Sin autem, grauis penitentia insidiatori¹⁰ iniungatur, et simul maneant. Et si superuixerit preuaricator coniugii, acerrima penitentia multetur, et sine spe¹¹ coniugii maneant.

ID 9.82 as BD 17.24; IP 7.66; C 30 q 1 c 5

¹ om. W

² Ex - imperatore. De eo - suscepit CRDB; Ex - x. De eo - susc. S; De eo - suscepit N; De eadem re. Item ex - imperatore ZTOA; Item (Idem Q) de eadem. Ex - imperatore HQ

³ commatre CL²RXS²N²DWTHA; matre LSNBP

⁴ -uali NZ

⁵ corr. fr. -perit N

⁶ coniugii CRWBZTHA; om. ND; coniugium P

⁷ respondum Z

⁸ penitentia CRNBZTOH; pena Q; peni A

⁹ suum CRSNBZTQA; filium H

¹⁰ -ori CRSNBZTHA; -ore Z

¹¹ ss Z

25

Ex penitentiali Romano. De quadripedum fornicatoribus¹

Si inuenti fuerint qui cum quadripedibus uel masculis contra naturam peccant, dura et districta penitentia cohercendi sunt. Quapropter episcopi uel presbiteri a quibus iudicium penitentie iniungitur, conentur omnimodis² hoc malum radicitus abscidere. ID 9.91 as BD 17.33

¹ Ex - Romano. De - forn. CRSWDB; De - forn. N; Item de quad. forn. Ex - Romano ZTOHA

² omnimodis CRWNZTHA; omnibus modis B

26

Ex penitentiali Teodori Cantuariensis archiepiscopi. De illis qui fornicantur sicut Sodomite¹

Qui fornicatus fuerit sicut Sodomite, si seruus est, scopis castigabitur, duos annos. Si liber est, et coniugatus, decem annos. Si priuatus septem annos² peniteat³. Pueri centum dies si in consuetudine est. Laicus coniugatus si in consuetudine habet, xv annos peniteat. Si ex ordinibus est, et in consuetudine habet, degradatus ut laicus peniteat. Qui autem cum fratre carnali⁴ fornicatus fuerit per tam sordidam

¹ Ex pen. (penitentiali X) - arch (corr. fr. -pus X) . De - Sod. CLRXDB; De his qui - Sod. S; Ex pen. Theod'. De his - Sod. W; De - Sod. N; De - Sod. Ex pen. Theodori ZTOHA

² priuatus septem annis in inner margin, and illegible C (RX as text); corr. fr. annis L²

³ in mg. L²

⁴ carnali CRXNB(repeated and cancelled); naturali carnali L; naturali R²SWPZJTHA

commixtionem, ab omni carne se absteineat, uel xv annos peniteat. Si⁵ clericus est, amplius pelli debet.

ID 9.92 as BD 17.34

⁵ autem add. N, om. CRDBPZTHA

27

Ex concilio Triburiensi, cap. xlvii, cui interfuit rex Arnulfus. De eo qui spiritualem habet compatrem¹ cuius uxor commater non est, quod eo defuncto eius uiduam possit ducere uxorem²

Qui spiritualem habet compatrem cuius filium de lauachro sacri fontis [fo.178ra] accepit³, et eius uxor commater non est, liceat ei defuncto compatre suo eius uiduam ducere in⁴ uxorem, si nullam habent consanguinitatis propinquitatem⁵. Quid enim⁶? Nunquid non possunt coniungi quos nulla proximitas carnalis, uel in id generatio secernit spiritualis?

ID 9.96 as BD 17.45; IP 7.67; C 30 q 4 c 4

¹ compatrem CLRXSWND²WB; commatrem D

² Ex - cap. xlvii (cp. xlvii om. B), cui - Arnulfus. De - uxorem CRWDB; De eo - possit ducere uxorem (om. N) SN; De eo qui spiritualem habet compatrem, cuius uxor commater non est, et eo defuncto si eius uiduam possit ducere uxorem. Ex - Arnulfus rex (rex Arn. ZJ) ZJTOHA

³ accepit CRNBZTOHQ; accipit A

⁴ ss R

⁵ cons. prop. CRXSWBPZTHA; propinquitatis consanguinitatem ND; change of hand P

⁶ est add. ND, om. CRWBPZTA

28

Ex eodem concilio. De eo si aliquis sue spiritualis¹ commatris² filiam ducere possit uxorem³

Illud etiam nec⁴ canonica institutione definimus, nec interdictione aliqua refutamus, sed propter eos qui diuerse de eo sentiunt, hoc loco aliquid commemoramus. Si quis sue spiritualis commatris filiam fortuitu et ita contingente⁵ rerum casu in coniugium duxerit, consilio maturiori seruato habeat, atque honeste legitimo coniugio operam det.

ID 9.97 as BD 17.46; +C 30 q 3 c 7

¹ ss C

² commatris CRSNBZTQA; om. H

³ Ex eod. conc. De - ducere possit uxorem (ux. - possit W) CRWDB; De eo - uxorem S; De eo - commatris filiam uxorem N; De - filiam uxorem ducere possit. Ex eod. conc. (conc. eod. H) ZTOHQA

⁴ nec CRDBZTHA; om. N

⁵ contingente CRSWNBP; contingere ZTOHQA

29

Ex eodem concilio. De sponsa fratris, si frater eam uiolauerit¹

Quidam desponsauit uxorem et dotaui, cum ea coire non potuit. Quam frater eius clanculo corruptit, et grauidam reddidit². Decretum est ut quamuis nupta esse non potuerit legitimo uiro, desponsatam tamen fratri³ frater habere non possit. Sed mechus

¹ Ex - conc. De - uiolauerit CRWDB; De sponsa - si frater N; De - uiolauerit. Ex conc' Triburiensi, cap. x, cui interfuit rex Arnulfus (Arnulfus rex HA) ZTOHQA

² -di- ss Z

³ fratri CRNPZTHA; om. B

et mecha fornicationis quidem⁴ uindictam sustineant, licita uero eis⁵ coniugia non negentur.

ID 9.100 as BD 17.49; C 27 q 2 c 31

⁴ quidem CRSNBZT²OHQ; quod (quidem in mg.) J; quandoquidem T; quod quidem A

⁵ eis CRSNBJTOHA; om. Z

30

Augustinus Confessionum libro¹ iii.² De peccantibus contra naturalem usum³

Flagitia que sunt contra naturam ubique ac semper repudianda atque punienda⁴ sunt, qualia sodomitarum fuerunt. Que si omnes gentes facerent⁵, eodem criminis reatu diuina lege tenerentur, que⁶ non sic fecit homines ut se illo uterentur modo. Violatur quippe ipsa societas, que cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura cuius ipse auctor est libidinis [fo.178rb] peruersitate polluitur.

ID 9.105; +C 32 q 7 c 13

¹ libro CRSWDB; lib' ZTH; Aug' contra Iulianum Q; liber A

² Aug. - iii om. N

³ De - usum CRSWNB; om. ZTOHA

⁴ corr. fr. repun- H

⁵ gent. fac. CRNPZTHA; fac. gent. B

⁶ ss. Z

31

Augustinus contra Iulianum libro v¹. De eodem²

Vsus naturalis et licitus est, sicut in coniugio, et illicitus sicut in adulterio. Contra naturam uero semper illicitus et procul dubio flagitiosior atque turpior³ quem sanctus apostolus et in feminis et⁴ masculis arguebat, dampnabiliores uolens intelligi quam si⁵ in usu naturali uel⁶ adulterando uel fornicando peccarent.

ID 9.106; +C 32 q 7 c 14

¹ Aug. - v om. N; lib. v om. S

² De eodem CRSWNB; om. ZTOHA

³ corr. fr. turpio B

⁴ in add. Z, om. CRNBTOHA

⁵ si C²LSWDBZTQA; se RX; om. P; ? C

⁶ uel CRSWBPZTOQ; ut ND; uel in A

32

Questio Augustini super Leuiticum, cp. lxxv¹. Item de eodem²

Mulier que accesserit ad omne pecus³ ascendi⁴ ab eo, interficietis mulierem, et pecus morte moriatur, rei enim sunt. Queritur quomodo sit reum pecus, cum sit inrationabile, nec ullo modo capax legis. ITEM. Pecora inde credendum est iussa interfici, quia tali⁵ flagitio contaminata indignam refricant⁶ facti memoriam.

ID 9.108; +C 15 q 1 c 4

¹ Questio - lxxv om. SN

² Item de eodem CRSWNB; om. ZTOHA

³ pecus CRSNBZTHA; peccatum W

⁴ ascendi CRSWBPZTHA; ascensa ND

⁵ tali CRSNBZTOHQ; om. A

⁶ in mg. J; id est retractant add. ss S²

B XVII

[DE SEPTEM GRADIBVS CONSANGVINITATIS]⁷

1

Hec capitula⁸ de septem gradibus consanguinitatis sanctus Ysidorus diligenti⁹ inquisitione descripserat, et in figura¹⁰ inferius depicta¹¹ apertius ordinauerat.

Capitulum primum¹², Ysidorus

Primo gradu superiori linea continetur, pater, mater. Inferiori filius, filia. Quibusque nulle alie persone iunguntur.

⁷ as here CLRXSWNDMPVBP (with title added by post-medieval hand); the whole section after 3.16.18 in ZJTOGHQA; W numbers as cc. xxxiii-vii of previous section

⁸ Hec capitula CRWNBZTOGHQ; Hanc epistolam A

⁹ corr. fr. ter Z

¹⁰ in figura CRWNZTH?QA; om. B

¹¹ depicta CRWNBZTOGQ; depictam A; ? H

¹² de septem gradibus add. ZTGA, de septem add. O, om. CRNSWBQ; ? H

Cap. secundum¹

Secundo² gradu continentur³ in⁴ superiori linea, auus, auia. Inferiori, nepos, neptis. In transversa, frater, soror, que persone duplicantur. Auus enim et auia tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Que persone sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia⁵ earum⁶ que in quo gradu subsistunt ipso ordine duplicantur. Iste persone [fo.178va] in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo aui⁷, et paternus est et maternus. Item duo genera nepotum sunt, siue ex filio, siue ex filia procreati⁸. Frater et soror, ex transuerso⁹ ueniunt, id est aut frater patris, aut frater matris, quia aut patruus aut auunculus nominatur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

¹ Cap. secundum CRXSWN; secundum capitulum B; om. ZTOGHA

² corr. fr. -dum R

³ corr. fr. contientur R

⁴ in CRXNB; om. SWPZTGHA

⁵ after corr. H

⁶ corr. fr. eorum N

⁷ duo aui CRNPZTHA; aui duo B

⁸ after corr. H

⁹ transuerso CRNPZTHA; aduerso B

Capitulum tertium¹

Tercio gradu² ueniunt³ supra proauus⁴, proauia. Infra, pronepos, proneptis. Ex obliquo fratris sororisque filius, uel filia. Patruus amita, id est⁵ patris frater, et soror, auunculus, matertera, matris⁶ frater et soror⁷.

¹ Capitulum tertium CRSWNB; om. ZTGHA

² id est aut frater patris (cap. 3) – Tercio gradu in mg. H

³ om. H

⁴ et add. BP, om. CRWNZTGHA

⁵ est CRNBTZHQ; om. A

⁶ matris CRSWNBPHQ; mater ZJTA; mat' G

⁷ matris frater - soror in mg. RB (in text SX)

*Capitulum quartum*¹

Quarto gradu² ueniunt supra abauus, abauia. Infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris et sororis nepos³, neptis⁴. Patruelis, soror patruelis⁵, id est patrui filius, uel filia. Consobrinus, consobrina, id est auunculi et matertere filius uel filia⁶. Amitinus, amitina, id est amite filius uel filia. Itemque consobrini quia⁷ ex duabus sororibus nascuntur. Quibus accrescit patruus magnus⁸, amita magna, id est aui paterni frater et soror. Auunculus magnus, matertera magna, id est auie, tam paterne quam materne frater et soror.

¹ Capitulum quartum CRXSWNB; *om.* ZTOGHQA

² *corr. fr.* gra L²

³ *ss* L²

⁴ nepotis P; frater *add.* N, *om.* CRWBPZTA

⁵ sor. pat.] frater et soror D; soror P

⁶ Consobrinus consobrina id est – filia *in mg. and partly illeg.* H

⁷ quia LRXWBZTHA; qui C (*lacuna follows*) SNDPG (*erasure follows*)

⁸ id est patrui [?] frater uel soror *add. ss* G²

*Capitulum quintum*¹

Quinto gradu ueniunt supra quidem atauus, atauia. Infra adnepos, adneptis². Ex obliquo fratris et sororis pronepos, proneptis, fratres patruels, sorores patruels³, amitini, amitine, consobrini, consobrine⁴, filius uel filia, proprius consobrinus, consobrina, id est patrui magni, amite magne, auunculi magni, matertere magne, filius uel filia. Quibus accrescunt [fo.178vb] propatruus, proamita. Hii sunt proaui materni frater et soror, proauunculus, promatertera. Hii sunt proaue paterne materneque frater et soror, proauiaque materni. Hec species nec⁵ aliis gradibus quam scripta⁶ est, nec aliis uocabulis declarari potest.

¹ Capitulum quintum CRXSWNB; *om.* ZTOGHQA

² *in mg.* R

³ -r- *ss* A

⁴ -ini, -ine CRNPZTHA; -ine, -ini B

⁵ -ec *ss* Z

⁶ scripta CRNPZTHA; scriptura B

*Capitulum sextum*¹

Sexto gradu ueniunt supra triauus, triauia. Infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris et sororis, adnepos², adneptis, fratres³ patruelis, sorores patruelis. Amitini, amitine, consobrini, consobrine. Patrui magni, amite magne. Auunculi magni, matertere magne. Nepos neptis prioris⁴ consobrini filius uel filia, qui consobrini appellantur. Quibus ex latere patrui⁵ accrescunt, propatruus, proamite, proauunculi promatertere, filius uel filia, adpatruus, adamita. Hii sunt abauus paterni, frater et soror. Abauunculus, abmatertera⁶. Hii sunt abauie⁷ paterne materneque frater et soror

¹ Capitulum sextum CRXSWNB; *om.* ZTOGHQA

² *om.* W

³ fratres CRWNPZOTGHA²; fratris BA

⁴ prioris LRSWNPZTHA; propioris C

⁵ patrui CRXN; *om.* SWBPZTGHA

⁶ abm- CRSWNPZJTOG; abam- HQA

⁷ abauie CRNPZTHA; auie B

abauque materni. Hec quoque explanari amplius non possunt⁸, quam ipse auctor disseruit.

⁸ possunt LRXSWNBPZTHA; possent C

*Capitulum septimum*¹

Septimo gradu qui sunt cognati² recta³ linea, supra infraque propriis⁴ nominibus non appellantur, sed ex transversa⁵ linea continentur, fratris sororis adnepos, adneptis, consobrini filii filieque successionis. Idcirco⁶ gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inueniri, nec uita succedentibus prerogari⁷ potest⁸. In his septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos⁹ affinitas inueniri¹⁰ nec successio potest amplius propagari.¹¹ [fo.179ra]
ID 9.64 as BD 7.28; IP 7.90; C 35 q 5 c 6

¹ Capitulum septimum CLXWB; Septimum gradum R; Septimus gradus N; *om.* SZTOGHQA

² sunt cog. CRNBZTGA; cog. sunt Q

³ recta CRNBZTOGHQ; recte A

⁴ propriis CRSWNB; prioris ZTGHA

⁵ linea supra infraque – transversa *om.* O

⁶ fratris sororis adnepos – Idcirco *in mg.* H

⁷ prerogari CRSNBZ; propagari P; prorogari WJ(*after corr.*)TOGHQA

⁸ post W

⁹ nec *add.* N, *om.* CRBPZTA

¹⁰ *corr. from* -ire A

¹¹ pre pro<pa>gari Z

Here in CLRSWNM a Tree of Affinity, covering the whole following page. Not in BZTOGHQA. D has half fo.133v and all fo.134r blank, and places the Tree at fo.139; P has large lacuna covering most of p. 329.

G² adds in mg: Consanguineos extraneorum nullus accuset uel consanguinitatem in sinodo computet, sed propinqui ad quorum noticiam pertinet, id est pater et mater, soror, frater, patruus, auunculus, amita, matertera et eorum procreatio. Si a[utem] progenies tota defecerit, ab antiquioribus et ueracioribus quibus nota sit eadem progenies episcopus canonice perquirat. Et si inuenta fuerit propinquitas separentur (*cf* 3.16.15 *above*).

B XVIII

[fo.179va] [DE NOCTVRNA ILLVSIONE]¹

² i.	De nocturna illusione
ii.	De eodem
iii.	Item de eodem
iiii.	Vnde supra

¹ De - illus. LXB, *om.* CRSWNP ZJTOHQA, *but is running title in* CSW

² capitulatio in CLRXSWNB; *om.* ZJTOHQA

1

*Beda in Historia Anglorum, libro i. Gregorius respondit Augustino. De nocturna illusione*¹

¹ Beda - lib. i. Greg. - August. De - illusione CRSWNB; Beda - lib. i. Greg. - August. ZTOA; Beda - lib. i. Q; Gregorius respondit Augustino episcopo Anglorum H

Aliquando ex crapula, aliquando ex nature superfluitate uel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit pollutio. Et quidem cum² ex nature superfluitate uel infirmitate euenerit, omnimodo illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse potius³ dolendus⁴ est quam fecisse. Cum uero ultra modum appetitus gule in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula grauantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sacri mysterii⁵, uel missarum sollempnia celebranda⁶, cum fortasse aut festus dies exigit aut exhibere ministerium pro eo quod sacerdos alius in loco deest ipsa necessitas compellit. Nam si assunt alii qui implere ministerium ualeant illusio per crapulam facta a perceptione sacri misterii prohibere non debet, sed ab immolatione sacri misterii⁷ humiliter ut arbitror abstinere⁸ debet. ITEM. Si ex turpi cogitatione uigilantis oritur illusio dormientis, patet anime suus⁹ reatus, uidet enim a qua radice inquinatio illa processerit, que quia cogitauit sciens, hoc pertulit nesciens.

ID 9.111; cf +D 6 c 1b

² add. in mg. B

³ potius CRSWNB; om. ZTOHQA

⁴ dolendus CRNBPTZTOH; dolens Q; colendus A

⁵ corr. fr. ministerii B

⁶ -anda RXSWNBPTZTHA; -andi CL

⁷ prohibere non - misterii (ministerii H) CLR²W²BPZTHQA; om. RXSWND

⁸ hum. ut arb. abst. CRSNB; ut arb. hum. abst. W; abst. ut arb. hum. ZTOHA

⁹ suus CRNPZTHA; si fuus B

2

Ysidorus Sententiarum libro i¹. De eodem²

Non est peccatum quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur, sed tunc est peccatum si antequam illudamur³ cogitationis effectibus preuenimur. Luxurie quippe imagines quas in ueritate gessimus sepe dormientibus in animo apparent⁴, sed innoxie, si non concupiscendo accurrunt⁵. Qui in⁶ nocturna illusione polluitur [fo.179vb] quamuis extra memoriam turpium cogitationum sese persentiat inquinatum, tamen hoc ut temptaretur culpe sue tribuat, suamque immundiciam statim fletibus tergat.

ID 9.112; +D 6 c 3

¹ Sent. i om. S

² De eodem CRSWDB; om. NZTOHA

³ illud- CRNBZTQA; illid- H

⁴ apparent CRDBZTHA; appareant N; apparetur P

⁵ acc- CLRXXN; occ- SWBPZJTHA

⁶ in CRNBZTQA; om. H

3

Vita¹ sancti Dyoscori². Item de eodem³

Sanctus Dyoscorus dicebat, Si absque mulierum fantasia⁴ pollutio ueniat, non esse peccatum. Ingenitus enim humor in corpore ubi propria repleuerit⁵ conceptacula⁶, suis necesse est meatibus egeratur, et ideo non trahitur ad peccatum.

ID 9.113

¹ Vita CRWZTOHQ; Verba N; De uita D; In uita B; Dicta A

² Vita – Diosc. om. S

³ Item de eodem CRXWD; De eodem SB; om. NZTOHQA

⁴ fantasia CRWNPZTOHQ²A; fantastica B after corr.; fansia Q

⁵ -euerit CRSWNBZTOA; -euit HQ

⁶ conceptacula CRSWNBPTZ; receptacula OHQ; contemptacula A

4¹

*Augustinus de ciuitate Dei*², libro i³. Vnde supra⁴

Si⁵ concupiscentialis inobedientia que adhuc in membris moribundis habitat, preter nostre uoluntatis legem quasi sua lege mouetur, si absque culpa est in corpore dormientis quantomagis absque culpa est in corpore⁶ non consentientis?
ID 9.123; +C 15 q 1 c 8

B XIX

⁷DE INCESTO CONCVBITV

- i. De Loth a filiabus inebriato
- ii. De eo quod Loth Sodomitis filias suas prostituere uoluit
- iii. De occultis adulteriis
- iiii. De uiro contra uoluntatem uxoris continere cupiente

¹ Here in CLRXSWNDBP; after 3.19.2, following order of ID, in ZJTOHQA

² Dei CRDBZTHQA; om. N

³ i CRWDBZTHQ; v A; lib. i om. S; Aug. lib. i ? later cancelled C; after Vnde supra L

⁴ Vnde supra CRSWDB; om. NZTOHQA

⁵ cum add. OHQ, om. CRSWNBZTA

⁶ dormientis quantomagis - corp. CR²X²SNBPZTHA; om. RX

⁷ heading and capitulatio om. ZJTOHQA, in CLRXSWNDBP

1

*Augustinus contra*¹ Faustum², libro ii³. De Loth a filiabus inebriato⁴

Inebriauerunt Loth⁵ filie eius, et se nesciente⁶ miscuerunt. Quapropter culpandus est quidem⁷, non tamen quantum ille incestus, sed quantum ebrietas illa⁸ meretur.
ID 9.116; +C 15 q 1 c 9

¹ ss W

² in add. ND

³ lib. ii CRSNZTHA; om. B

⁴ De - inebriato CRSWDB; om. NZTOHA

⁵ Loht N

⁶ -iente CRSWNB; -ienti B²ZTOGHA

⁷ culp. est (inserted later J) quidem CRSWNBZJTO; quidem culp. est HQA

⁸ ebr. illa in mg. replacing illo (?) B²

2

*Augustinus in*¹ libro questionum super Genesim.² De eo quod Loth Sodomitis filias suas prostituere uoluit³

Quod ait Sodomitis Loth⁴, Sunt michi due filie que nondum nouerunt uiros⁵, producam illas⁶ ad uos, utimini⁷ illis sicut placuerit uobis, tantum in uiros istos ne faciatis iniquum, quoniam prostituere uolebat filias⁸ suas⁹ hac compensatione ut uiri hospites eius nichil a Sodomitis tale paterentur, utrum admittenda sit compensatio

¹ in CRNDWB; om. ZTOHQA

² Aug. - Gen.] Idem S

³ De eo -- uoluit CRSWDB; om. N; cap. xlii ZTOHA

⁴ Loht N

⁵ corr. fr. filios N

⁶ illas CLXSWNBZTHA; illam R

⁷ u- ss A

⁸ filias CRNPZTHA; om. B

⁹ in add. N, om. CRDBPZTHA

flagitiorum quorumcumque¹⁰ [fo.180ra] peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid ne alius grauius malum faciat¹¹, an potius perturbationi Loth³, non consilio, tribuendum sit, qui hoc dixerit merito¹² queritur, et nimirum periculosissime admittitur hec compensatio. Si autem perturbationi humane tribuitur, et menti tanto malo permote¹³, nullomodo imitanda est.

ID 9.117; +D 14 c 1

¹⁰ quorumcumque CRWNB; quorumque ZTOHA

¹¹ malum faciat CRNPZTHA; faciat malum B

¹² corr. from marito C

¹³ imitanda add. A

3¹

Augustinus de uerbis Domini, cap. xvi², titulo xi³. De occultis adulteriis⁴

Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant⁵, aliquando nobis⁶ produntur ab uxoribus suis, plerumque a zelantibus⁷, aliquando a⁸ maritorum salutem querentibus, nos non prodimus⁹ palam, sed in secreto¹⁰ arguimus. Vbi contigit malum¹¹, ibi moriatur malum. Non tamen uulnus illud negligimus.

ID 9.126b

¹ ZJTOHQA here insert 3.18.4 from above

² xvi CLRZTOQA; xiii ND; vi W

³ xi CRWNZTOQ; xv A; ? H; cap.xvi tit. xi om. B

⁴ De - adulteriis CRWDB; om. NZTOHQA

⁵ in dom. suis in sec. pecc. CRNBPZTO; pecc. in sec. in dom. suis HQ; in sec. pecc. in dom. suis A

⁶ nobis CRSWNB; uobis ZTOHA

⁷ aliquando nobis - zelantibus in mg. B²

⁸ a CRWNB; om. SZTOHA

⁹ -imus LRXWNBZTHA; -imur C

¹⁰ secreto CRDBPZTHA; creto N

¹¹ repeated and canc. Z; change of hand here in P

4

Augustinus super Psalmum cxlvi. De uiro contra uoluntatem uxoris continere cupiente¹

Si dicat uir, Continere iam uolo, nolo iam uxorem, non potest. Quid² tu uis et illa non uult? Numquid³ per continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Si aliis nupserit te uiuo, adultera erit. Non uult tali lucro Deus tale dampnum compensari⁴. Redde debitum, et si⁵ non exis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit⁶, si non quod debes exis, sed reddis quod debetur uxori.

ID 9.127; C 33 q 5 c 1

B XX

⁷DE HOMICIDIIS LICITIS ET INLICITIS⁸

i. De homicidiis licitis et illicitis, uoluntariis et non uoluntariis

¹ De - cupiente CRSWDB; om. NZTOHA

² si add. ZTOHA, om. CRSWNB

³ Numquid RXSWNBZTHA; Nonquid CL

⁴ -ari CRSWNB; -are ZTOHA

⁵ si CRNBZTOQA; om. H

⁶ after corr. H

⁷ heading and capitulatio om. ZJTOHQA, in CLRXSWN(which does not number the capitula)DBP

⁸ licitis et illicitis RDB; licitis et non licitis S; om. CXW; De - inl. om. L; licitis N; De homic. add. in post-medieval hand P

- ii. Quod nemo sibi manum inicere debet
- ⁹iii. De eodem
- iiii. De presbiteris interfectis
- v. De eo qui subdiaconum uel diaconum uel presbiterum uel monachum occiderit¹⁰
- vi. De eo qui monachum aut clericum occiderit
- vii. De ciuitate Catinorum que suos antistites occidebat
- viii. De flagellatoribus et occisoribus presbiterorum
- viii. De infantibus qui cum parentibus dormi[fo.180rb]entes, mortui inueniuntur, et quod confessio ferri candentis uel aque feruentis examinatione extorqueri non debeat
- x¹¹. De his qui per imperitiam uel infirmitatem mularum uel equorum impetum retinere non possunt
- xi. Quod potestates ratione uti deceat¹²
- xii. Quod si principes in aliquos seuerius uindicari iusserint, non statim pene subiciantur, sed per xxx dies seruentur
- xiii¹³. De eo qui claudum aut luscum occiderit
- xiii. Quod non sint arbitrandi homicide quos aduersus excommunicatos zelo catholice matris ardentes eorum quoslibet trucidasse contigerit
- xv. De his qui fetus¹⁴ conceptos intra uiscera extinguunt, aut fundunt
- xvi. Quod quicquid formatum¹⁵ non est nec animatum
- xvii. De eodem
- xviii. Item de eodem, et de sensu ratione concepto, sed nondum in opera perducto
- xviii. Quod homines cogendi sunt ad bonum
- xx. De eodem
- xxi. Item de eodem
- xxii. Vnde supra
- xxiii. Item unde supra
- xxiii. De eadem re
- xxv. Item de eadem re¹⁶
- xxvi. De eodem
- xxvii. Item de eodem
- xxviii. Vnde supra
- xxviii. Ab ordinatis potestatibus ultionem petendam
- xxx. Quod fortitudo que patriam tuetur plena est iusticie
- xxxi. Quod miles obediens potestati sub¹⁷ qua legitime constitutus est, si hominem occiderit, non est reus homicidii
- xxxii. Quod miles sine peccato possit occidere hostem, et iudex uel minister nocentem

⁹ cc 3 and 4 reversed B

¹⁰ De eo - occiderit in mg. B

¹¹ viiii again C

¹² deceat LRXN?DWB; debeat C; doceat SP

¹³ xiiii C

¹⁴ suos add. B, om. CRWNP

¹⁵ formatum CRXSWBP; fornicatum ND

¹⁶ Item - re om. B

¹⁷ su N

xxxiii.	Quod si minister iudicis sponte occidat, quem tamen a iudice debuisse occidi, non ignorat, homicida est
xxxiiii.	Quod lex reum occidit, non minister
xxxv.	Quod apud iustos etiam bella studio pacis gesta peccata sunt
xxxvi.	Quod uindicta bono animo impleri possit
xxxvii.	Quod non sit iniquus qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator
xxxviii.	De pugna [fo.180va]
xxxviiii.	Quid sit ¹⁸ qui gladio usus fuerit gladio cadet
xl.	Quod et homines ultores sint ire Dei, et contrarie fortitudines
xli.	Quod non sit crudelis qui crudeles iugulat
xlii.	Quod si quis latronum fortitudinem diripiat, illis prodest sua infirmitas
xlili.	Quod minister est Domini qui malos percutit in eo quod mali sint
xliiii.	Quod iudex non sit auctor sceleris etiam homines uinciendo ¹⁹
xliv.	Quod ministerium sit legum, homicidas et sacrilegos et uenenarios punire
xlvi.	Quod iustum sit bellum, quod ex edicto geritur, et quid sit iudex
xlvi. ²⁰	Quod propulsanda sit uis et iniuria
xlvi.	Quod a filiis Israel iusta bella gerebantur
xlvi.	Quod qui non repellit a socio iniuriam si potest, tam est ²¹ in uicio quam ille qui facit
l.	Quomodo reges debeant Domino seruire in timore
li.	De obligatis rationibus publicis, et de militibus non temere ad clerum uel ad monasterium suscipiendis
lii.	Quod non sit delictum militare, uel rem publicum agere
liii.	De eodem
liiii.	De illis qui in opere necessario casu homicidium perpetraverint
lv.	De eodem
lvi.	De hoc si plures unum impugnaverint
lvii.	De occisoribus patris ²² uel matris, fratris et sororis
lviii.	De his qui fetus ex adulterio conceptos uel editos necare studuerint

¹⁸ Quid sit CRWBP; Quod ND

¹⁹ corr. from uincendo C

²⁰ xlvi repeated, and xlviii unnumbered so two out from here X

²¹ corr. fr. esse R

²² corr. fr. matris N

1

De homicidis licitis et illicitis, uoluntariis et non uoluntariis¹

De occidendis² hominibus ne ab eis quisque occidatur³, non michi placet consilium⁴ nisi forte⁵ sit miles, aut publica functione⁶ teneatur⁷, aut non pro se hoc faciat, sed pro aliis uel pro ciuitate ubi etiam ipse est accepta legitima potestate, si eius congruit

¹ uolunt. - uolunt. CRNBZTHA; om. D

² corr. from -tis A

³ -atur CRDB?PZTHA; -itur N

⁴ corr. fr. conc- Z

⁵ forte C²LSWPZJTHA; om. CRXNB

⁶ id est administratione add. ss S

⁷ corr. from -etur A

persone. Qui uero repelluntur⁸ aliquo terrore ne malefaciant, etiam ipsis aliquid fortasse [fo.180vb] prestat. Hinc autem dictum est, non resistamus malo, ne nos uindicta delectet que alieno malo⁹ animum pascit, non ut correctionem¹⁰ hominum negligamus, unde nec reus est mortis aliene qui cum sue possessioni¹¹ et murorum circumdlexerit, aliquis ex ipsorum usu percussus intreat. Neque enim reus est Christianus si bos eius aliquem feriendo, uel equus calcem iaciendo aliquem occidat. Aut ideo non debent¹² Christiani boues habere cornua, aut equus ungulas, aut dentes canes. Aut uero quoniam Paulus apostolus satis egit ut in tribuni¹³ noticiam perferretur, insidias sibi a¹⁴ quibusdam perditis preparari, et ob hoc deductores¹⁵ accepit armatos, si in illa scelerati homines incidissent Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret? Absit ut ea que propter bonum ac¹⁶ licitum facimus aut habemus, si quid per hec preter nostram uoluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domestica et agrestia sunt habenda, ne quis eis uel se uel alterum interimat.

ID 10.1; IP 8.1 edition has more; +C 23 q 5 c 8a

⁸ repell- CLR²SWZTHA; compell- RXNB; repull- P

⁹ ss C

¹⁰ correctionem CRSNBPZJTO; corruptionem H; correptionem QA

¹¹ after corr. B

¹² debent CRNPZTHA; debeant B

¹³ -ni ss Z

¹⁴ sibi a CRNBZTOH; om. QA

¹⁵ ded- CRWBPZTHA; sed- ND

¹⁶ ac CRNPZTHA; aut B

2

Aug' de Ciuitate Dei, libro i. Quod nemo sibi manum inicere debet¹

Si non licet priuata potestate alicui hominem occidere, uel nocentem cuius occidendi licentiam² lex nulla concedit³, profecto etiam qui se ipsum occidit, homicida est. Et tanto sit nocentior cum se occiderit, quanto innocentior in ea causa fuit, qua⁴ se occidendum putauit. Nam si Iude factum merito detestamur, eumque ueritas iudicat cum laqueo se⁵ suspendit scelerate illius traditionis auxisse potius quam expiasse commissum, quoniam de Dei [fo.181ra] misericordia desperando exitiabiliter penitens nullum sibi salubris penitentie locum reliquit, quantomagis a sua cede se abstinere⁶ debet, qui tali supplicio quid in se puniat non habet? Iudas enim cum se occidit, sceleratum hominem occidit, et tamen non solum Christi, uerumetiam sue mortis reus finiuit hanc uitam⁷, quia licet propter scelus, alio suo scelere occisus est. Cur autem homo qui nichil mali fecit sibi male faciat, et se ipsum interficiendo⁸ hominem interficiat⁹ innocentem, ne alium patiatur nocentem, atque in se perpetret peccatum proprium, ne in eo perpetretur alienum? ITEM. In sanctis canonicisque libris nusquam nobis diuinitus preceptum permissumue repperiri¹⁰ potest, ut uel ipsius adipiscende

¹ Quod - debet (deb' N, debeat C) CRSWNB; om. ZTOHA

² occ. lic. CRWBPZTHA; lic. occ. ND

³ -dit CRNBTOZH; -dat QA

⁴ corr. fr. que Z

⁵ laqueo se C²LND; laqueo CRX; se laqueo SWBPZTHA

⁶ se abst. CRNPZTHA; abst. se B

⁷ uitam CRNBZJOHQ; om. TA

⁸ corr. from -iando C

⁹ -iat CRBPZTHA; -iet ND

¹⁰ re- ss N

immortalitatis uel ipsius¹¹ cauendi carendiue¹² mali causa nobismet ipsis necem¹³ inferamus. Nam et¹⁴ prohibitos nos esse intelligendum¹⁵ est, ubi lex ait, Non occides, presertim, quia¹⁶ non addit¹⁷, proximum tuum, sicut falsum testimonium cum uetaret, falsum inquit testimonium¹⁸ non¹⁹ dicis²⁰ aduersus proximum tuum. Ne²¹ ideo tamen si aduersus se ipsum quisquam²² falsum testimonium dixerit, ob hoc crimine se putauerit alienum, quoniam regulam diligendi²³ proximum a semet²⁴ ipso accepit, quandoquidem scriptum²⁵ est²⁶, diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Porro si falsi testimonii non minus reus est qui de se²⁷ ipso falsum fatetur²⁸, quam si aduersus proximum hoc faceret, cum in eo precepto quo falsum²⁹ testimonium prohibetur³⁰ aduersus proximum prohibeatur, possitque non recte intelligentibus uideri, non esse prohibitum ut aduersus se ipsum quisque falsus testis assistat, quantomagis intelligendum est, non licere [fo.181rb] homini se ipsum occidere, cum in eo quod scriptum est, Non occides, nichil deinde addito, nec ipse utique cui precipitur intelligatur exceptus? ITEM. Scriptum est, Non occides, nec te nec alterum, neque enim qui se occidit aliud quam hominem occidit. Quasdam uero exceptiones eadem ipsa diuina fecit auctoritas. Sed his exceptis quos Deus occidi iubet, siue data lege ad personam pro tempore expressa iussione, non autem ipse occidit qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius utenti, et ideo nequaquam contra hoc preceptum fecerunt, quo³¹ dictum est, Non occides, qui Deo³² auctore bella gesserunt, aut personas³³ gerentes publice potestatis³⁴ secundum leges³⁵ eius, hoc est³⁶ iustissime rationis imperio sceleratos morte punierunt, et Abraham non solum non est culpatus³⁷ crudelitatis crimine, uerumetiam laudatus³⁸ est nomine pietatis, quod uoluit filium nequaquam scelerate sed obedienter occidere. Et merito queritur utrum³⁹ pro iussu Dei sit habendum, quod Iepte filiam que patri occurrit, occidit, cum se aduouisset immolaturum Deo quod ei redeunti de prelio uictori primitus occurrisset, nec Samson aliter excusatur, quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quia Spiritus

¹¹ uel ipsius CRNBZTOHQ; om. A

¹² cauendi carendiue CRWNPZTOHA; cauendiue B

¹³ necem CRWBPZTHA; mortem ND

¹⁴ et. LRXSWNBPZTHA; om. C

¹⁵ uel ipsius add. A (cf earlier note)

¹⁶ quia CRWBPZTHA; cum ND

¹⁷ addit CLRSWNBP; addidit ZTOHA

¹⁸ inq. test.] test. inq. P

¹⁹ non C²LR²SWB²PZTHA; si XND; ? C

²⁰ dicis CRXND; dices C²LSWBPZTHA

²¹ Nec S

²² quisquam C²RXSWNBPZTHA; quisque C?L

²³ reg. dil. CRWDPZTHA; dil. reg. N; reg. dil. Deum et B

²⁴ semet CRWN²PZTHA; semept N; se B

²⁵ scriptum CRNBZJTOH; dictum QA

²⁶ quan. scr. est in mg. B

²⁷ ss X²

²⁸ falsum fat. RXSWNBPZTHA ; fat. falsum CL

²⁹ fatetur, quam si – falsum in mg. X

³⁰ proh- CRNDBZTQA; perh- H

³¹ fecerunt quo CRWNPZJTH; fecerunt quod BQ; fecerint quod A

³² Deo CRNBZTOHQ; ideo A

³³ corr. fr. -ona B

³⁴ publ. pot. CRNBZTOHQ; om. A

³⁵ leges LRXSWNBPZTHA; legem C

³⁶ est CRWNPZTHA; om. B

³⁷ culpatus CRSWNPZTOQ²A; culpandus BHQ

³⁸ -atus CRWNPZTHA; -andus B

³⁹ utrum quer. marked for reversal B

latenter hoc iusserat⁴⁰, qui per illum miracula faciebat. His ergo exceptis, quos uel lex iusta⁴¹ generaliter uel ipse iusticie fons Deus occidi iubet, quisquis hominem uel seipsum uel quemlibet occiderit,⁴² homicidii crimine innectitur. ITEM. Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, uelut [fo.181va] fugiendo molestias temporales, ne incidat imperpetuas, neminem propter aliena peccata ne hoc⁴³ ipso incipiat habere grauissimum proprium, neminem propter sua peccata⁴⁴ preterita propter que magis in hac uita opus est ut possint penitendo sanari, neminem⁴⁵ uelut desiderio melioris uite que post mortem separatur⁴⁶ quia reos sue mortis melior post mortem uita⁴⁷ suscipit. ID 10.4; IP 8.2; +C 23 q 5 c 9, of which most is a later addn

⁴⁰ corr. fr. -eat B

⁴¹ lex iusta corr. fr. iuxta Z

⁴² si add. A, om. CRNBZTHQ

⁴³ ho A

⁴⁴ sua peccata CRDBTA; om. N

⁴⁵ neminem CRNB(mg.)ZTOHQ; nemine A

⁴⁶ separatur LRXSWPZJTOHQA; speratur C²NDB²Z²; original reading obscured CB

⁴⁷ non add. ss C²L², om. CLRXSWNPZTOHQA

3

Augustinus in¹ dialogo² contra Petilianum. De eodem³

Tu dixisti, Laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit. Hoc ad nos omnino non pertinet. Neque enim ueneramur nomine martyrum eos qui sibi collum ligauerunt. ID 10.7, cf. 2.99, above 3.2.14; +C 23 q 5 c 10

¹ in CRWNB; om. ZTOHA

² in dial. om. S

³ De eodem CRSWNB; om. ZTOHA

4

Capitularium, libro v, cp. xc. De presbyteris interfectis¹

Presbyteri interfecti² episcopo³ ad cuius parroechiam pertinent soluantur⁴. ID 10.8; IP 8.6 var.; cf +C 17 q 5 c 26a

¹ Capitularium, libro v (ss C) cp. xc. De - interfectis CRWD; De - interfectis SN; De - interfectis. Capit. lib. i B; Capit. lib. v cp. xc ZTOHQA

² after corr. X

³ -opo CLRXNBPZTHA; -opis S

⁴ pert. solu.] pertinet et solu. P. et ideo in monasterio seruiat add. and canc. A (cf c 6)

5

Item. cp. cclxi¹. De eo qui subdiaconum uel diaconum uel presbyterum² uel monachum occiderit³

Qui subdiaconum occiderit, ccc solidos componat. Qui diaconum cccc. Qui presbyterum dc. Qui episcopum dcccc. Qui monachum cccc.

ID 10.9; IP 8.7; +C 17 q 4 c 27

¹ cclxi LRXWDZTHQA; cclvi CB; Item - cclxi om. SN

² uel pres. CRSWDB; om. N

³ De - occiderit CRSWNB; om. ZTOHA

6

Libro vi, cp. xc. De eo qui monachum uel¹ clericum occiderit²

Qui occiderit monachum aut clericum, arma relinquat, et ideo³ in monasterio seruiat cunctis diebus⁴ uite sue, nunquam ad seculum reuersurus, et septem annos publicam penitentiam gerat.

ID 10.10; IP 8.8; +C 17 q 4 c 28

¹ uel CRXSWB; aut ND

² Lib. vi cp. xc. De - occiderit CRWD; De - occiderit SN; De - occiderit. Lib. vi B; Lib. vi cp. xc (xci Z) TOZA; Item cap. cclxi HQ

³ ideo LRXWNDBPZTHA; Deo CS

⁴ ss Z

7

Gelasius Maiorico et Iohanni episcopis¹. De ciuitate Latinorum² que suos antistites occidebat³

Ita nos quidem Latinorum cedes geminata pontificum horrendi sceleris atrocitate confudit⁴, ut diu constitutio nostre⁵ deliberationis hesitaret, dum et ingerere quemquam parricidalibus exemplis dubitarem antistitem. Quapropter⁶ iam uelut usum consuetudinemque sacrilegam [fo.181vb] declinantes, eatenus religioni⁷ duximus consulendum, ut parrochie uice⁸ ab extrinsecus positis sacerdotibus gubernentur. Qui ibidem commanentes⁹ ferro didicerunt necare pastores, inauditoque facinore, quod etiam in¹⁰ illis prouinciis nusquam prorsus acciderit, que bellorum continuis diuersisque incursionibus affliguntur. Hec reperta sit ciuitas que presules ministrando sibi fidem¹¹ Christianam sine persecutore prosternat. Curandum est igitur, ut illic funesta perniciēs cessatione propriorum¹² sanetur antistitem, atque ita saltem furoris tanti materies subtrahatur, eoque modo uel illa dum in quos seuiat non habebit, ab huiusmodi temeritate desistat, uel aliis imitantibus dira contagia non prebeat. Egeat ergo episcopalibus subsidiis sibimet¹³ aliunde depensis, que sacram in suo gremio collocatam fuso crudeliter sanguine macularat¹⁴ dignitatem. Quia in utroque hac est ultione plectenda, siue scilicet instinctu domestico, seu furiis incitata, nefas hoc¹⁵ committit exterius.

ID 10.18 as CB Varia II 41; C 25 q 2 c 25a var.

¹ episcopis CRDBZTHA; presbiteris N

² Catinorum W

³ De - occidebat CRSWDB; om. NZTOHA

⁴ -udit CRNBZTQA; -undit H

⁵ corr. from ne A

⁶ Quapropter CRSNBZTHQ; Quam propter A

⁷ corr. fr. -ionis H

⁸ uice CRXWPZTHQA; iure S; uices ND; uicia B

⁹ -entiis O, which omits ferro didicerunt – etiam in illis prouinciis

¹⁰ etiam in CRNBZTHQ; pro A

¹¹ sibi fidem CRNPZTHA; fidem sibi B

¹² propriorum CRNBZTOHQ; priorum A

¹³ -bi- ss J

¹⁴ sang. mac. CRSWNBP; mac. sang. ZJTOHA

¹⁵ ss J

8

Nicholaus papa¹, Tadoni² archiepiscopo Mediolano³. De flagellatoribus et occisoribus presbyterorum⁴

De presbyterorum⁵ flagellatoribus et occisoribus, predonibus scilicet qui seculari brachio minime cohercentur, iuxta preceptum Domini placet fraterno amore conueniantur secundo ac tercio quique si non te audierint⁶, conueniente⁷ ecclesia eos eucharistia priuare, atque⁸ si⁹ in sua obstinatione paruipendentes sacerdotalia monita, forte permanserint, ab ecclesie compage sub anathematis interdictione resecare licentiam tribuimus. Quos etiam resipiscentes tandem digna satisfactione [fo.182ra] premissa in gremio sancte matris ecclesie reuocari¹⁰ noueris posse.

ID 10.20; +C 17 q 4 c 23

¹ papa CRWNB; om. ZTHA

² Tadoni CRNZTHA; Tadaoni B

³ arch. Med. om. S

⁴ De - presb. CRSWDB; om. NZTOHA

⁵ -erorum CRDBPZTHA; -eris N

⁶ corr. fr. audient X

⁷ corr. fr. -ante RX

⁸ atque CRNBZTQA; om. H

⁹ ss B

¹⁰ -ari CRXSBPZTHA; -are ND; -ati W

9

Stephanus papa Lamberto Magontino¹. De infantibus qui cum parentibus dormientes mortui inueniuntur, et quod confessio ferri candentis uel aque feruentis examinatione extorqueri non debeat²

Consuluisti etiam de infantibus qui in uno lecto cum parentibus dormientes,³ mortui reperiuntur⁴, utrum ferro candente an aqua feruente seu⁵ alio quolibet examine parentes se purificare⁶ debeant, eos non oppressisse. Monendi namque sunt et protestandi parentes ne tam tenellos secum in uno collocent lecto, ne negligentia⁷ qualibet proueniente suffocentur uel opprimantur⁸, unde ipsi homicidii⁹ rei inueniantur¹⁰. Nam ferri candentis uel aque feruentis¹¹ examinatione confessionem extorqueri a quolibet sacri non censent¹² canones. Et quod sanctorum patrum documento sancitum non est supersticiosa adinuatione non est presumendum. Spontanea enim confessione uel testium approbatione publicata¹³ delicta¹⁴, habito pre oculis Dei timore commissa sunt regimini iudicare, occulta uero et incognita illius sunt iudicio relinquenda, qui solus nouit corda filiorum hominum. Hii autem qui probantur uel confitentur¹⁵ talis reatus se¹⁶ noxios tua eos castiget moderatio. Quia si

¹ Steph. papa Lamberto (Lanb- C) Magontino (episcopo add. S) CRXSNB; Steph. Ludberto (Lutb- W, corr. fr.

Ludib- O) episcopo Magontino WZTOQA; Steph. Liuberto Maguntino archiepiscopo H

² De - debeat CRSWDB; om. NZTOHA

³ Et cetera. Require super in decretis add. H, omitting rest of cap.

⁴ reperiuntur CRWNPZTA; inueniuntur B

⁵ ab add. and canc. Z

⁶ purificare LRXSWNPZTA; purgare C

⁷ uel add. B, om. CRNPZTQA

⁸ -a- ss B

⁹ -ci- ss C

¹⁰ -ni- ss Z

¹¹ ss R

¹² censent CRWNZTQA; cessent BP

¹³ corr. fr. apub- X

¹⁴ ss X

¹⁵ corr. fr. -eantur R

conceptum in utero qui per¹⁷ abortum deleuerit homicida est, quantomagis qui unius saltem diei¹⁸ puerulum¹⁹ peremerit homicidam se esse excusare nequibit?

ID 10.27 as above 1.64.4, CB Stephen VI 24; +C 2 q 5 c 20

¹⁶ se LWNPTQA; est RXB; esse SB²; ? C

¹⁷ per CRNPZTA; om. B

¹⁸ in mg. J

¹⁹ puerulum CRNPZTOA; puerum SQ; periculum W; puerulum puerum B

10

Pandectarum libro viiii, titulo¹ ii². De his qui³ per imperitiam uel infirmitatem mularum uel equorum impetum retinere non possunt⁴

Mulio⁵ si per imperitiam⁶ impetum mularum retinere non potuerit, si alienum hominem obtruerint [fo.182rb] uulgo dicitur culpe nomine teneri. Idem dicitur et si⁷ propter infirmitatem retinere mularum⁸ impetum non potuerit, nec uidetur iniquum si infirmitas culpe annumeretur, cum affectare quisque non debeat in quo intelligere debeat infirmitatem suam aliis periculosam futuram. Idem iuris est in persona eius qui impetum equi quo uehebatur propter imperitiam suam uel infirmitatem⁹ retinere non potuerit¹⁰. ITEM. Lusus quoque noxius in culpa est.

ID 10.32 as CB Varia IA 13b, 13c (i)

¹ titulo CRNBZH; titulu' TO; titulus A

² Pand. – ii om. S

³ ss W

⁴ De - possunt CRSWDB; om. NZTOHA

⁵ Mulio CRDBZTOHQ; Multo X; Multi S; Qulio N; ulio A

⁶ imperitiam C?RNBTOHQ; impetum Z; impetu A

⁷ si CRSNBTOHA; om. Z

⁸ -arum CRNPZTHQA; -orum B

⁹ imp. suam uel inf. CRNPZTHA; inf. uel imp. suam B

¹⁰ ret. non potuerit CRSWNB; ret. non poterit ZTOQA; non poterit ret. H

11

Cassiodorus in prologo Tripartite¹ historie, libro viiii, cp. xxx². Quod potestates ratione uti³ deceat⁴

Cladem plenam ualde gemitibus audiens Ambrosius, cum princeps Theodosius Mediolanum uenisset, et sollempniter in sacrum⁵ uoluisset intrare⁶ templum, occurrit foras ad ianuas, et ingredientem his sermonibus a sacri liminis⁷ ingressu prohibuit, Nescis imperator perpetrare necis⁸ a te quanta sit magnitudo, neque post causam tanti furoris mens tua molem presumptionis agnoscit, sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperii, decet tamen⁹ ut¹⁰ ducat ratio potestatem. ITEM. Ambrosius inquit imperatori, Quoniam furori tuum iudicium commisisti, et non ratio protulit sententiam¹¹ sed potius iracundia, scribe legem que decreta furoris euacuet, et in hac xxx diebus sententia atque proscriptionis in litteris tantummodo maneat, et iudicium

¹ -ite CRNZTHQA; -ito B

² Cass. – xxx om. S

³ rat. uti CLRSB; uti rat. X

⁴ Quod potestates - deceat (doceat S) CLRSWDB; om. NZTOHA

⁵ in sacrum C?LR²SWPZTHQA; om. RXNB

⁶ -re ss H

⁷ liminis C?LRXSW²NBJTHQ; luminis WPOA

⁸ perp. necis LRSWBZTHA; perp. nescio ND; perpetrare nescis P; perp. cedis (uel necis ss) Q; ? C

⁹ decet tamen C?RNBTOH; tamen decet QA

¹⁰ corr. fr. u H

¹¹ -tiam C?LSWDBPZTHQA; -tia RXN

rationis expectet. Quibus transactis diebus ira uidelicet iam cessante, ratio causam iudicans¹², apud semetipsam que cognouerit sub ueritate disponat¹³. In his enim¹⁴ diebus agnoscetur¹⁵, aut iusta sit quam protuleris aut iniusta sententia, et si quidem ratio [fo.182va] probauerit iniusta que sunt prolata disrumpet, si uero iusta firmabit. Dierum uero numerus ad hec examinanda sufficet. Hanc ammonitionem imperator animo libenti suscipiens, et optimam esse confidens, legem conscribi repente precepit, et proprie manus litteris confirmauit. Quo facto, uinculum eius absoluit Ambrosius, que lex hactenus obseruatur. Est enim huiusmodi¹⁶.
ID 10.47a

¹² corr. fr. -cas Z

¹³ lacuna follows in H

¹⁴ om. P

¹⁵ -etur LR²SWBPZTHA; -itur RXND; ? C

¹⁶ que lex - huiusmodi in mg. Q

12

Quod si principes in aliquos seuerius uindicari iusserint, non statim pene subiciantur, sed per xxx dies¹ seruentur²

Imperator Gratianus, Valentinianus³ et Theodosius augusti Flauiano⁴ prefecto pretorii Illirici. Si uindicari in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem pro cause intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut⁵ subire penam aut excipere sententiam, sed per dies xxx super statu⁶ eorum sors et fortuna suspensa sit⁷.
ID 10.47b; IP 8.10

¹ xxx dies CRDW; dies xxx B

² Quod - seruentur CRSDWB; Quod statim s' N; om., with no break ZTOHQA

³ corr. fr. Valentinus B

⁴ Flauiano CRNBZTOHQ; Flauiano A²; Flauiano A

⁵ -t ss C

⁶ statu RXWNBZTHA; statum CLS

⁷ after corr. Z

13¹

Institutionum² libro iiii, titulo vi.³ De eo qui claudum aut luscum occiderit⁴

Si quis hominem claudum aut⁵ luscum occiderit, qui eo anno integer et precii magni fuerit, tantum dampnatur quantum in eo anno plurimi fuerit⁶.
ID 10.50 as CB Varia IA 46b

¹ Whole cap. in bottom mg. S

² Inst. CRDWBJTQA; In constitutionum Z

³ Inst. - vi om. S

⁴ De - occiderit CRSWDB; om. NZTOHA

⁵ aut CRNPZTOHA; uel B

⁶ anno plur. fuerit in mg. B

14

Vrbanus secundus Godefrido Lucano episcopo¹. Quod non sint² arbitrandi homicide quos aduersus excommunicatos zelo catholice matris ardentis eorum quoslibet trucidasse contigerit³

¹ Luc. ep. CRSNZTHA; ep. Luc. B

² in mg. B

³ Quod (Qui W) - contigerit CRSWD(part lost in gutter)B; om. NZTOHA

Excommunicatorum interfectoribus prout morem Romane ecclesie nosti secundum ipsorum⁴ intentionem modum congrue satisfactionis iniunge. Non enim⁵ eos homicidas arbitramur, quos aduersus excommunicatos zelo catholice matris ardentes eorum quoslibet trucidasse contigerit. Ne tamen eiusdem ecclesie [fo.182vb] matris⁶ disciplina deseuiat, tenore quem diximus penitentiam eis indicito congruentem, qua⁷ diuine simplicitatis oculos aduersus se complacare perualeant, si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio contraxerunt.

ID 10.54; IP 8.11 from Non enim to trucidasse only; +C 23 q 5 c 47

⁴ ipsorum LWBpz²JTOQA; morem ipsorum C?RXSZ; morem ipsorum et N; morem eorum et D

⁵ repeated and canc. A

⁶ eiusd. ecc. mat. CRWNBZTOQA; eccl. eiusd. mat. S; eisd. mat. ecc. H

⁷ qua CRNBjTOHA; quam Z

15

Augustinus de nuptiis et concupiscentia¹. De his qui fetus conceptos intra uiscera extinguunt aut fundunt²

Aliquando eousque³ peruenit hec libidinosa crudelitas, uel libido crudelis⁴ ut etiam⁵ sterilitatis uenena procuret, et si nichil ualuerint, conceptos⁶ fetus intra uiscera aliquomodo⁷ extinguat⁸ ac⁹ fundat, uolendo suam¹⁰ prolem prius interire quam uiuere¹¹, aut si¹² in utero uiuebat, occidi antequam nasci. Prorsus si ambo sunt, coniuges non¹³ sunt, et si ab initio¹⁴ tales fuerint¹⁵, non sibi per conubium, sed per stuprum potius conuenerunt. Si autem ambo non sunt tales, audeo dicere, aut illa est quodammodo mariti meretrix, aut ille adulter uxoris.

ID 10.55; +C 32 q 2 c 7

¹ De nupt. et conc. om. S

² De - fundunt CRSWDB; om. NZTOHA

³ eousque CRDBZTA; eosisque N

⁴ uel lib. crud. in mg. ZJ

⁵ crudelitatis add. B, om. CRSNPZTHA

⁶ conceptos CRNBZTQA; conptos H

⁷ intra uiscera aliquomodo CRSWNB; intra uiscera aliquando modo P; aliquomodo intra uiscera ZTOHQA

⁸ - guat CRSDBPTA; -gat WNQ

⁹ ac CLPZJTOQA; aut RXSWNDB

¹⁰ suam CRNBZTOQA; si in H

¹¹ corr. from -ire A

¹² ss P

¹³ marked for insertion before sunt coniuges X

¹⁴ initio LRXS²WNBpzTHA; intio C; ucio S

¹⁵ fuerint CRXNB; fuerunt SWZTHA; furunt P

16

Augustinus in Exodo questionum, cp. xlii¹. Quod quicquid formatum non est nec animatum²

Quod non formatum puerperium³ uoluit⁴ ad homicidium pertinere profecto nec hominem deputauit⁵, quod tale in utero geritur⁶. Hic de anima questio solet agitari, utrum quicquid formatum non est, nec animatum quidem possit⁷ intelligi, et ideo non

¹ Aug. - xlii] Idem S

² Quod - animatum CRSWDB; om. NZTOHA

³ -erum Z; corr. from puep- A

⁴ uoluit CRSWNBpz; noluit JTOHQA

⁵ deputa and lacuna A

⁶ change of hand P

⁷ possit CRSWNBpz(after erasure); potest J(obsc. altered)TOQA; potes frater H

sit homicidium⁸, quia⁹ nec exanimatum¹⁰ dici potest, si adhuc animam non habebat. ITEM. Si illud informe puerperium iam¹¹ quidem fuerat, sed adhuc quodammodo informiter¹² animatum, quoniam magna de anima questio non est precipitanda indiscussa temeritate sententiae, ideo lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum [fo.183ra] dici potest anima uiua in eo corpore quod sensu caret.

ID 10.56; IP 8.12; +C 32 q 2 c 8

⁸ -ci- ss C

⁹ quia CRDBPZTA; quod N

¹⁰ exanimatum LRXSWPZTHQA; animatum CL²S²NB

¹¹ iam CRDBZTHA; om. N

¹² informiter C?LR²SWBPZTHA; informe RND; informem X

17

Aug' questionum de ueteri et nouo testamento, cp. xxiii. De eodem¹

Moyses tradidit, Si quis percusserit mulierem in utero habentem et abortierit², si formatum fuerit, det animam pro anima. Si autem informatum fuerit³, multetur⁴ pecunia ut probaret⁵ non esse animam ante formam. Itaque si iam⁶ formato corpori detur⁷, non in conceptu⁸ corporis nascitur cum semine diriuata. Nam si cum semine et anima existit ex anima, multe anime cotidie pereunt, cum semen fluxu quodam non proficit natiuitati⁹. Sed si prius respiciamus, uidebimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Ade. In Adam enim exemplum datum est, ut ex eo intelligatur, quia iam formatum corpus accepit animam. Nam potuerat animam limo terre admiscere¹⁰, et sic formare corpus, sed ratione informabatur, quia primum oportebat domum compaginari, et sic habitatorem¹¹ induci. Anima certe quia spiritus est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cum ergo liniamenta¹² compacta non fuerint, ubi erit anima?

ID 10.57; IP 8.13; +C 32 q 2 c 9

¹ Aug. - xxiii. De eodem CDW; Aug. - xxiii RNZTOHA; Aug. De eodem S; De eodem B

² -ierit CRXNPZTHA; -iuerit SWB

³ det animam pro anima- fuerit (om. B) C²SWBPZTHA; om. RXND

⁴ penitentia add. ND, om. CRXSWBPZTHA

⁵ si formatum - ut probaret *rewritten in a smaller hand* C

⁶ si iam CRWBPZTHQA; anima ND

⁷ detur RXNDBP; datur LSWZTQA; C *obsc. corr.*

⁸ *after corr.* R

⁹ *corr. fr.* -ate B

¹⁰ admiscere CRNBZTH; admicere O; amicere QA

¹¹ -atorem CRSNBZTOA; -orem HQ

¹² lin- CRNBZTQA; lan- H

18

Ieronimus ad Gasium de questione¹. Item de eodem, et de sensu ratione concepto, sed nondum in opera perducto²

Sicuti semina paulatim formantur in utero, et tamdiu non³ reputatur homicidium donec elementa confecta suas imagines membraque suscipiant⁴, ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit adhuc in uentre⁵ retinetur, et cito ab ostio perit.

ID 10.58; IP 8.14; +C 32 q 2 c 10

¹ Ier. - quest.] Iheron. De eodem S; Ad Ieronimus Gasium (*after reversal*) questione A

² Item - perducto CRSWDB; om. NZTOHA

³ ss Z

⁴ suscipiant CRDBZTHA; suscipiant N

⁵ in uentre *in mg.* J

19

*Augustinus ad Bonifacium. Quod homines cogendi sunt ad bonum*¹

Scismatici dicunt, Cui uim Christus intulit, quem coegit? Ecce habent² apostolum Paulum, cognoscant³ in eo prius cogentem Christum, et postea docentem, prius [fo.183rb] ferientem et postea consolantem. Mirum est autem quomodo ille qui pena corporis ad euangelium coactus intrauit, plus illis omnibus qui solo uerbo uocati sunt in euangelio laborauit, et quem maior timor compulit ad caritatem, eius perfecta caritas foras mittit timorem. Cur ergo non cogeret ecclesia perditos filios ut redirent, etsi perditii filii coegerunt alios ut perirent? Quamuis etiam illos quos non coegerunt sed tantummodo seduxerunt, si per terribiles sed salubres⁴ leges in eius gremio reuocentur⁵, blandius⁶ pia mater amplectitur⁷, et de illis multo amplius quam de his⁸ quos nunquam perdiderat⁹ gratulatur¹⁰. Annon pertinet ad diligentiam pastorem etiam illas oues que non uiolenter¹¹ erepte sed blande leniterque¹² seducte a grege aberrauerint, et ab alienis ceperint possideri, inuentas ad ouile dominicum si¹³ resistere uoluerint flagellorum¹⁴ terroribus uel etiam doloribus reuocare? ITEM. A Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur¹⁵ itaque ecclesia in istis cogendis Dominum suum, que prius ut neminem cogeret expectauit, ut de fide regum atque gentium predicatio prophetica compleretur. Etiam hinc non absurde intelligitur apostolica illa sententia ubi Paulus beatus¹⁶ dixit¹⁷, Parati ulcisci omnem inobedientiam, cum completa fuerit prior obedientia uestra. Vnde et ipse dominus ad magnam cenam suam prius conuiuias adduci iubet, postea cogi. Nam cum ei serui respondissent, Domine factum est quod iussisti, et adhuc est locus, Exite, inquit, in uias et sepes, et¹⁸ quoscumque inueneritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo¹⁹ adducti sunt completa est prior obedientia²⁰, in [fo.183va] istis autem qui coguntur²¹ inobedientia cohercetur. ITEM. Si potestatem quam per religionem ac fidem²² regum tempore quo debuit diuino munere accepit ecclesia, hii qui inueniuntur in uis et sepibus, id est in heresibus et scismatibus, coguntur intrare, nec quia coguntur reprehendant²³, sed qua²⁴ coguntur attendant. ITEM. Maximianus episcopus

¹ Quod - bonum CRSWDBV; om. NZTHA

² habeant P (film lacks p. 338, the last leaf of quire xxi; p. 339 begins in c 24 below, in another hand)

³ cognoscant CRXNB; agnoscant SWZTHA

⁴ sa- ss Z

⁵ -entur CRSWNBZ; -etur JTOHQA

⁶ blandius CRXSWBZJTHQA; blandiciis ND

⁷ -itur CRDBZTHA; -atur N

⁸ his CRNVZTHQA; illis B

⁹ corr. from -erit A

¹⁰ gratulatur CRWBZTHA; letatur ND

¹¹ uilenter A

¹² leniterque CRX³WNBVQ?; leteque X; leuiterque ZOTHA

¹³ si C(followed by lacuna)LSWV; si (cancelled R) eas si RX; sed eas si ND; lacuna followed by eas si B; si eos ZTHQA

¹⁴ -orum CRWD²BZTHA; -atorum ND

¹⁵ Immitatur corr. fr. -itur B

¹⁶ Paulus beatus CRWVZTHA; beatus Paulus SNDB

¹⁷ dixit CRDBZTHA; dicit N

¹⁸ et CRNBZTHQ; ut OA

¹⁹ ss R

²⁰ obed- CRNVZTHA; inobed- B

²¹ coguntur CRDBZTHA; cogunt N

²² religionem ac fidem LRWNBZTHA; regionem ac fidem C; fidem et religionem S

²³ -ant CRWBZTHA; -unt ND

²⁴ qua CRWNBZJH; quia TOQA

Vagiensis auxilium petiuit ab imperatore Christiano contra hostes ecclesie non tam sui ulciscendi²⁵ causa, quam tuende ecclesie sibi²⁶ credite. Quod si²⁷ pretermisisset²⁸, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim et²⁹ apostolus Paulus uite sue transitorie, sed ecclesie Dei consuluit, quando contra illos³⁰ qui eum occidere conspirauerant consilium³¹ illorum³² ut tribuno proderetur effecit. Vnde factum est ut eum ad locum quo fuerat perducendus deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias. ITEM. Quis enim nostrum uelit non solum aliquem inimicorum perire, uerumetiam aliquid perdere?³³ Sed si aliter non meruit habere³⁴ pacem domus Daud, nisi Absalon filius eius in bello quod gerebat contra patrem³⁵ fuisset extinctus³⁶, quamuis magna cura mandauerit suis ut eum quantum possent uiuum saluumque seruarent, et esset cui penitenti³⁷ paternus affectus innotesceret, quid ei restitit, nisi perditum³⁸ flere, et sui regni pace acquisita suam³⁹ mesticiam consolari?⁴⁰

ID 10.59; C 23 q 6 c 1 to coguntur attendant, C 23 q 3 c 2 from Maximianus to insidiis, C 23 q 5 c 48 from Quis enim to end

²⁵ ulciscendi CRNVZTHA; ulcisci B

²⁶ eccl. sibi CRNVZTHA; sibi eccl. B

²⁷ ss N

²⁸ pretermisisset CRWNVZ²JTHA; pretenuisset B; pretermisisset Z

²⁹ enim et CRNVZTHA; etenim B; enim Q

³⁰ illos CRNVZTHA; eos (ss) B

³¹ consilium CRNVZTHA; iudicium B

³² illorum CRNBZTOHQ; eorum A

³³ aliquid perdere CRDBZ(partly over erasure)TOHQ; perdere aliquid A

³⁴ habere C² LR²WBZTHQA; om. CRD

³⁵ gerebat contra patrem CRSDWB; contra patrem gerebat ZTOHA

³⁶ -c- ss C

³⁷ -enti CSWBZTHQA; -ent R; -et X; -endo D

³⁸ -itum CRBZTHQ; -ite OA

³⁹ ss Z

⁴⁰ Quis enim nostrum uelit - consolari om. N

20

Augustinus de sermone Domini in monte, libro i. De eodem¹

Ea uindicta que non prohibetur ad correctionem² ualet, etiam ipsa pertinet ad misericordiam. Nec impedit illud propositum quo quisque paratus est, ab eo quem correptum esse uult, plura perferre. Sed huic uindictae referende non est³ idoneus, [fo.183vb] nisi qui odium quo solent flagrare⁴ qui se uindicare desiderant, dilectionis mansuetudine superauerint. Non enim metuendum est, ne odisse paruulum filium parentes uideantur, cum ab eis uapulatus⁵ peccans, ne⁶ peccet⁷ ulterius. Et certe perfectio⁸ dilectionis ipsius Dei Patris imitatione nobis proponitur cum in sequentibus dicitur, Diligite inimicos uestros, benefacite his⁹ qui oderunt uos, et orate pro eis qui uos persequuntur. Et tamen¹⁰ de ipso¹¹ dicitur per prophetam¹², Quem enim diligit

¹ (Item add. S) Aug. - lib. i. De eodem CRSWDB; Item Augustinus N; Aug. - lib. i ZTOQA; Lib. i. Aug. - in monte H

² correctionem CLRWV; correptionem XSNBZTHA

³ non est CRWNV²ZTHA; ne B; non V

⁴ corr. fr. -egare R

⁵ -ulat CRWNBZTH; -ula OQA

⁶ ne CRSWNBZTQ; nec HOA

⁷ peccet CRSNBZTQA; petricet H?

⁸ perf- CRNVZTHQA; prof- B

⁹ benefacite his CRNVZTHA; et bene his facite B

¹⁰ tamen CRDBZTHQA; om. N

¹¹ ipso CRDBZTHQA; ipsa N

Dominus, corrigit¹³. Flagellat autem¹⁴ omnem filium¹⁵ quem recipit¹⁶. Dicit et Dominus, Seruus qui nescit uoluntatem domini sui, et facit digna plagis, uapulabit pauca. Seruus autem qui scit uoluntatem domini sui, et facit digna plagis¹⁷, uapulabit multa.¹⁸ Non ergo nisi ut ipse uindictet, cui rerum ordine potestas data est, et ea uoluntate uindictet¹⁹ qua pater filium paruulum²⁰ per etatem odisse nondum potest. Hinc enim apertissimum exemplum dicitur, quo satis appareat posse peccatum amore potius uindicari²¹ quam impunitum relinqui, ut illum quem uindicat non pena²² miserum, sed correptione²³ beatum uelit, paratus tamen si opus sit equo animo plura tolerare ab eo illicita quem uult esse correptum, siue in eum habeat potestatem coercendi, siue non²⁴ habeat²⁵. Magni autem et sancti uiri qui iam obtime scirent mortem istam que animam dissoluit a corpore non esse formidandam²⁶, secundum eorum tamen²⁷ animum qui illam timerent nonnulla peccata morte punierunt²⁸, quo et uiuentibus utilis²⁹ metus incuteretur³⁰, et illis qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset³¹, si uiuerent. Non temere illi iudicabant quibus tale [fo.184ra] iudicium donauerat Deus. Inde est quod Helyas multos³² affecit, et propria manu, et igne diuinitus impetrato. Quod et alii multi magni et diuini uiri eodem spiritu consulendo rebus humanis non temere fecerunt. De quo Helya³³ cum exemplum dedissent discipuli commemorantes quid³⁴ ab eo factum sit, ut etiam ipsis daret potestatem petendi de celo ignem ad consummandum³⁵ eos qui sibi hospicium non preberent, reprehendit in eis Dominus non exemplum prophete sancti sed ignorantiam uindicandi que adhuc erat in rudibus animaduertens eos non amare correptionem, sed odio desiderare uindictam. Itaque postea quam eos³⁶ docuit, quid esset diligere proximum tanquam se³⁷ ipsum, infuso etiam Spiritu Sancto quem decem diebus completis post ascensionem suam desuper ut promiserat misit, non defuerunt tales uindictae, quamuis multo rarius quam in ueteri testamento. Ibi enim ex³⁸ maiori parte seruiantes timore premebantur. Hic³⁹ autem maxime dilectione⁴⁰ liberi

¹² dic. per (pro H) proph. CRNVZTHA; per proph. dic. B

¹³ corrigit CRWDBZTOQA; corripit NH

¹⁴ autem CRNVZTHQA; enim B

¹⁵ filium CRNBZTOHQ; consilium A

¹⁶ recipit CRNVZTHA; diligit B

¹⁷ uapulabit pauca – plagis CLX²SBZTHA; om. RX

¹⁸ Dicit et Dominus seruus – multa om. N

¹⁹ uindictet CRNVZTHA; uidelicet B

²⁰ filium paruulum CRWNBV; paruulum filium quem ZJOHQ; filium paruulum quem T

²¹ corr. from -are A

²² pena CRNBZJTOH; penat QA

²³ correptione RXWNBVZTHA; correctione CLS

²⁴ non C²LXSWNDB²VZTHA; om. CRB

²⁵ habeat CLRSNBZTHA; om. X

²⁶ -dam CRNBZTOHQ; -da A

²⁷ eorum tamen CRNBZJTOH; tamen eorum QA

²⁸ -ierunt CRWNBQA; -iuerunt ZTOH

²⁹ corr. fr. -illis R

³⁰ incut- CRNVZTHQA; incit- B

³¹ corr. fr. -ent Z

³² morte add. C²LSWBVZTHA, om. CRXND

³³ H- ss Z

³⁴ quid LRXSNDWVZTHA; quod CB

³⁵ -andum LRXNB²; -endum S²ZTQA; C(*obsc. corr.*)WBVH all uncertain

³⁶ Dominus add. H, om. CRNBZTQA

³⁷ se CRNBZJTOH; te QA

³⁸ ex CRNBZTOHQ; e A

³⁹ Hic CRNVZTHQA; Hinc B

⁴⁰ -ione CRNBZ(*corr. fr. del*)-TOHQ; -ioni A

nutriebantur. Nam et uerbis apostoli Petri Ananias et uxor eius sicut in actibus apostolorum legimus⁴¹, exanimis ceciderunt, nec resuscitati sunt sed sepulti.

ID 10.60; C 23 q 4 c 51

⁴¹ legimus CRNVZTHQA; legibus B

21

Aug' contra Cresconium gramaticum¹, libro i². Item de eodem³

Quisquis Christianus iniquum⁴ persequitur Christi est inimicus. Verum dicis, si non hoc in illo persequitur quod Christo est inimicum. Neque enim dominus in seruo, pater in filio, maritus in coniuge, cum sint utrique Christiani⁵ non debent persequi uitia Christiane contraria ueritati? An uero si non persequantur, non rei negligentie merito tenebuntur?⁶

ID 10.61; IP 8.15; C 23 q 4 c 52

¹ -r- ss A

² Aug. - libro i CRWDVZTOHQA; Aug. S; ...Augustinus N; Aug. - gram. B

³ Item de eodem CRSDWB; om. NZTOHA

⁴ inimicum add. ss B

⁵ i add. and canc. R

⁶ -untur CRNBZTOQA; -antur H

22

Augustinus ad Macedoniam. Vnde supra¹

Debet homo diligere proximum tanquam se ipsum, ut quem potuerit hominem beneficentie² consolatione uel informatione doctrine [fo.184rb] uel³ discipline coercitione adducat ad colendum Deum.

ID 10.62; IP 8.16; C 23 q 4 c 53

¹ Aug. ad Mac. Vnde supra CRDWB; Item. Vnde supra S; Item N; Aug. ad Mac. ZTOHQA

² corr. fr. -ente R

³ ss H

23¹

Aug' ad Donatum presbyterum². Item unde supra³

Qui diliguntur male sue uoluntati impune⁴ et⁵ crudeliter permittendi non sunt, sed ubi potestas datur et a malo prohibendi, et ad bonum cogendi. Nam si uoluntas mala semper sue permittenda est libertati, quare Israelitici recusantes et murmurantes tam duris flagellis a malo prohibebantur⁶, et ad terram compellebantur⁷ promissionis? Si uoluntas mala permittenda est libertati, quare Paulus non est permissus uti⁸ pessima uoluntate, quia persequeretur ecclesiam? Sed prostratus est ut excecaretur, excecatus ut mutaretur⁹, mutatus¹⁰ ut mitteretur¹¹, missus¹² ut qualia fecerat in errore talia pro

¹ om. N

² presbyterum CRVZTHQA; om. B. Aug. - presb. om. S

³ Item unde supra CRDWB; Idem item unde supra S; Vnde supra V; om. ZTOHQA

⁴ impune CRWDBZTHQ; impugne OA

⁵ impune et partly in mg. Z

⁶ prohibebantur CRWDBZJHQ; prohibeantur TOA

⁷ compellebantur CRDBZTH; compellantur Q; impellebantur A

⁸ uti CRDBZTQA; ita H

⁹ ut mutaretur CRDBZTOHQ; om. A

¹⁰ missus add. H, om. CRDBZTOQA

¹¹ mitteretur CRDBZTOHQ; mutaretur A

¹² missus CRDBZTOQA; om. H

ueritate pateretur. Si uoluntas mala sue permittenda est libertati, quare monetur¹³ pater in scripturis sanctis filium durum non solum uerbis corripere, sed etiam latera eius tondere¹⁴, ut ad bonam disciplinam cogatur, et Dominus diligatur?
ID 10.63; IP 8.17; C 23 q 3 c 54 in early form (Winroth, Making, 219)

¹³ monetur CRSDWB; mouetur ZJTOHQ²A; moueatur Q

¹⁴ tond- CLBV; tend- RX; tund- SWDV²ZTOHQA

24

Augustinus ad Donatistas. De eadem re¹

Quod errauerat, inquit Dominus, non² reuocastis, et quod perierat³ non requisistis. Hoc uobis per uos⁴ Deus ipse facit, ipse obsecrando, ipse minando, siue corripiendo, siue dampnis, siue laboribus, siue per suas occultas⁵ admonitiones uel uisitaciones, siue potestatum temporalium leges.

ID 10.64; C 23 q 6 c 2

¹ Aug. ad Don. De eadem re CRSDWB; Item N; Aug. ad Don. ZTOHA

² ss A

³ non reuocastis *add.* A

⁴ uos CRSNBZTOQA; nos H

⁵ occultas CRSWBZTHA; paternas ND

25

Dyalogo Augustini¹ contra Petilianum. Item de eadem re²

Petilianus³ dixit, Si apostoli persecuti sunt aliquem, aut aliquem tradidit Christus? Augustinus respondit, Possem quidem dicere ipsum Sathanan omnibus malis hominibus esse priorem, cui tamen tradidit apostolus hominem in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die Domini Ihesu. Item alios de quibus dicit, Quos [fo.184va] tradidi⁴ Sathane ut discant non blasphemare. Et Dominus flagellatos expulit ex templo⁵ improbos mercatores ubi etiam conexum est testimonium⁶ dicentis⁷, Zelus domus tue comedit me. Ecce inuenimus apostolum⁸ traditorem, Christum persecutorem. Quare per uiolentissimas turbas⁹ etiam¹⁰ ultro¹¹ improbi estis ecclesiis catholicis ubi potueritis, quod innumerabilibus exemplis res ipsa indicat? Sed dicitis uos loca uestra defendere, et resistitis fustibus et cedibus quibuscumque potueritis. Quare ibi non audistis uocem Domini dicentis, Ego autem dico uobis non resistere malo? Aut si fieri potest ut aliquando¹² recte per uim corporalem resistatur uiolentis, nec ideo preceptum uiolentis quod audiui¹³ a Domino, Ego autem dico uobis non¹⁴ resistere malo¹⁵, cur non etiam hoc fieri potest, ut per ordinatas et legitimas potestates de sedibus que illicite usurpantur uel ad iniuriam Dei retinentur pius expellat

¹ Dyal. Aug. CRWNDBTOA; Diaologo Aug' Z; Aug' SH; Aug' Dial. Q

² Item de eadem re CRSDWB; *om.* NZTOHA

³ Pet- CRNBZTOHQ; Cet- A

⁴ tradidi CRSWNBTQH; tradidit ZQA

⁵ ex templo CRWDVZTHQ; de templo S; exemplo NBOA

⁶ scripture *add.* C² LR²SWBZTHQA, *om.* CRXND

⁷ *corr. fr.* -tes H

⁸ -olum CRNBZTOHQ; -olam A

⁹ per uiol. turbas CRDBZTHA; prouidentissime turbe N

¹⁰ etiam CRNBZTOHQ; et A

¹¹ ultro CRWNBTQHA; *om.* Q

¹² *after corr.* S

¹³ audiui¹³ CRSWNBHQ; audimus ZJTOA

¹⁴ non CRSNBZTOHA; nec Z

¹⁵ malo CRNBZTHQ; *om.* A

impium¹⁶, et iustus iniustum, neque enim eo modo persecutionem passi sunt pseudoprophete ab Helya quomodo ipse Helyas a rege iniquissimo, aut quia flagellatus est Dominus a persecutoribus propterea passionibus eius comparandi sunt, quos ipse de templo flagellatos eiecit? Restat ergo ut nichil aliud requirendum esse¹⁷ fateamini, nisi utrum iuste an impie uos separaueritis¹⁸ a communione orbis terrarum. Nam si hoc inuentum fuerit quod impie feceritis, non miremini si non desunt ministri Deo per quos flagellemini¹⁹, quia persecutionem patimini non a nobis, sed sicut scriptum est, ab ipsis factis uestris. ITEM. Si de rebus uel locis ecclesiasticis quas tenebatis et non tenetis, querimini, possunt et Iudei se iustos dicere, et iniquitatem [fo.184vb] nobis obicere, quia locum in quo impii regnauerunt modo Christiani possident. Quid ergo indignum si ea que tenebant heretici, secundum parem Domini uoluntatem²⁰ catholici tenent, ad omnes enim similes, id est ad omnes²¹ impios et iniquos illa uox²² Domini ualet, Auferetur a uobis regnum Dei, et dabitur genti facienti²³ iusticiam, an frustra scriptum est, Labores impiorum iusti edent? Quapropter magis imitari²⁴ debetis quod adhuc tenetis aliquid, quam quod aliquid²⁵ amisistis. ²⁶ITEM. Si qua iam concisi possidere cepistis, quia uobis ablata nobis Dominus dedit, non ideo concupiscimus aliena, quia illius imperio cuius sunt omnia facta sunt nostra, et iuste nostra sunt. Vos enim his utebamini ad precisionem, nos ad unitatem. Alioquin et primo populo Dei possent illi obicere aliene rei²⁷ concupiscentiam, qui diuina potestate ab eorum facie quia ea terra male utebantur expulsi sunt. Et ipsi Iudei a quibus ablatum est regnum secundum uerba Domini, et datum est genti facienti iusticiam, possunt obicere aliene rei concupiscentiam, quia ecclesia Christi possidet ubi persecutores²⁸ Christi regnabant. ITEM. Qui peccat, non peccat legis auctoritate, sed contra legis auctoritatem. Quia uero interrogas que sit ratio persequendi, uicissim te interrogo cuius sit uox in psalmo dicentis, Detrahentem secreto proximo suo, occulte hunc persequer. Quere itaque²⁹ persecutionis uel causam uel modum, et noli³⁰ tanta imperitia³¹ generaliter malorum persecutiones reprehendere. ITEM. ³²Quod autem³³ etiam Christus corporaliter fuerit persequutus eos quos de templo flagellando expulit, iam supra diximus. ITEM. Nec³⁴ persequimur uos nisi quemadmodum persequitur ueritas falsitatem³⁵. ITEM. [fo.185ra] Ad fidem nullus est cogendus, sed per seueritatem immo et per misericordiam Dei tribulationum flagellis solet perfidia castigari. Numquid quia mores optimi libertate³⁶ uoluntatis

¹⁶ impium CRSNBZTOQA; imperium H

¹⁷ esse CSWBZTHA; est RX; om. ND

¹⁸ corr. fr. separitueritis R

¹⁹ -emini CRWDBZ²JTOHA; -amini NZ

²⁰ -atem CRDBZTOHQ; -ate A

²¹ similes add. OA, om. CRDBZTHQ

²² uox RDBZTOQA; uos H; ? C

²³ fructus eius add. OA, om. CRDBZTHQ

²⁴ imitari CRSWDB; mirari ZTOHQA; mir. mag. later reversed A

²⁵ aliquid LRSWBZTHA; aliqd C; aliquod XD

²⁶ P p. 338 resumes, in a new quire with inscriptions etc.

²⁷ al. rei CRDPVZTHA; rei al. B

²⁸ -se- ss A

²⁹ itaque LR²SWBPZTHA; om. CRXD

³⁰ ss A

³¹ corr. fr. -eria B

³² Si de rebus uel locis ecclesiasticis - perseq. reprehendere ITEM om. N

³³ autem CRDBZTHA; om. N

³⁴ Nec CRDBZTOHQ; Hec A

³⁵ uer. fals. CRDPVZTHA; fals. uer. B

³⁶ -ate CRSWDB; -atem ZTOHA

eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate premuntur³⁷. Sed tamen mala uiuendi ultrix disciplina prepostera est, nisi cura precedens bene³⁸ uiuendi doctrina contenditur. Sic igitur³⁹ que aduersus uos leges constitute sunt non eis benefacere cogimini, sed malefacere prohibemini. Nam benefacere nemo potest nisi elegerit, nisi amauerit, quod est in libera uoluntate. Cum aliquid aduersus uos reges constituunt, ammoneri uos credite, ut cogitetis quare ista uos patiamini⁴⁰. Sed⁴¹ propter iusticiam reuera illi persecutores uestri sunt, uos autem beati qui persecutionem passi⁴² propter iusticiam, possidebitis regnum celorum. Si autem propter iniquitatem scismatis uestri illi quidem correctores⁴³ uestri sunt, uos autem sicut ceteri diuersorum scelerum rei qui⁴⁴ penas legibus pendunt profecto infelices, et in hoc seculo⁴⁵ et in futuro. ITEM⁴⁶. Pro membris Christi aduersus uos seuiunt, et uobis resistunt quicumque in catholica⁴⁷ eo animo sunt quo tunc Petrus fuit, cum ferrum pro Christi nomine strinxit. Sed multum interest inter uestram⁴⁸ persecutionem et istorum. Vos similes estis seruo sacerdotis, quia⁴⁹ seruientes principibus uestris aduersus ecclesiam catholicam, id est aduersus Christi corpus armamini. Isti autem tales sunt qualis tunc⁵⁰ Petrus fuit, qui pro Christi corpore⁵¹, id est pro⁵² ecclesia etiam corporaliter pugnant⁵³. ITEM. Si propterea persecutor non fuit Nabugodonosor quia scelus in sanctum Daniele commissum iustissime uindicauit⁵⁴, quomodo uindicandum est a regibus quod Christi sacramenta exsufflantur, si prophete membra [fo.185rb] quia in periculum missa sunt, sic uindicari meruerunt? ITEM. Neque in⁵⁵ homine bono aliquis Dei sacramenta fugiat, neque in homine malo. ITEM. Si autem uos contra⁵⁶ ecclesiam Christi altaria erexisse, et a Christiana unitate que toto orbe diffunditur sacrilego scismate⁵⁷ separatos esse, et corpori Christi quod est ecclesia toto orbe diffusa, et rebaptizando et blasphemando et quantum potestis⁵⁸ oppugnando⁵⁹ aduersari sancta et⁶⁰ canonica scriptura conuincit⁶¹ uos impii atque sacrilegi⁶², illi autem qui uos pro tanto scelere tam leuiter dampnorum admonitionibus uel locorum uel honorum uel pecunie priuatione deterrendos coercentesque decernunt, ut cogitantes quare ista patiamini, sacrilegium uestrum cognitum fugiatis et ab eterna dampnatione liberemini, et rectores diligentissimi et consultores piissimi deputantur. ITEM. De persecutione

³⁷ premuntur CRXDB; puniuntur SWPVZTOHA

³⁸ *corr. from bone A*

³⁹ igitur CR²SWBPJTHQA; ergo RZ

⁴⁰ -iamini C²RWBPZ²JTOHQ; -imini DZ; -iemini A

⁴¹ Sed CRDB; Si SWPVZJTOHQA

⁴² sunt *add. T, om. CRDBZJHQA; estis add. and canc. Z*

⁴³ correctores CRWDVZTHA; correptores B; rectores P

⁴⁴ qui CWDBPJTHA; que RX

⁴⁵ seculo CRXDB; *om. SWPVZJTHA*

⁴⁶ Nec persequimur uos nisi - in futuro ITEM *om. N*

⁴⁷ ecclesia *add. ss S²*

⁴⁸ inter uestram C²RNBZTHQ; inter ueram O; ueram A

⁴⁹ quia CRNPVZTHQA; et B

⁵⁰ tunc RN²BZTOHQ; *om. A; ? C*

⁵¹ Christi corpore LR²WBPZTHQA; Christi RX; Christi membris S; Christo ND; ? C

⁵² pro LRXSWNDPVZTHQA; *om. B; ? C*

⁵³ -ant XSWBPZTQA; -auit RND; ? C

⁵⁴ -auit CRDBZTA; -ant NH

⁵⁵ hoc *add. A, om. CRDBZTHQ*

⁵⁶ uos contra CRWDBZJTH; contra uos OA; contra Q

⁵⁷ sacr. scis. CRWDVZTHA; scis. sacr. B; sacrilegio scris. P

⁵⁸ -estis LSWPVZJTHA; ? C; -estas RXND

⁵⁹ oppugnando CRDWBZOHQA; oppunando T

⁶⁰ et CLRDPVZTHA; *om. B*

⁶¹ conuincit C²LRWPVZTHA; cum uincit DB

⁶² -egi CRSDWBP; -egii ZJTHA

uestra querela sedabitur, si cogitatis et intelligatis prius non omnem persecutionem esse culpabilem. Alioquin, non laudabiliter diceretur⁶³, detrahentem proximo suo hunc persequer. Nam cotidie uidemus, et filium de patre tanquam de persecutore suo conqueri, et coniugem de marito, et seruum de domino, et colonum de possessore, et reum de iudice, et militem uel prouincialem de duce, uel rege, cum illi plerumque ordinatissima potestate⁶⁴ sibi homines subditos⁶⁵ per terrores leuium penarum a grauioribus malis prohibeant atque compescant, plerumque autem a bona uita et a bonis factis minando et seuendo⁶⁶ deterreant. Sed⁶⁷ cum a malo et illicito prohibent, correctores et consolatores⁶⁸ sunt. Cum autem a bono et licito persecutores et oppressores sunt. Culpantur etiam qui prohibent a malo, si modum peccati [fo.185va] modus correctionis⁶⁹ excedat.⁷⁰

ID 10.75; C 23 q 3 c 4 Pro membris – corporaliter pugnant, C 23 q 4 c 40 Qui peccat - excedat, C 1 q 1 c 36 Neque in homine - homine malo, C 23 q 5 cc 33-35 Ad fidem - deputantur, C 23 q 7 c 2 Si de rebus - Christi regnabant

⁶³ -eretur CRDBZTOH²Q; -erunt H; -entur A

⁶⁴ potestate CRDBZTOHQ; om. A

⁶⁵ corr. fr. perditos S

⁶⁶ corr. from seb- A

⁶⁷ Sed LWBPZJTHA; Si RX(obsc. corr.)DQ; ? C

⁶⁸ consolatores CRSWDBP; consultores ZJTOHA

⁶⁹ correctionis CRWDBPZJA; correptionis OHQ

⁷⁰ Neque in homine bono aliquis - correctionis excedat om. N

26¹

Augustinus super epistolam Iohannis, cap. vii. De eodem²

Non putes³ tunc⁴ te amare seruum tuum quando eum non cedis, aut tunc amare filium tuum quando non das disciplinam, aut tunc amare uicinum tuum quando non corrigis eum. Non est ista caritas, sed languor. Ferueat caritas ad emendandum, ad corrigendum, sed si sunt boni mores delectent, si sunt mali emendentur.

ID 10.76; IP 8.22; C 23 q 5 c 36

¹ om. N

² De eodem CRSWDBP; om. ZTOHA

³ corr. from potes A

⁴ tunc CRXDBPV; te SW; nunc ZJTOHQA

27¹

Augustinus de ciuitate Dei, libro xviii². Item de eodem³

Non est innocentie parcendo sinere ut in malum grauius incidatur⁴. Pertinet ergo ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, uerumetiam cohibere a peccato, uel punire peccatum, ut aut ipse qui prius oditur corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo.

ID 10.77; C 23 q 5 c 37

¹ om. N

² xviii CRWDPVZTHA; viii B. Aug. – xviii] Idem S

³ Item de eodem CRSWDBP; om. ZTOHA

⁴ corr. fr. emendatur J

28¹

*Augustinus ad Lecarium. Vnde supra*²

Qui uiciis nutriendis parit et fouet, ne contristet peccantium uoluntatem, tam³ non est misericors quam qui non uult cultum rapere puero ne audiat plorantem, et non timet ne uulneratum doleat uel extinctum.

ID 10.79; IP 8.25; C 23 q 5 c 38

¹ om. N

² Vnde supra CRSWDBP; om. ZJTOHA

³ tam CRDBZTOQA; iam H

29¹

*Aug' ad Emeritum. Ab ordinatis potestatibus ultionem petendam*²

Nostri³ aduersus illicitas et priuatas uestrorum uiolentias quas et uos ibi qui talia facitis doletis et gemitis et⁴ potestatibus ordinatis iunctionem⁵ petunt, non quod hos persequantur, sed quia se defendant.

ID 10.80; IP 8.26; C 23 q 3 c 3

¹ om. N

² Ab - petendam CRWDBP; om. ZTHA

³ Nostri CRWBZTHQ; Vestri A

⁴ et CLRXSDBP; om. WA; a ZJTOHQ

⁵ iunct- LRXSWPVA; unct- D²ZT; ult- DB; uinct- Z²JH; ? CO

30

*Ambrosius de officiis, libro i¹. Quod fortitudo que patriam tuetur plena est iusticie*²

Fortitudo que uel in³ bello tuetur a barbaris patriam, uel domi defendit⁴ infirmos, uel a latronibus socios, plena iusticie est.

ID 10.97; IP 8.34; C 23 q 5 c 5

¹ Ambr. - i om. S

² Quod - iusticie (-icia B) CRSWDB; om. ZTOHA; Aug. - iusticie] Item N

³ ss Z

⁴ -n- ss A

31

*Augustinus de ciuitate Dei, libro i¹. Quod miles obediens potestati, sub qua legitime constitutus est*², si hominem occiderit, non est reus homicidii³

Miles cum⁴ obediens potestati sub qua [fo.185vb] legitime constitutus est, hominem occidit nulla ciuitatis sue lege reus homicidii, immo nisi fecerit reus imperii deserti atque contempti est. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur si fecit⁵ iniussus, inde punietur nisi fecerit iussus.

ID 10.98; IP 8.35a; C 23 q 5 c 13

¹ de ciu.. - i om. S

² est CRSWDPV; om. B

³ Quod - homicidii CRSWDBP; om. ZTOHA; Aug. - homicidii] Item N

⁴ cum CRNDWPVZTHA; om. B

⁵ si fecit CRDBPZTHA; om. N

32

*Augustinus de libero arbitrio*¹, libro i². *Quod miles sine peccato possit occidere hominem, et³ iudex uel minister nocentem*⁴

Si homicidium est hominem occidere, potest occidere aliquando⁵ sine peccato. Nam et miles hostem, et iudex uel minister eius nocentem, et cui forte inuito atque⁶ imprudenti telum manufugit, non mihi⁷ uidentur peccare cum hominem occidunt. R⁸. Assentior⁹. Sed¹⁰ homicide isti appellari non solent.¹¹
ID 10.101a; IP 8.38a; +C 23 q 5 c 41a

¹ lib. arb. om. D

² Aug. – i] Idem S

³ et CRWDPV; uel B

⁴ Quod - nocentem CRSWDBP; om. ZTOHA; Aug. - nocentem] Item N

⁵ occ. aliq. CRDBZTOHQ; occidi aliq. N; aliq. occ. A

⁶ O ends at foot of leaf

⁷ mihi CRWBPZTHQA; nichil ND

⁸ R' C?RNDBPZTHQA; Responde H

⁹ -ior C?LRSWNDPZTHQA; -io B

¹⁰ Sed LSWZPVTHQA; Si RXDB;? CN

¹¹ N ends. For later canons see prefatory note to c 35

33

*Aug' questionum in Exodo cp. xxvii*¹. *Quod si² minister iudicis sponte occidat, quem tamen a iudice debuisse occidi non ignorat, homicida est*³

Cum minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte faciat homicida est, etiam si eum occidat⁴ quem scit occidi a iudice debuisse.
ID 10.103; IP 8.39; C 23 q 5 c 14

¹ Aug. – xxvii] Idem S

² after iudicis S

³ Quod - est CRSWDBP; om. ZTHA

⁴ -idat C?RDBZTHQ; -idas A

34

*Aug' questionum in Leuitico, cp. lxxi*¹. *Quod lex reum occidit, non minister*²

Cum homo iste occiditur³, lex eum occidit, non tu.

ID 10.104; IP 8.41; +C 23 q 5 c 41b

¹ quest. – lxxi om. S

² Quod - minister CRSWDBP; om. ZTHA; P p. 340 breaks off B 20 here, continuing directly to the capitulatio of B 22, and resumes the text here on p. 348 after a misplaced section of B 21, but placing it under the rubric of c. 35

³ corr. fr. -etur D

35¹

*Augustinus de diuersis ecclesie obseruationibus, cp. xv*². *Quod apud iustos etiam bella studio pacis gesta peccata sunt*³

Apud ueros Dei cultores etiam ipsa bella peccata⁴ sunt, que non cupiditate aut crudelitate sed pacis studio geruntur, ut mali coherceantur, et boni subleuentur.
ID 10.105; C 23 q 1 c 6

¹ N (pp.270-2) inserts canons 35 to 58 immediately after the end of 2..46 above, in the order 37-58, 36,35

² Aug. – xv] Idem S; om. N

³ Quod - sunt CRWDBP(over text of c 34)V; Quod etiam bella studio pacis gesta peccata <non> sunt S; Item N; om. ZTHA; Aug. - xv om. N

⁴ pecc- LRSWNDBPHQ; non add. S²; pecc- ZJTQ²A; ? C

36

*Augustinus questionum super Matheum*¹. *Quod uindicta bono animo impleri possit*²
 Officia uindictae possunt implere boni bono [fo.186ra] animo, quomodo lex,
 quomodo iudex.
ID 10.106; IP 8.40; C 23 q 5 c 16

¹ Aug. – Matt.] om. S

² Quod - possit CRSWDBP; om. NZTHA; Aug. - possit] Item. N (cf note to c 35)

37

*Augustinus ad Macedonium*¹. *Quod non sit iniquus qui propterea est criminis
 persecutor, ut sit hominis liberator*²

Non est iniquitas sed potius humanitatis societate deuictus qui propterea est criminis
 persecutor ut sit hominis liberator³. ITEM. Non frustra instituta sunt potestas regis,
 uis⁴ cognitoris, ungule carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiam
 boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates. Hec cum
 timentur, et cohercentur mali et boni⁵ quieti inter malos uiuunt. ITEM. Cum homo ab
 homine occiditur, multum distat utrum fiat nocendi cupiditate, uel iniuste aliquid
 auferendi, sicut fit ab inimico, sicut a latrone, aut⁶ ulciscendi uel obediendi ordine,
 sicut a iudice, sicut a carnifice, uel⁷ euadendi uel subueniendi necessitate, sicut
 interimitur latro a uiatore, hostes⁸ a milite, et aliquando qui⁹ causa mortis fuit potius
 in¹⁰ culpa est quam ille qui occidit, uel¹¹ si quispiam decipiat fideiussorem suum,
 atque ille pro isto supplicium legitimum luat¹², nec tamen omnis qui causa aliene
 mortis est¹³, reus est¹⁴, uelut si stuprum quisquam¹⁵ petat, seseque si non impetrauit
 interimat. Quid si filius timens patris pia uerba precipitio¹⁶ pereat, quid si alius
 homine liberato uel ne alius liberetur sibi ipsi¹⁷ mortem inferat, num¹⁸ propter istas
 alienorum¹⁹ mortium²⁰ causas aut scelera²¹ consentiendum est, aut uindicta peccati que
 non fit nocendi sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordie
 cohibenda sunt? Hec cum accidunt, debemus eis humanum dolorem, non propter illa
 ne²² accidunt recte factorum reperi[fo.186rb]mimus uoluntatem.

ID 10.107b, 108; C 23 q 5 cc 17-19

¹ Aug. ad Mac.] Idem S

² Quod - liberator CRSWDBP; om. ZTHA

³ hominis liberator (R ss) CRXWBPZTA; humanus ND

⁴ uis C?LR?WDV; ius XSNBZTA; ? P

⁵ ss J

⁶ aut LRXNDB; an WPZTHA; ? CS

⁷ uel LRXSWNBP; an ZTHA; ? C

⁸ hostes LRXSWDBPZTH²A; hostis NH; ? C

⁹ qui RDBZTHA; quia N; ? C

¹⁰ in LRXSWDBPZTHA; uel N; ? C

¹¹ ut add. ss Z

¹² corr. fr. leuat R

¹³ ss Z

¹⁴ est LRXDBZ²THA; om. WNJ; ? CP

¹⁵ stuprum quisquam LRXSWNDWBP; quisquam stuprum ZTHA; ? C

¹⁶ precipitio C?RNDBZTHQ; precipio A

¹⁷ ipsi LRXSNDWBP; ipse ZTHA; ? C

¹⁸ num L²RXWBPZH; non SNTA; ? CL

¹⁹ corr. fr. -arum B

²⁰ mortium LRXWNBWPQ; mortuorum S; mortuum Z; motuum JTHA; ? C

²¹ scil- Z

²² ne CRNWDBPZJHQ²; nec TQA

38¹

*Augustinus ad Bonifacium comitem. De pugna*²

Graui de pugna conquereris. Dubites nolo. Vtile tibi³ tuisque dabo consilium. Arripe manibus arma, oratio aures pulset⁴ auctoris⁵, quia quando pugnatur⁶ Deus apertis celis spectat⁷, et partem quam inspicit iustam, ibi⁸ dat palmam.

ID 10.109; IP 8.43

¹ cap. om. S

² De pugna CRWNDBP; om. ZTHA

³ tibi CRWNB; tui ZTHA

⁴ aures pulset RXWNDBPZTQA; pulset aures CLH

⁵ auctoris CRWDBPZTHQA; om. N

⁶ -ator N

⁷ spectat CRNDBZJHQA; aspectat T

⁸ iustam ibi CRDBZTHA; ibi iustam N

39

*Aug' libro ii, cp. ii¹. Quid sit, Qui gladio usus fuerit, gladio cadet*²

Qui gladio usus fuerit, gladio cadet. Ille autem utitur gladio qui nulla superiore ac legitima potestate, uel iubente, uel cedente, in sanguinem alicuius armatur.

ID 10.110a; IP 8.44; C 23 q 4 c 36 var, beginning Ille gladium accipit qui nulla

¹ Aug' - ii] Item S; Item August' N

² Quid - cadet CRSWBP; Quod Qui - cadet D; om. NZTHA

40

Ieronimus super Iohel¹. Quod et homines ultores sint² ire Dei, et contrarie fortitudines³

Non solum homines⁴ ministri sunt et ultores ire Dei,⁵ his qui malum operantur, et non sine causa portant gladium, sed et contrarie fortitudines que appellantur furor et ira Dei.

ID 10.111; IP 8.48; C 23 q 5 c 27

¹ Iohel CRWDPA; Iohalem B; Ioel ZTHQ; Ier. - Ioh.] Item N

² ult. sint CRWBP; ult. sunt S; sint ult. D

³ Quod - fortitudines CRSWDBP; om. NZTHA

⁴ mines repeated A

⁵ de add. N, om. CRDBPZTHA

41

*Ieronimus super Ysaia¹. Quod non sit crudelis qui crudeles iugulat*²

Non est crudelis qui crudeles iugulat, sed quia crudelis patientibus esse uidebatur. Nam latro suspensus³ patibulo, crudelem iudicem putat.

ID 10.112; IP 8.49; +C 23 q 5 c 28

¹ libro v add. ZTHQA, om. CRSWDBP; Ier. - Ys.] Item N

² Quod - iugulat CRSWDBP; om. NZTHA

³ pensus repeated and canc. J

42

Item¹ super Sophoniam². Quod si quis latronum fortitudinem diripiat, illis prodest sua infirmitas³

¹ Item RXSNDBZTHQ; Idem LWP; om. A (cf c 43); ? C

² super Soph. CRWDBPZTHQ; om. SNA

³ Quod - infirmitas CRSWDBP(before insc.); om. NZTHA

Si quis fortitudinem latronis⁴ et pirate diripiat, infirmosque⁵ reddat, prodest illis⁶ sua infirmitas. Debilitata enim membra quibus prius non bene utebantur⁷, a malo opere cessabunt.

ID 10.113; IP 8.50; C 23 q 3 c 6

⁴ -onis CRNDPZTHQA; -onum B

⁵ -que CRDBZTHQA; om. N

⁶ illis CRSWNDB; illi ZTHQA

⁷ utebantur C?RSWNDB; abutebantur ZTHQA

43

¹Ieronimus super Ezechielem, libro iii². *Quod minister est Domini qui malos percutit in eo quod mali sint*³

Qui malos percutit in eo quod mali sunt, et habet uasa interfectionis ut occidat pessimos, minister est Domini.

ID 10.114; IP 8.51; C 23 q 5 c 29

¹ Item super Sophoniam add. A (cf c 42)

² Ier. - iii] Iher' S; Item N

³ Quod - sint (sunt SP) CRSWDBP; om. NZTHA

44

*Item super epistolam ad Galathas, libro ii¹. [fo.186va] Quod iudex non sit auctor sceleris etiam homines uinciendo*²

Iudex non est auctor sceleris, neque homines uinciendo.

ID 10.115a; IP 8.52; C 23 q 5 c 30

¹ super - ii om. N; lib. ii om. S, in mg.Q

² Quod - uinciendo CRSWDBP; om. NZTQA; De homicidiis H

45

*Item super Ieremiam¹. Quod ministerium sit legum², homicidas et sacrilegos et uenenarios³ punire*⁴

Homicidas enim et sacrilegos et uenenarios punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

ID 10.115b; IP 8.53; C 23 q 5 c 31

¹ super Ier. om. SN

² legum LRXSWDBP; legis C²

³ uenenarios CLRSWDP; uenarios XB

⁴ Quod - punire CRSWDBP; om. NZTHA

46

*Ysidorus Ethimologiarum libro xviii, cp. iii¹. Quod iustum sit bellum quod ex edicto² geritur, et quid sit iudex*³

Iustum bellum est, quod ex edicto⁴ geritur, de rebus repetendis, aut propulsandorum⁵ hominum causa⁶. Iudex dictus est quia ius dictat populo, siue quod iure disceptet⁷. Iure autem disceptare est, iuste iudicare. Non est enim iudex, si non in eo iusticia est.

¹ cp.iii CRWDBPZTHQ; om. A; libro - iii om. S. Ys. - iii] Item N

² -to add. in black W

³ Quod - iudex CRSWDBP; om. NZTHA

⁴ edicto CRXWBPZTHQA; dicto ND

⁵ prop- CRNDBZTHQ; proc- A

⁶ hominum causa CRSWND; causa hominum B; hominum causas P; hostium causa ZTHQA

ID 10.116; IP 8.54; C 23 q 2 c 1

⁷ disceptet CRXWDBPZTHA; disceptat SN; Pandectarum libro i, tit. i *add. and canc.* A

47

Pandectarum libro i, titulo i¹. Quod propulsanda sit ius et iniuria²

Vim atque iniuriam propulsemus, nam iure hoc uenit, ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse estimetur.

ID 10.118 as CB Varia II 16a, 16.191 cf. below 29.124; IP 8.56

¹ tit. i CRWDPHTA; *om.* B; Pan. - i] *om.* S; Item N

² Quod - iniuria CRSDBP; *om.* NZTHA

48

Augustinus questionum in Numeris¹, cp. xliiii². Quod a filiis Israel iusta bella gerebantur³

Notandum est sane quemadmodum iusta bella gerebantur a filiis Israel, contra Amorreos. Innoxius enim transitus negabatur⁴, qui⁵ iure humane societatis equissimo patere debebat.

ID 10.119; IP 8.57; C 23 q 2 c 3

¹ Numeris CRWDBP; Numeri ZTHA

² Aug. - xliiii] Aug. S; Item N

³ Quod - gerebantur CRSWDBP; *om.* NZTHA

⁴ *corr. fr. nege- Z*

⁵ qui CR²XSWBPZTHQA; quia R; quod ND

49

Ambrosius de officiis, libro i¹. Quod qui non repellit a socio iniuriam si potest, tam est in uicio quam ille qui facit²

Non³ inferenda, sed depellenda iniuria lex uirtutis⁴ est. Qui enim non repellit a socio iniuriam si potest, tam est in uicio quam ille qui facit.

ID 10.120; IP 8.58; C 23 q 3 c 7a, where the cap. ended in the earlier version

¹ Amb. - i] Ambrosius S; Item Ambrosius N

² Quod - facit CRSWDBP; *om.* NZTHA

³ in *add.* SZ²JTQA, *om.* CRWNDBZH

⁴ uirtutis CXSWNDBZJTHA; uirtus R

50

Augustinus ad Bonifacium comitem¹. Quomodo reges debeant Domino seruire in timore²

Quid distat inter Arrianos et Donatistas? Quomodo reges [fo.186vb] Domino seruiunt in timore, nisi ea que contra Domini iussa fiunt religiosa seueritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim seruit, quia homo est, aliter quia etiam rex est. Quia homo est³, seruit uiuendo fideliter, quia etiam rex est, seruit⁴ leges iusta precipientes⁵ et contraria prohibentes⁶ conuenienti uigore sanctiando⁷.

¹ Aug. - com.] Item August' N

² Quomodo - timore CRWDBP; *om.* NZTHA

³ aliter quia etiam - est in *mg.* L²

⁴ *corr. to -iat* H

⁵ -do *add.* ss S

⁶ -do *add.* ss S

⁷ sanctiando CRSWNDBPQ; sanciendo ZJTH; sauciendo A

ID 10.121 ed. lacks first sentence, though it is in IDcpbs and elsewhere; IP 8.59 as here

51

Gregorius libro viii registri¹. Omnibus episcopis. De lege Mauricii augusti². De obligatis rationibus publicis, et de militibus non temere ad clerum uel ad monasterium suscipiendis³

Legem quam piissimus imperator dedit, ne fortasse hii qui⁴ militie uel rationibus sunt publicis⁵ obligati, dum causarum suarum periculum fugiunt ad ecclesiasticum habitum ueniant, uel in monasteriis conuertantur, uestre⁶ studui fraternitati transmittere. Hoc maxime excitant, quod hii qui seculi actionibus implicati sunt, in clero ecclesie propere⁷ suscipiendi⁸ non sunt, quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam uixerunt⁹ uiuunt, nequaquam¹⁰ student seculum fugere, sed mutare. Quod¹¹ si etiam tales quique monasterium petunt, suscipiendi nullomodo sunt, nisi prius a rationibus¹² publicis fuerint absoluti. Si qui uero ex militaribus numeris in monasteriis¹³ conuerti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum uita subtiliter fuerit inquisita, et iuxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, tunc monachicum¹⁴ habitum Deo auctore suscipere.

ID 10.124; D 53 c 1

¹ H obscurely altered

² Greg. - aug.] Greg. papa S; Item Gregorius N

³ De - suscipiendis CRSWDBP; om. NZTHA

⁴ ss H

⁵ -icis CRNBZTQA; -ice H

⁶ uestre CRNBZTHQ; om. A

⁷ prospere N

⁸ suscipiendi CRNBZTHQ; subiciendi A

⁹ uixerunt CRDBZTHA; uxorati N

¹⁰ nequaquam CRSWNDBZHQ²; nequam JTQA

¹¹ etiam add. and canc. J

¹² a rationibus CRNBZTHQ; orationibus A

¹³ -eriis CRNPZTHA; -erium B

¹⁴ monachicum CRSWDBTHA; monachi N; monachum Z

52

Augustinus de uerbis Domini, tractatu xviii¹. Quod non sit delictum militare, uel rem publicam agere²

Militare non est delictum, sed propter predam militare peccatum est. [fo.187ra] Nec rem publicam gerere criminosum est, sed ideo³ agere rem publicam ut rem familiarem⁴ potius augeas⁵, uidetur esse dampnabile. Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt stipendia constituta, ne dum sumptus queritur, preda grassetur. ITEM. Dominus ipse⁶ dixit, Reddite⁷ que sunt Dei Deo, et que sunt cesaris cesari⁸. Igitur quod⁹ cesar precipit ferendum est, quod imperii dicit, tolerandum est. Sed fit intolerabile, dum illum preda exactionis accumulatur. ITEM. Interrogauerunt Iohannem milites dicentes, Quid faciemus et nos? Ait illis, Neminem conculcatis¹⁰,

¹ Aug. - xviii] Aug. - Domini S; Item Augustinus N

² Quod - agere CRSWDMBP; om. NZTHA

³ ideo CRSDMBZTHA; om. N

⁴ fa- ss A

⁵ augeas CRNDBZTHQ²; augeat Q; ageas A

⁶ ipse CRDBZTHA; om. N

⁷ corr. from Recedite A

⁸ corr. fr. -aris H

⁹ quod CLSWBPZTHQA; om. RXNDM

¹⁰ corr. fr. nuntiatis X²

neque calumpniam faciatis. Sed contenti estote stipendiis uestris. Sic autem cognoscere se debet omnis¹¹ homo qui militat. Non enim tantum de his militantibus scriptura loquitur qui armata milicia detinentur, sed quisquis militie sue cingulo utitur dignitatis sue miles ascribitur, atque ideo¹² hec sententia potest dici¹³ uerbi gratia militibus protectoribus, cunctisque rectoribus. Quicumque sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius querit¹⁴, tanquam calumpniator et concussor Iohannis sententia condemnatur.

ID 10.125a; IP 8.60; C 25 q 1 c 5

¹¹ omis N

¹² ideo CRWDBZTHA; om. N

¹³ dici CLXSWDMBPZTHA; om. R; Dei N

¹⁴ querit CRNBZTHQ; queritur A

53

Aug' ad Bonefacium comitem. De eodem¹

Milites sub armis militare non prohibuit Iohannes, quibus suum stipendium sufficere debere precepit. ITEM. Noli existimare neminem Deo placere posse qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus² Daud, cui Dominus tam magnum perhibuit³ testimonium, etiam in his plurimi illius temporis iusti. In his erat et ille centurio qui Domino dixit, Non sum dignus ut intres sub tectum meum.

ID 10.125b, 126; C 23 q 1 c 3a from Noli existimare

¹ De eodem CRSWDMBP; om. ZTHA; Aug' - eodem] Item Augustinus N

² ss R

³ perh- LSWNDMPZJTHQA?; proh- C?RXB

54

Ex concilio Guarmaciensi, cp. v. De illis qui in opere necessario casu homicidium perpetraverint¹

Sepe contingit² ut dum quis [fo.187rb] opere necessario insistens arborem incidat, et aliquis subtus ipsam ueniens deprimatur, et iccirco si uoluntate uel negligentia incidentis arborem factum est³, ut homicida penitentiae debet omnino submitti. Quod si non uoto sed incuria illius⁴, non denique hec eum sententia⁵ contingit⁶ sed dum ille operi necessario fortassis incumberet, iste insperatus⁷ occurrit sub arbore, et sub ipsa oppressus est, incisor arboris non tenetur pro homicida.

ID 10.150 as BD 6.21; +D 50 c 50

¹ Ex conc. Guarmaciensi (Vermac- P, Warmac- WH) cp. v. De - perpetraverint CRWBPH; De - perp. S; Ex - v. De eodem (cf c 55) DM; De - perpetraverint. Ex conc. Warmatiensi cap. v ZTA; Item N

² -ingit CRNDBZTHA; -igit Q

³ fact. est ss R

⁴ incuria illius CRSWBPZTHA; incurialius NDM

⁵ eum sent. C² LSW(-ten- ss)PZTHQA; eum RXNDM; sent. eum B

⁶ hec eum sententia contingit written over an erasure C

⁷ insperatus CRSNDBZJHQ; inseparatus TA

55

Ex concilio Triburiensi, cp. xvii. De eodem¹

¹ Ex - cp. xvii. De eodem CRWBP; De eodem S; Ex - xvii. De illis - perpetraverint (cf c 54) D; De eadem re. Ex - cap. xvii ZTHA; Item. Ex concilio Triburiensi N

Si duo fratres in silua² arbores³ succiderint, et appropinquante casura unius arboris frater fratri dixerit, Caue, et ille fugiens in pressuram arboris inciderit, et mortuus fuerit, uiuens frater innocens de sanguine germani diiudicetur.

ID 10.151 as BD 6.22; +D 50 c 51

² fratres in silua RXSWNDBPZTHA; in silua fratres CL

³ -ores CLXWNBZTHA; -ore R; -orem S

56

*Ex concilio apud Vermeriam, cp. xcviij. De hoc si plures unum impugnaverint*¹

Si quatuor aut quinque homines seu etiam plures contra unum hominem rixati fuerint, et ab his uulneratus mortuus fuerit, quicumque eorum plagam ei imposuit², secundum statuta canonum ut homicida iudicetur, reliqui autem qui eum impugnabant uolentes eum³ interficere, similiter peniteant. Qui nec eum impugnabant nec uulnerabant, nec consilio nec auxilio cooperatores fuerunt⁴, sed tantum affuerunt, extra noxam sint⁵.

ID 10.170 as BD 6.42; C 23 q 8 c 34

¹ Ex - Vermeriam (-ias P) cp. xcviij. De - imp. CRWDBP; De - imp. S; De - imp. (-erunt H). Ex - Vermerias capl. xcviij (c. xcviij om. Z) Z²THA; Ex concilio apud Vermeriam N; Ex eodem conc. cap. xcviij J

² -osuit CRNDPZTHA; -osuerit B

³ eum CRNDPZTHA; om. B

⁴ -unt CRDBZTHA; -int N

⁵ sint CRNDBZJHQ; sunt TA

57

Gregorius secundus. De occisoribus patris et¹ matris, fratris et sororis²

De his uero dicimus qui patrem, matrem³, fratrem⁴ aut sororem occiderint, ut toto uite sue tempore corpus non suscipiant dominicum, nisi sui⁵ temporis exitu pro uiatico. Abstineant enim se et a carnis comestione, et potu [fo.187va] uini donec aduixerint, ieiunent secundam et quartam et sextam feriam, ut sic possint deflendo diluere commissum scelus.

ID 10.179 as CB Bon. 15, above 1.57.4

¹ et CLRXSBP; uel WNDM

² De - sororis CRSWDBP; De - uel matris N; om. ZTHA

³ patrem matrem CRXSWMDB²PZTHA; matrem patrem NB

⁴ ss W

⁵ tempore corpus - nisi sui at head of leaf W

58

Hylerdense concilium¹, cp. ii². De his qui fetus ex adulterio conceptos uel editos necare studuerint³

Qui male conceptos ex adulterio fetus uel editos necare studuerint, uel in matrum⁴ uentribus potionibus aliquibus colliserint⁵, in utroque sexu adulteris post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore uite sue humilitati

¹ Hyl. (-ensi W) conc. CRWDMPZTA; De concilio Hilerdensi B; Ex concilio Hilerdensi HQ

² Hyl. - ii] om. S; Item. Aliud N

³ De - studuerint CRSWDMBP; om. NZTHA

⁴ mantrum H

⁵ corr. fr. colle- B

B. 20 De homicidiis

et fletibus insistant. Si uero clerici fuerint, officium eis ministrandi recuperare non liceat⁶.

ID 10.182 (om IDpb) as above 2.34.2a

⁶ D has last three words in capitals, and ends; M ends at head of fo. 121vb, leaving most of last col. blank. New matter in a (?) new hand, followes on fo. 122. N adds cc 36, 35 from above, and then returns to A2. 47.